

A - 86 03 III

**EESTI-ROOTSI  
LAENSÕNAD EESTI KEELES**

**PAUL ARISTE**

---

MIT EINEM REFÉRAT:  
DIE ESTLANDSCHWEDISCHEN LEHNWÖRTER  
IN DER ESTNISCHEN SPRACHE

---

TARTU 1933



A-8603 III

EESTI-ROOTSI  
LAENSÕNAD EESTI KEELES

PAUL ARISTE

MIT EINEM REFERAT :

DIE ESTLANDSCHWEDISCHEN LEHNWÖRTER  
IN DER ESTNISCHEN SPRACHE

ARHIIVKOGU

TARTU 1933

*Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XXIX. 3.*

2  
Tartu Riikliku Ülikooli  
Raamatukogu  
91493

ARHIIVKOGU

K. Mattieseni trükikoda o./ü., Tartu, 1933.

## Eessõna.

Küsimus sellest, mis eesti keel on laenanud Eesti rootslasilt, on hakanud allakirjutanut huvitama juba aastaid tagasi keskkooli põlves, millal tekkis esimesi tihedamaid kokkupuuteid Noarootsi ja Vormsiga. Otseselt töö juurde oli võimalik asetuda aga alles 1927. aastal. Et esitatava ülevaate koostamine ja trükkimine on kestnud nii pika aja, on olnud tingitud mitmest põhjusest. Enne kõike on lasknud ennast tunda ainestiku vähesus mõlemast keelest. Sellepärast siis on tulnud ette võtta korduvaid teekondi Lääne-Eestisse rootslaste juurde ning neisse kihelkondadesse, kus rootsi mõju on suurim. 1927. aasta suvel oli allakirjutanu kuu päevad Noarootsis eesti-rootsi keelt õppimas ja ainestikku mõlema rahvuse käest korjamas. Järgneva aasta varakevadel jätkus kogumistegevus Hiiumaal samuti mõlema rahvuse juures. 1929. aasta suvel on käidud läbi kogu rand Paldiskist Haapsaluni. 1931 ja 1932 oli võimalik olla Hiius veel kord pikemat aega. Pääle selle on oldud mõne päeva Naissaarel. Mujalt on hangitud ainestikku kas trükitud allikate või murdekogude kaudu. Ühtlasi on tulnud abiks eesti ainestiku kogumisel mitmed üliõpilas-kaaslased, kes oma kodu- või uurimispiirkondadest on teinud vajalisi märkmeid: Voldemar Erm (mitmelt poolt), Vassel Noot (Muhu), Oskar Ojasson (Keila), Marta Strandberg (Harju-Madise), Mihkel Tooms (Saaremaa). Rootsi keele kohta on teateid saatnud õpetaja Carl Blees (Noarootsi), taluperenaine Ano Engblom (Risti) ja õpetaja Alexander Samberg (Risti ja Naissaare). Pääle nimetatute on omi kogusid lahkesti lasknud kasustada rektor dr. phil. Gideon Danell (Uppsala), lektor mag. phil. Willem Ridala-Grünthal (Helsinki), dr. phil. Nils Tiberg (Uppsala) ja dr. phil. Gustav Wilberg (Tartu). Lahkeid juhatusi ja näpunäiteid on andnud professorid Wilhelm Wiget ja Julius Mägiste. Neile kõigile võlgneb allakirjutanu palju tänu. Kõige rohkem olgu aga tänatud prof. Albert Saareste, kes on alati olnud otsekoheselt abivalmis, aina lisandanud teateid oma suurest murdekogust ning viidanud hoomamata jäänud allikaile.

Hamburg, märts 1933.

**Paul Ariste.**



## Eesti-rootslased.

Kuna meil edaspidi tuleb tegelda just selle rootsi hõimuga, mis asetseb Loode-Eestis, siis ei oleks ülearune mõni lähem märke hõimust enesest.

„Eesti-rootslasi“, „ranna-rootslasi“ tähistatakse rootsikeelses kirjanduses sõnadega „estlands-svenskar“ ja „baltiska svenskar“. Viimasel ajal näikse „baltiska svenskar“, mis muide on tekkinud „baltiska tyskar — baltische Deutsche“ eeskujul, hakkavat ainuvalitsevaks muutuma. Pääle esitatud nimede torkab silma nii riigi-rootsi kui eesti-rootsi kirjanduses nimetus „aibofolk“. See poolluuleline sõna on algupäraselt tähistanud ainult Pakri saarte — Aiana — rootslasi ja vast C. Russwurm'i teose „Eibofolke“ kaudu hakanud käsitama kogu eesti-rootsi hõimu.

Millal rootslased on asunud meie rannikuile, ei saa öelda täpsalt. Endine Tartu Ülikooli muinasteaduse professor Birger Nerman on seda küsimust äsja uurinud ja oma teoses „Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit“, Stockholm 1929, võinud tulemusena öelda ainult: „Leider kann die archäologische Wissenschaft keine Antwort auf diese Frage geben. Die Ursache ist die, dass aus diesen Gebieten Altertümer aus der vorgeschichtlichen Zeit noch fast gänzlich unbekannt sind“ (lk. 164).

Eesti-rootsi murrete uurija G i d e o n D a n e l l ajakirjas „Rig“, Stockholm 1922 ilmunud artiklis (lk. 19) „Svenskarna i Estland“, otsustab mõnede kohanimede järgi, et sisserändamine on pidanud sündima tingimata juba paganuseajal.

A d o l f S c h ü c k oletab sisserändamise ajaks aastaid 1250—1350 selle eeldusega, et kolonisatsioon eri aladel ei ole samavanune. — „Die Einwanderung der Schweden in Estland“ (Congressus secundus archaeologorum Balticorum, Rigae 1931, lk. 241 jj.).

Varemalt on oldud ka arvamisel, nagu oleksid eesti-rootslased jäänus muistsest Baltikumis asunud gooti hõimust. Niisugune oletus on jäetud kõrvale, ehk küll veel meie päevil E. T. Karsten on katsunud seda elustada moderniseeritud kujul oma viimasteski teostes „Germanerna. En inledning till studiet av deras språk och kultur“, Helsingfors 1925, ja „Die Germanen. Eine Einführung in die Geschichte ihrer Sprache und Kultur“, Berlin und Leipzig 1928.

Ühe asja kohta aga võime olla kindlad, et eesti-rootslaste sisserändamine on sündinud umbes samal ajal, kui rootslased on tulnud Soome Uusmaalegi, ja et nad olid juba 1294. aastal siin. Nimetatud aastal antakse Haapsalus eriline saare- ja rannarootslaste õigus. Vt. *Russwurm Eibofolke I* 187.

Rootslaste asulad olid vanemal ajal palju laialdasemad kui meie päevil. Kuna juba *Russwurm* on pikalt-laialt käsitelnud asustusküsimust, siis mainitagu siinkohal ainult pääjoonis need alad, kus rootslasi on praegugi ja kus neid oli viimastel möödunud sajanditel. Anseküla kirikuraamatuis leiduvaist notiitsidest selgub, et veel Vene ajal, 18. sajandi esimesel poolel, oli rootsi elementi olemas Sõrves, kuigi ehk vaid mõnede üksikute isikute näol. Vt. P. Ariste „Anseküla-svenskarne“, *Kustbon* 1930, nr. 10, 12 ja 13. Umbes samal ajal leidis rootslasi ka Lääne-Nigulas vastu Noarootsit, Nõva vallas Risti kihelkonnas, Leetsis Harju-Madises ja Kirsalus Keilas. Hiiumaal Reigis oli 1781. aastani õige valdavaid rootsi küli. Mainitud aastal siirdus suurim osa reiklasi Lõuna-Venemaale Berislavi linna lähedale, kus asutati Gammalsvenskby-nimeline rootsi asundus. Reiki jäi maha ainult üks küla, mida praegu kutsutakse Rootsikülaks — Svenskbyn. 1929. aastal rändasid Gammalsvenskby rootslased jällegi edasi, seekord ema- maale — Rootsi. Käesoleva kohta vt. Jakob Blees „Estlands-svenskarnas historia“, Stockholm 1924, ja A. Karlgren „Gammalsvenskby. Land ock folk“ (SvLM 1924), Stockholm 1925.

Idast alates kuuluvad praegu rootsi alade hulka Naissaar (Nargö), Pakri saared (Rågöarna), Risti (Kors) rannikul osa Kloostri (Padis) ja Vihterpalu (Vipall) valda, kogu Noarootsi kihelkond (Nuckö) Osmussaarega (Odensholm), Vormsi (Ormsö ~ Vormsö) saar, Hiiumaal (Dagö) Kärda alev (Kärrdal) ja Reigis (Räike) Rootsiküla (Svenskbyn) ning Ruhnu (Runö) saar. Mainitud aladest puhtrootsilised on vaid Ruhnu, Vormsi ja Pakrid ning Noarootsis Riguldi vald (Rikull-velde) mandril ja Osmussaar. Noarootsi Sut-

lepa vallas (Sutlep-velde) on eestistus suur ja Paslepa vallaski (Pasklep-velde) on eestlased väikeses ülekaalus. Naissaarel on kumbagi rahvast umbes pooliti. Kõige eestistunud on Risti ja Hiiu alad. Ristil võib ainult Kurksi küla pidada nüüdki veel rootsi külaks. Teistes külades on rootsi keel muutunud n. ö. pühapäevakeeleks, mida mõistetakse küll õige mitmetes peredes, aga tarvitatakse vähe või osalt ainult harukordadel. Risti rootslaste kohta vt. allakirjutanu artiklit „Eesti Kirjandus“ XXIII, lk. 425—433. Reigis oli 1931. aasta suvel rootsi keele oskajate arv tõmbunud kokku 15-le, kellest noorimadki olid 60-tes aastates. Ainult neli vanakest tarvitas esiisade keelt praegugi kõnekeelena eesti keele kõrval. Kärđlas elas samal aastal ainuke — viimne — rootsi keele oskaja 93-aastane vanaeideke. Hiiu viimastest rootslastest on kirjutanud Nils Tiberg „Dagösvenskarna. Några orienterande anteckningar“ (SvLM 1925), Stockholm 1926, ja „Vårt minsta svenska språkområde. Från den gamla svenskbygden på Dagö“ (Allsvensk Samling nr. 2 ja 3), Göteborg 1931, ning Paul Ariste „Viimseist Kärđla rootslasist“ (EKirj. XXII, lk. 307 jj.).

Eesti-rootslaste keel moodustab omaette murderühma, mis seisab kõige lähemal Soome Uusmaa rootsi murretele. Eesti ja Soome rootsi murdeid tavaliselt tähistataksegi ühise nimega „ida-rootsi murded“. Rootsia kirjakeelest on siinsed murded nii hääliliselt kui sõnavaralt sedavõrt lahkuminevad, et ei ole vahest eksitud, kui pidada vahet umbes samasuuruseks, nagu see on eesti kirjakeele ja setu murde vahel. Leksikaalselt on setu murre siiski vähem venepärane eesti kirjakeele suhtes kui eesti-rootsi eestipärane. Eriti Reigis ja Ristil on eesti laensõnade rohkus hoomatavalt suur.

Omavahel jagub eesti-rootsi keel järgmistesse suurematesse murderühmadesse, millel on taas vähemaid allrühmi: 1. pakri-risti murre Pakri saaril, Kurksis ja Vihterpalus; 2. noarootsi-vormsi murre Noarootsis ja Vormsis; 3. hiiu murre Reigis ja Kärđlas ning 4. ruhnu murre Ruhnu saarel. Naissaarel kõneldi eesti-rootsi värvinguga segamurret veel möödunud sajandi teisel poolel, kuid praegu on sääl soome-rootsi keel täiesti valitsemas. Vt. P. Johansen „Über die Schweden bei Reval“ (Beiträge zur Kunde Estlands XI 42 jj.). Eesti-rootsi murrete hulka on kuulunud Saaremaalgi kõneldud rootsi keel, nagu lasevad oletada Saaremaa eesti murretes olevad rootsi laensõnad. Meie päevil võtab rootsi kirjakeel, „hausvänsk“, s. o. högsvenska, ikka enam maad.

Emamaa ja Soome högsvenska kõrvale on juba tekkinud Eesti högsvenska, mida kõnelevad haritlased ja ka eri murrete aladelt päritolevad lihtinimesed eneste vahel.

Kõige ülevaatlikuma pildi eesti-rootsi murrete spetsiaaljoonest pakub O. F. Hultman'i „De östsvenska dialekterna“ (Finländska bidrag till svensk språk- och folkkliffsforskning, utg. af Svenska Landsmålsföreningen i Helsingfors), Helsingfors 1894. Adolf Noreen on oma mitmekõitelise uurimuse „Vårt språk“ esimeses osas, ilmunud Lundis 1903. aastal, lk. 124 jj., korraldanud murrete erijooned süstemaatilistesse tabelitesse. Muist eesti-rootsi murrete kohta käivaist uurimustest oleks nimetada A. O. Freudenthal'i, H. Vendell'i ja G. Danell'i monograafiad, mille kohta on täieline bibliograafia G. Danelli poolt „Rig“ 1922, lk. 40 jj. Käsikirjas on Nils Tiberger'i uurimus reigi ja gammalsvenskby murdest Upsala Rootsi Murdearhiivis.

## Ülevaade eesti-rootsi laensõnu käsitlevast kirjandusest.

Eesti keeles olevate eesti-rootsi või üldse rootsi laensõnade ala on peaaegu täiesti puutumata. Asjaomaseid nimetamisväärseid eriuurimusi ei ole õigupoolest ühtegi, sest ainult mööda minnes on üks ja teine laensõnade käsitleja teinud väheseid viiteid siia poole. Võetagu siiski lähemale vaatlusele needki napid olemasolevad märkmed ja kirjutised.

Vanimad rootsi laensõnu harutlevad teosed ei tee vahet selle vahel, kust just on tulnud üks või teine sõna, kas riigi-rootsist, soome-rootsist, eesti-rootsist või mujalt. Samuti ei ole püütud määrata kindlaks laenude vanadust ega levingut. Päälegi on kõik ühendamisüksused enam-vähem või täiesti diletantlikku laadi. Alles möödunud sajandi lõpupoolel muutuvad käsitletused teaduslikuks.

Kõige vanem allakirjutanu näppu puutunud eesti ja rootsi (resp. skandinaavia) sõnavõrdlus leidub 1755. aastal ilmunud Arvid Moller'i raamatus „Kort Befkrifning Öfver Eft- och Lifland, Jemte Underfökning om deßa Länders Inbyggjares, i synnerhet det Eftnifka och Finfka Folcklagets Ursprung“, Westeras. Teose 142. lk. kohanimede harutluse järele toob autor üle

270 sõna, mis skandinaavia ja läänemere-soome keelis on ühised. Neid sõnu peab A. Moller õige vanaks ühiseks sõnavaraks. Õige vähesed toodud ühendustest peavad paika meie aja teaduse ees.

A. W. Hupel „Topographische Nachrichten von Lief- und Ehftland“, II. Band, Riga 1777, lk. 172 on mõningad eesti sõnad ühendatud rootsi omadega, nagu ka 1813. a. J. H. Rosenplänter'i ajakirjas „Beiträge zur genauern Kenntniss der ehstnischen Sprache“, I. Heft, Pernau, lk. 75—77. Mõlemate autorite ühendused puutuvad peamiselt rootsi kirjakeelesse.

Esimene asjasse põhjalikumalt süvenenud uurija on meie praeguse kirjaviisi isa E. Ahrens. Oma „Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes“, Reval 1853, esimese osa teise trüki lõpus olevas liites „Etymologisches Wörterbüchlein“ on tervelt 67 rootsi etümoloogiat. Kahjuks ei ole Ahrens eritlenud vanemaid skandinaavia ja eesti-rootsi laensõnu, ja kuigi autor on suhtunud ühendustesse kaunis kriitiliselt, on siiski palju alamsaksa laensõnu arvatud rootsi omadeks ning toodud võimatuks etümoloogiad, nagu *köngama* 'gehen, schleichen' < r. *gång* 'Gang'; *moon*, sm. *muona* 'Monatskost' < r. *månadskost* jne.

Esimene otseselt eesti-rootsi laensõnade kohta käiv märg on G. Russwurm'il suurepärasest koguteosest „Eibofolke . . .“ II Theil, Reval 1855, lk. 312, mis toodagu tervikuna tähtsust arvesse võttes:

„Hiewiederum hat das Schwedische auf das Ehstnische einen sehr bedeutenden Einfluss ausgeübt, wenn gleich manche Wörter auch deutschen Ursprungs sein mögen. Auf den hiesigen Dialekt weisen u. a. folgende hin: *aggan*, Spreu, *Wi*: *aggan*, sw. *agn*; *äggetad*, geschärft, sw. *ägga*; *auskar*, Schöpfkelle, *Nu*: *auskar*, sw. *öskar*; *hat*, Mütze, *Ru*: *hatt*, Hut; *humal*, sw. *humle*, Hopfen; *juust*, Käse, *Nu*: *ûst*, sw. *ost*; *krae*, Kragen, *Nu*: *kræe*; *kullerkuppo*, *Trollius europaeus*, *Nu*: *kullere-knuppud*, *Wi*: *gylderknup*; *laube* für *laupääw*, Sonnabend von *lau-da*; *maddarad*, Wildröthe, *Nu*: *madder*; *tiin*, Wanne, *Wi*: *tina*; *tark*, Zauberer, sw. *stark*; *tulp*, Pfosten, *Nu*: *stulpa* u. s. w.“ — Muu osa kirjutist käib Vihterpalu ja Noarootsi rootsi murretesse tunginud eesti laenude kohta. Russwurmi 13 eesti ja eesti-rootsi ühendusest peab paika vaid mõni üksik. Teised sõnad on laenatud muist germaani keelist ja murdeist või on genuinseid eesti omi sõnu.

1868. aastal Tartus ilmunud „Wagien. Baltische Studien und Erinnerungen von Dr. Bertram“ pakub 18. leheküljel 117 sõna, mis olevat rootsi või alamsaksa algupära. Enamik sõnu on siiski vaid alamsaksa algupära ning kogu Dr. Bertrami kirjutis annab vähe huvitavat lisa käesolevate laensõnade uurimisloole.

Järgmine raamat, kus lühidalt peatutakse eesti-rootsi laensõnadegi juures, on 1869. aastal trükitist tulnud V. Thomseni „Den gotiske sprogklassens indflydelse på den finske. En sprog-historisk undersøgelse“, København. Selles teoses on Thomsen muuseas teaduslikult põhjendanud ida-rootsi (resp. eesti-rootsi) laensõnade võimalused, jättes siiski toomata üksikasjalised näited. (Vt. lk. 100.) See ongi arusaadav, sest teos käsitleb vanemaid germaani laenusid. Ainult siin-sääl on toodud mõni üksik uuemgi laensõna, kui see on olnud tarviline kriteeriumide esitamisel. Need Thomseni üksikud eesti-rootsi laenuviited on märgitud vastavas kohas sõnaloetelu osas.

Vähe kõneleb eesti-rootsi mõjust ka F. J. Wiedemann 1875. aastal „Grammatik der ehstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte“, St. Pétersbourg, lk. 56: „Mehr Eingehen verdient der Unterdialekt im äussersten Westen auf den Inseln (Dagö, Oesel, Mohn und Künö) und der ihnen gegenüberliegenden wiekschen und pernauschen Küste. Dieser Landstrich war früher zu einem grossen Theile von Schweden bewohnt, von denen ein Theil noch jetzt sich erhalten hat, und Einiges in diesem Dialekte, namentlich in der Aussprache mag noch daher rühren, dass das Ehstnische hier von einer stammfremden Bevölkerung angenommen wurde.“ — Sellega on Wiedemann määranud kindlaks ala, kus eesti-rootsi mõju on tõepoolest kõige tunduvam.

Ajaliselt järgmine siiakuuluv kirjutis on Öpetatud Eesti Seltsis leiduv senini trükkimata käsikiri „Ueber den Einfluss der schwedischen Sprache auf das Estnische“. Von J. Jung. Käsikiri võtab enese alla kõigest kuus lehekülge kvardis ja on kirjutatud alla Abjas 9. detsembril 1882. aastal. 115 esitatud sõnast on rootsi laensõnu kõige enam 15 — ja neist eesti-rootsi laensõnu kolm: *moor*, *vaar* ning *soop*. Tähelepanev on aga autori väide: „Diejenigen Districte aber, die mit den Schweden stets in Berührung kommen, wie bei den Rägö Inseln, dann Nuckö, Oesel, Dagö, Moon und fast das ganze Strandgebiet werden vermutlich viel

mehr aus dem Schwedischen hinüber genommen haben, als diese einige Wörter hier darstellen wollen.“

Eeltoodud käsikirjast kümme aastat hiljem hakkab „Olewikus“ ilmuma pikem rootsi mõju käsitlev töö „Wõerad sõnad Eesti keeles“, mis läheb läbi kolmest numbrist, nr. 5, 47 ja 52. Töö autor J. S. Rotalia (= Spuhl) püüab enne kõike võidelda maksva arvamise vastu, nagu oleks enamik eesti keele kultuursõnu tulnud saksast. Rotalia arvates on eestlased juba igivanal ajal puutunud kokku rootslastega ning taanlastega ja saanud kultuursõnad resp. kultuuri viimaste käest. Kuigi ka Rotalia töö on täiesti diletantlik, toob see siiski tunduvalt enam õigeid sõnaühendusi. Kohaliku elanikuna — R. oli mõnda aega Vormsis köster — rannaäärseid eesti murdeid ning eesti-rootsit tundes otsustab ta päris õigelt, kui suur on võinud olla siinsete rootslaste keeleline mõju (vt. lk. 103). Kõige huvitavam asjaolu kogu Rotalia kirjutises on rootsi laensõnade lähtekohtade õige ja täppis määramine:

„Wõerad sõnad tuliwad Rootsikeelest Eestikeelsesse:

1. Enne ajaloolist aega wabas ja waenulises läbikäimises Normanlastega.

2. Daani ja Rootsi walitsuse läbi.

3. Rootslaste elamise läbi Läänemere ranna äärtel ja saarte pääl, kus wastastikuline läbikäimine ja asjaajamine Eestlastel Rootslastega igapäised asjad oliwad.

4. Eestlaste ja Soomlaste kui wennasrahwa sõbralisest läbikäimisest üksteisega“ (lk. 104).

Hiljemini on W. Wiget teaduslikult tulnud samale jaotusele nagu selgelt läbinägija lihtrahvamees Rotalia.

Pääle esitatu leiab Rotalia veel ühe laenamismõimaluse 19. sajandi keskpaigu Ojamaale ja mujale Rootsi tehtud sagedates meresõitudes. Vanemal ajal osanud rannameestest igaüks vähegi rootsi keelt.

Kuna Rotalial puudusid elteadmised ja ülevaade tolleaegsest laensõnade kohta käivast kirjandusest, siis on arusaadav, et läbinägevusest hoolimata ei ole suudetud anda tarvilisi tulemusi. „Olewiku“ ringkondades tekitas kirjutis ometi teatavat elevust poolt ja vastu. Vaidlusist on meie seisukohalt kõige hoomatavam see, et ka K. B. Wiklund on võtnud sõna lehe 1893. aasta 7. numbris. Vastuväidetes Rotaliale ütleb Wiklund muuseas: „Et hra R. Eesti sõnu Rootsi kirjakeele sõnadega võrdleb, ei ole minu meelest üsna õige, sest millal ja kus

oleksiwad Eestlased kirjakeelt kõnelewate Rootslastega nii lähedases ühenduses olnud, et nad neilt sõnu oleksiwad lainanud? Endised Rootsi kubernerid ja ametnikud wist küll palju sõnu järele ei jätnud. Selle wasta on aga Eestlased, nagu ka hra R. ütleb, palju sõnu Hiiurootsi, Hiiu jm. saarte Rootslastelt lainanud, aga need sõnad lähewad kirjakeelest palju lahku.“

Ei saa täiesti vaikides mööda minna 1893. aastal Helsingis „Suomi“ III 7 ilmunud O. A. F. Mustonen'i rahwalaulude-kogust „Virolaisia kansanrunoja — Vihuke eesti rahva laulusid“, kus eessõnas alla kriipsutatakse hiidlaste keele rootsipärasust, mis pääle muu ilmnevat ka rohketes laensõnades.

Esimene eesti-rootsi laensõnu kõigiti teaduslikult käsitlev uurimus on Ralf Saxén'i väitekirj „Finska länord i öst-svenska dialekter. Språkhistoriska studier“ (SvLM XI 3). Stockholm 1895—1898. Esitatud laensõnad on järgmised: *huup* 'trogförmiger niedriger kahn' < *hwap*; *jampsima* 'närrisch, wunderbar, phantastisch reden, phantasieren'; *kars* 'korb, netsack'; *kask*, *kasukas* 'pelz'; *kork* 'kork, propfen'; *prüpras* 'seitenpferd; der anspann dazu' < r. *fri* + *pars-häst*, er. *frīpasæik*; *viiger* 'gefleckter seehund (phoca foetida)'; *tita* 'puppe, kleines kind'; *sepel* 'mit münzen verziertes kopfband der bräute'; *viissi!* *viissi!* 'lockruf für kühe, kälber' ~ *vissorna* 'smeksam benämning på får'.

Mõned Saxéni poolt toodud ühendused ei ole paikapidavad. On tõenäoline, et sm. *korkki* põlvneb r-st, kuid e. *kork* 'kork, propfen' on igatahes s. poolt tulnud, olgu üs-st või as-st. Vrd. Hellqvist SvEtO ja Kluge EtW sub *kork* resp. *Kork*. *viissi* on ilmsemalt just vastupidi lsm. laen r-s.

Eesti-rootsi *prüpashæst*, *-mæer* jne. 'löshäst, som vid en tillbunden tvärstång är spänd för åkdonet, vanligen till vänster, för tunga lass eller till ståt på bröllop, kyrkofärd o. d.' arwab Saxén e. laenuks, kuna e. vaste ise oleks tulnud r-st, nagu juba öeldud, seega er-s oleks tegemist tagasilaenuga, mis nähtust tõepoolest võib kohata mõne korra (vrd. *tisk*). Õige on aga ainult esimene osa Saxéni väitest, sest e. *prüpras*, *prüprets* jne. on ven. laen < *припряжная или пристяжная лошадь*, mis oskussõnana tuletub verbist *припрячь, припрягать лошадь* 'прибавить къ запряженной въ подмогу' (Dal TSVJ). Juba Wiedemann EWb on näidanud e. sõna vene algupära. Nii er. Ris *frīpasæik* kui sr. *frīpräss* on rahva etümologiseerimiskatseid, tagedes sõnale *fri* 'vaba'. Põlvneks er. *frīpas* - < *fri* + *pars* -, nagu arwab Saxén,

siis ootaks er. *fripaš-*, kuna skand. *rs*-le vastab er-s *š*, mitte kunagi *s*.

Samuti vene laenusid on *kasukas* ja *tita*. Mikkola BWS 122 tuletab e. *kasuka* < ven. *кожуухъ* 'pelzmantel; pelz'. *Tita* tuletub ven. sõnast *дутья* (Mägiste DLmSK 30).

Kui e. *kars* üldse on r. laen, siiski see ei saaks olla er-st esiteks juba sellepärast, et kohalikud r. murded ei tunne siia-kuuluvat vastet; teiseks kuuluks er. vaste *\*kaš*, mis oleks andnud e. keeles loodetavasti sõnakuju *\*kaš* (vt. *mõss* ja § 64). Et aga e. *kars* on tuntud just Lõuna-Eestis, tuleb pidada laenuallikaks as. või bs. murdeid.

Varsti pärast oma väitekirja ilmumist on Saxén jätanud laensõnade uurimist soomekeelses kirjutises „Lisiä suomalais-germaanilaisten kosketusten valaisemiseksi“. (Tampereen reaalityseo. Kertomus lukuvuodesta 1895—1896.) Tampere 1896. Kirjutises on toodud viis nooremat r. laensõna: *lát* 'jähmarkt, viehmarkt'; *lumm* 'querhölzer am ende der störstange beim fischen'; *osman*, *osmus* 'gusseisen'; *sinkel* 'schlagbaum; der doppelendiga (sic!) haken oder nagel, womit das unterste seitenbrett im boote an den kiel genagelt wird'; *till* 'picus martius'. Esitatuist neli püsib er. laensõnadena, ent *laat* on pigemini kas. laen. Vt. J. Mägiste kirjutist EK VIII 11 jj.; er. *lad* ~ *lad̄*, mis esineb ka Eesti rootslaste tähtraamatu — Kalender eller almanack. För svenskarna i Estland — varemates aastakäikudes, on kõigiti laen e. keelest.

Saxéni eesti laensõnu rootsi keeles on mainitud etümo- loogiate osas niipalju, kui seda on olnud vaja käesolevale tööle.

W. Schlüter'i huvitav germaani laenusid puudutav uurimus „Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen“ (SbGEG 1909, lk. 1—45), Jurjew-Dorpat 1910, rõhutab 13. leheküljel tõsiasja, et lõunas kuulduv enam läti laenusid, rannikul on taas ohtrasti sõnu rootsi algupäraga. Edasi kirjutab Schlüter, kui raske on teha vahet alamsaksa ja rootsi laensõnade vahel, sest mõlemad keeled on oma häälikute arenemise poolest väga lähedased teineteisele. Rootsi laenudena on toodud 10 sõna, millest päale ühe as. laenu *nāri* (s. o. *nääripäev*) teised kõik on vanemaid skand. laene või kuuluvad nende sõnade hulka, mis on tulnud meie keelde Rootsi valitsuse ajal.

1909. aasta suvel käis W. Grünthal uurimas Saaremaa murdeid. Selle murdeuurimis-matka kohta on ilmunud aruanne

järgmise aasta „Eesti Kirjanduses“, lk. 27 jj. ja 279 jj. Lk. 27. kirjutab Grünthal, et ta läinud Sõrve „iseäranis aga nende teadete tõttu, mida Rootsi poolistes allikates Sõrve kohta leidub, nimelt rootsikeelsest rahvast alles Rootsi valitsuse aegu, mille rohkearvulisi jälgi siis, rahvariiete ja raassiliste tunnismärkide kõrval, iseäranis keeles ja enne kõike sõna tagavaras lootsin leidvat“. On arusaadav, et Grünthali lootused muutusid pea „teatavaks pettumuseks“, sest Saaremaal rootsi keele mõju pole tõesti nii suur, nagu tohiks või peaks oletama. Üht-teist rootsipärasust arvab Grünthal siiski võivat tähele panna:

„Tõsi, kuulsin kesk naeste vilgast kõnelemist, mida oodanud ei olnud, seda isesugust võõrapärasust kõne moduleerimist, mis juba esimesel kokkupuutumisel omane on kuulumist iseäraliselt puudutama, seda omataolist, miks mitte ütelda, lauldavat sõnade lausumises, mille oluline pool selles on, et häälpärast sõnarõhku teise silbi kohas tähelepanuvõlt tõuseb, ühtlasi silpi poolpikaks tehes, kuna järgmine vokaalide vaheline konsonant selle järele alati nõrk on“. Mõõda minnes mainitagu Grünthalist sedagi, et rootsi keele mõjukuks tulevat arvata ka diftongi *au* muutumine *äu*-ks, nagu *käuzid*, *säu*: *ä* muutumine *ē*-ks teatavates sõnades: *tēdmā* ja tagavokaalse *ō* muutumine *ö*-ks. Nende häälikuseaduste tõelisuse ja võimatuse kohta ei ole põhjust selles kirjutises võtta sõna. Vt. Paul Ariste „Mis on Loode-Eesti murrete hääldamises rootsipärane?“ (EK X 73 jj.). Lk. 279. on juhitud tähelepanu mõnedele rootsi laensõnadele. Üldse on Grünthali kirjutises 8 sõnaühendust: *illing*, *il*, *iling* jne. ‘äkiline tuulepuhang’ < r. *il*; *pank* < *bank*; *Troi* ‘mingisugune kuub, mida vanast Sõrve pool tarvitatud’ < «kahtlemata rootsikeele» *tröja*; *ozmuz* ‘malm’ < *osmundsjärn*; *laga* g. *lâ* ‘soolvesi’ < *lag*; *völling* ‘paks leem, pori’ < *velling* ‘puder’; *end* ‘isesugune eituse sõna’ — *ta äi tule end* < *intet*, *int*; *tivüz* «võib olla ehk ühenduses rootsikeelse *tida* — sõnaga»; *ört* ‘kohe’ < *fort*. Esitatud sõnadest on suur osa siiski saksa laenusid. Sõna *troi* kohta vt. EK IX 10. *Völling* on saadud mõisate balti-saksast: Hupel Idiot *Welling*, der, heißt eine Suppe von Milch und Grütze, in welcher Lachs oder geräuchertes Schaffleisch gekocht ist; daher Lachswelling und Schaffleischwelling; Russwurm Eib I 231 *das Wasserwälling* ‘Mehlsuppe’; Sallmann DME 43 *Welling* ‘dünne gekochte Gersten- und Hafergrütze’. *Oort* (< \* *vōri*) on vahest pigemini saksa resp. alamsaksa kui rootsi laen. Vt. lähemalt sõnaloetelust.

Rootsi laenusid on puudutanud Grünthal veel koguteoses „Eesti. Maa. Rahvas. Kultuur“, Tartu 1926, lk. 196—197. Toodud sõnad on vanemaid rootsi laenusid ja mõned koguni alamsaksast, nii et need ei paku erilist huvi käesoleva kirjutise piirides. Pääle selle on Grünthal allakirjutanule lahkesti vastu tulles kasustamiseks saatnud rea senini trükkimata eesti ja rootsi sõnaühendusi, millest siinkohal mainitagu vaid sellesse ülevaatesse sissevõetud: *corp, nahklapp, piis, puu(maa), soop, viss*.

Soome keeleteadlase H. J. Streng'i väitekirj „Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakeielessä“, Helsinki 1915, kus käsitellakse rootsi laensõnu soome keeles, on toodud rohkeid vasteid ka eesti keelest. Kokku on Strengil umbes 75 rootsi ja eesti sõnaühendust. Nendest sõnadest on *helvet, corp, kratt, moor, nors, näkk, pusa, sepel, sump, tont, vaar* ja *viss* eesti-rootsi laenusid. Ülejäänud on kas vanemaid skandinaavia omi või laenusid soome-rootstist või soome keelest. Kuigi Streng on olnud õige ettevaatlik keskalamsaksa laenude suhtes, on siiski mõni kindlasti alamsaksast tulnud sõna peetud rootsi omaks, nagu *iil* 'kaan', *kelm, kütt, münt, nõör, paber, penning, pleek, röövel, rull* jne. — Üksikute Strengi poolt ühendatud laensõnade juures on peatunud lähemalt etümoloogiate osas.

Ettevaatlikule Strengile on peaaegu vastandiks, samuti soomlane, Heikki Ojansuu kirjutiste kogus „Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmä I“, Jyväskylä 1916. Harutelles eesti laensõnu soome keeles on tehtud poolteistkümmend eesti-rootsi ja eesti sõnaühendustki: *hüür* 'Miethe' < *hēr ~ hīr* < *hūr*; *koeranael* 'Pinnagel, Blutgeschwür' < *hündanäl* 'böld, finne'; *laadik* jne. 'Kasten, Lade' < *lāk* 'låda, skrin, kista'; *mära* 'Stute, fig. lüderliche Weibsperson' < *märr* 'märr'; *pung* 'Beutel, Tasche, Klingbeutel' < *pung* 'pung'; *puga* 'geflochtener, in der Mitte zusammenzuklappender Rahmen (zum Tragen von Heu, Stroh)' < *buga, bua, boa* 'båge'; *traks* pl. *traksud* 'Hosenträger; Laufzaum, Gängelband; Bruchbänder' < *strakl* pl. *straklar* 'Hängsel'; *reiskama* 'unbeständig sein, von einem Ort zum anderen ziehen' — vaste on jäänud esitamata; *taldrik* jne. 'Teller' < *tal(d)rek, taldrik* 'tallrik'; *tell* pl. *tellid* 'der deutsche Webstuhl' < *stæller* 'väfstol'; *vangis olema* 'gefangen sein, im Gefängnis sein', *vangi panema* 'gefangen, in's Gefängnis setzen, arretieren' < *site i fang* ja *säte i fang* 'sitta l. sätta i häkte'; *vedr* (*vedir, vedur*) 'Feder, Ressort' ~ *fädr* 'fjäder'; *videlik* 'kleines, dünnes Gebüsch' ~ *viðe*

pl. *viðjar*; *ümbrik* 'wollener Unterrock (schwarz mit Querstreifen unten)', *ündrik*, *undruk* id. < *undèrokk* 'kvinnounderkjol (af hvitt vadmal)'.

Sõnade *teljed* ja *undruk* kohta vt. EK IX 9 jj., kus allakirjutanu poolt on näidatud nende alamsaksa resp. saksa algupära. Alamsaksa laenusid on ka veel järgmised: *hüür*, *vedru* ja tõlge-laen *koeranael*. Freudenthal-Vendell OESvD järgi er. *hündanäl* 'Böld, finne' on tuntud vaid Hiisus, Noa-s ja Vor-s, Vendell OÖSvD on registreeritud sellele lisaks Ruhnu *hündanay!*. Muud ida-rootsi murded ei tunne sõna. Juba seegi asjaolu kõneleb vastupidise laenamise poolt e. > er. Wiedemann EWb *traks* pl. *traksid*, *traksud* 1. 'Hosenträger'; 2. 'Laufzaum, Gängelband'; 3. 'Bruchbänder', mis praegusist murdeist on tuntud peaaegu kõikjalt üle Eesti tähendusega 'Hosenträger', on kindlamiini balti-saksa kui eesti-rootsi laen, olgugi et laenamist rootsi poolt toetab ka Tunkelo Vir XXIV 99 jj. Vt. Sallmann DME 113 *Tragsen* 'Tragbänder, Hosenträger'. Kas otse bs-st või e. keele vahendusel on saadud er. siiakuuluvad vasted: Freudenthal-Vendell OESvD Noa *träks* pl. *träksar* 'Byxhängsle'; Rei *bikstraksarid*., ja arvatavasti ka Ris Vihterpalu *strakllar* ning Noa Riguldi *strækslar* 'traksid', kus s oleks sekundaarne, nagu muide Pakri sõnas *stontegoben* 'tont'. Vt. ka Danell NM 184. Vanemateks skand. laenudeks osutuvad *laadik* (Karsten IF 26, 251 ~ vr. *ladikka*, *laadikka*), *mära* (Thomsen GSI 134), *pung* (Thomsen GSE 163) ja *vangi* (*panema*) (Bibl. Verz. 125; Streng NRL 254). *Puga*, mis Wiedemann EWb järgi on Virumaa sõna, on nähtavasti sm. laen, nagu arvab ka Tunkelo SUSa XXX 39, 26 jj., Soome keeles *puka*, *pukama*, *pukula* jne. oleksid vanemaid germ. laenusid ~ skand. \**bug-*, ~ germ. \**bugan* 'Bogen, Wölbung, Schiessbogen'.

Ojansuu' poolt on ilmunud üksikuid vähemaid viiteid er. jaensõnade kohta veel siin-säääl keeleteaduslikkudes ajakirjades, millest on lähemalt kõneldud kirjutise etümoloogilises osas vastavate sõnade juures.

Esimeses eestikeelses väitekirjas, Albert Saareste' uurimuses „Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I. Analüüs“ (Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis BVI. 1), Tartu 1924, on rohkete etümoloogiate hulgas esitatud ohtrasti ka rootsi laenusid, mille arv ulatub neljakümneni. Kahjuks ei ole Saareste iga kord lähemalt näidanud, kust just üks või teine

sõna on laenatud, siiski on mitmel korral viidatud otsekohe er. poole. Kuna W. Wiget SbGEG 1927 on võtnud lähemale klassifikatsioonile Saareste germ. laensõnad, puudutatagu siinkohal er. omi ainult niipalju, kui need mahuvad käesolevasse raamesse või pakuvad midagi erilisel uut. Eesti-rootsi laenudeks Saareste on osutanud järgmised sõnad: *corp* 'Rabe' < *corp* (Kuu *corp* id. on õieti peetud sm. laenuks); *vaar* 'Père', 'Vater' < *far*; *nann* 'ema' < *nann*; *vend* < *vänn*; *undruk* 'seelik' < *undèrokk*; *room* 'Kummetriemen'. Pääle nimetatute tuleb er. laenudeks pidada veel *pank* 'Ufer, Abhang'; *huusad* 'Hosen'; *jung* 'Brunnenschwengel'; *kutspool* 'Weberschiffchen'; *tisk* 'Schüssel, Schale' ja suure küsimärgiga vahest ka *lääger* 'Dreschflegel' ja *puul* 'junge Kuh, Sterke'.

*Undruku* kohta vt. EK IX 11. Saareste *vend*-sõna r. algupära vastu on Wiget SbGEG 1927, 272: tähenduse muutus 'amicus' > 'frater' olevat tundmatu. Samal arvamisel on ka Y. H. Toivonen Vir XXXII 113 jj. Toivonen ühendab *vennaga* sürj. *von* 'bruder' ja votj. *vin* 'jüngerer bruder'. *Room*, mida tunnevad ka mitmed teised lms. keeled pääle e., on tõenäoliselt vanem laen. Vanemaks laenuks on seda pidanudki Bibl. Verz.

Juba enne väitekirja avaldamist olid üksikud Saareste r. laenud ilmunud „Eesti keele“ ja „Eesti Kirjanduse“ eri numbrites ning kirjutises „Eesti, eestlased ja Eesti keel“. Tartu 1923. Viimasena mainitus kaks ühendust, nimelt *kört* ja *tünn*, ei ole siiski tulnud rootsist, vaid keskalamaksast.

Nagu eespool mainitud, on Wilhelm Wiget kirjutanud arvustava uurimuse Saareste germaani sõnaühendustest: „Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen“ (SbGEG 1927, 255—275). On arusaadav, et Saareste eesti sõnade levingu ja suhete uurijana ei ole tundnud nii suurt spetsiaalset huvi iga üksiku laensõna täpsaima päritolu vastu, et lähtekohagi küsimused oleksid saanud kõigiti lõpliku vastuse. Wiget üritab täita tühja koha enne kõike sellega, et määrab ära eri alad ja ajad, kust rootsi laensõnad on meile tulnud. Noorem rootsi mõju on Wigeti järgi lähtunud kolmest kohast: 1. er. murretest, 2. Rootsi ajal maas olnud riigi-rootslasilt ja 3. sr-st kas otseteed või, enamail juhtudel, sm. keele vahendusel. Nagu oleme juba näinud, on Spuhl-Rotalia omal ajal püstitanud täiesti samad mõtted.

Wiget'i kirjutises leiduvaid er. laensõnu on 13: *hauskar* 'Schöpfkelle' < *häuskar* jne.; *puul* 'Sterke, junge Kuh' < *fula* 'Füllen'; *rukk* 'Kleid, Rock, schwarzer Weiberrock' < \**rukk*; *kuhti* 'aus einem Stück bestehendes Kleid kleiner Kinder' < \**kuft* 'Jacke'; *uusad* 'weisse, wollene Hosen' < *huso*; *pilder* 'Pfeiler' < *piller* 'pelare'; *häll* 'Klippe, felsige Untiefe' < *häll* 'häll, klippa'; *korp* 'Rabe' < *korp* 'korp, corvus corax'; *käpp* 'Schöpfgelte' jne. < *skäppa* 'Scheffel'; *lääger* 'Dreschfliegel' < *lægge* id.; *kutspool* 'Weberschiffchen mit Spule' < *skotspul* 'skottspole'; *tiskid* 'Holzschüsseln, die in älterer Zeit benutzt wurden' < *disk* 'fat, skål, tallrik' ja *hunt* 'Wolf'. — Neile lisaks võime er-st põlvnevaks pidada sõnu *vaar* ja *päss*. Wiget'i järgi oleks *vaar* hakanud levima alles Rootsi valitsuse ajal. *Pässä* peab Wiget sellepärast sm. laenuks, et e. keeles olevat sõna tuntud ainult Ida-Eestis. Tegelikult on olemas teine, kuigi palju kitsam, levimisala ka läänes. Seega on kindel mõjustus er. pooltki. *Puula* ja *läägri* suhtes peab asetuma õige küsivale seisukohale, kas need sõnad ongi er-st, sest siin on suuri takistusi vokalismis, mis ei lase veenduda e. ja er. vastete täielikus ühtekuuluvuses. Vt. lähemalt etimoloogilist osa. Samuti on kaheldav *kuhti* ja *ruka* er. lähtekoht. Saareste LV I 170 on *kuhtiga* kõrvutanud vasteid eri skand. keelist, ilma et oleks öeldud, kui vana või kust just on võetud laensõna. Wiget oletab *kuhtile* vasteks er. \**kuft*. Häälkuliselt ei oleks midagi Wiget'i ühenduse vastu, kuid kaks asjaolu teeb siiski suuri raskusi. Esiteks esineb *kuhti* alal, kus er. mõju on vahest minimaalsem, s. o. Lõuna-Eestis, ja teiseks on sõna er-s täiesti tundmata, otsustades trükitud allikate ja nende ridade kirjutaja isikuliste küsitelude järgi. Kas *kuhti* ei oleks ühendatav teise häälkuliselt ja mõistelt lähedalseisva sõnaga? Vt. *Wiedemann* EWb *kohwta* 'Jacke' *kuhwot* G. *kuhwiti*, *kuhwta* 'Leibchen, Jacke'. Erilisi takistusi ei ole nende kahe sõnapere ühendamisel. *Kohwta* lähteks on kindlasti ven. keel. Vt. *Dal TSVJ* *кофта* 'женская куртка разного покроя; шугай, тьлогрѣя'; ven. *кофта* etimoloogiast *Berneker* SLEtW sub *kofter*. Olgu mainitud, et ven. laenuks peab Wiget üsna õieti *Gammal-svenskby* r. *koft* 'Kofta'.

Häälkuliselt vastuvõetav oleks ka *ruka* er. päritolu, kuid siingi on vastu rääkimas mõningad asjaolud. Nagu juba *Saareste* on kindlaks teinud, kuulub *rukk* vananenud, päämiselt rahvalauludes esinevate sõnade hulka. Allakirjutanu on registreerinud seda

ravhakeeles ainult Peetrist: *ruka* g. *ruka* 'kört, seelik' — *triki-ruka* 'trükitud riidest seelik'. Peetriski näib sõna olevat õige haruldane. *Rukk* peaks tulema er. vastest \**rok*, missuguse ongi konstrueerinud Wiget, kuid otsustele otse vastu kõigis er. murdeis on *rok*; -o- näitab, et sõna on uuem kas. või rr. laen. Vt. täiendavalt EK IX 11 jj. Et aga *rukk* esineb kõige sagedamini Põhja-Eesti ja eriti just Virumaa lauludes, siis pole võimatu arvata laenamist sr-st. Häälikulisi raskusi ei ole selleks ühenduseks. — Wiget on käsiteldavaga identifitseerinud liitsõnus leiduva *poeg-rukk*, *piiga-rukk*. Viimane sõna on aga hoopis teist algupära. Vt. Lönnrot SRS sm. *rukka* g. *rukan* 'arm, beklagansvärd, stackars'; *ukko* r. 'stackars gubbe'; Kujola KKO karj. *rukka* 'raukka, parka', 'vaene'; 'rakas'.

Saareste LVI 63 peab *hunti* uuemaks laenuks germ. poolt < s. *Hund* ~ r. *hund*. Wiget on üritanud lähemalt määrata laenuallika < er. Tõuget selleks on andnud «mündliche Angaben», mille järgi sõna esinevat päämiselt Lääne-Eestis. Saareste l. c. 64 on asetanud *hundi* levimise alguse XVII sajandisse. Pidades kinni sellest tõenäolisest arvamisest tuleb loobuda er. lähtekohast, sest ühenduseks on siis raskusi er. vaste vokalismis kui ka konsonantismis. Vt. Freudenthal-Vendell *hünd* ~ *hünn* ~ *hunn* pl. *hündar* ~ *hundar*. Eesti vaste sõnalõpuline -t seletub kõige kergemini bs. *hunt*-sõnast. Konsonantismi kohta vt. *sond* ja § 59.

Uudisena on Wiget esmakordselt tõstnud esile taani laensõnade küsimuse. Taani laensõnade olemasolu oletamine ei ole sugugi võimatu, sest et mitmed Põhja-Eesti osad on aastate viisi olnud Taani valitsuse all. Pääle selle on merimehed võinud kodumaale tuua nii mõnegi sõna, nagu on üksikuid inglise, hollandi ja isegi lapi laenusid võidud konstateerida saarte murretest. Vrd. muuseas EKirj. XXIII 164 jj. Wigeti poolt toodud kolmest taani laensõnast on siiski kaks, nimelt *jung* ja *pank*, pärit er-st ja kolmas — *kokk* 'Heuschöber' vahest lsm. oma. See tüvi kuulub kokku Läänemaal tuntava *kök* id. ja muude häälikuliselt ning mõisteliselt lähedaste sõnadega. Ohtraid sm. vasteid vt. Mägiste DLMsK 65. Sama teose 90. leheküljel peab Mägiste siiski ka sm. sõnu germ. laenudeks.

Sellega oleks käidud läbi kogu er. laenusid ja mõju käsitlev kirjandus. Jääb mainida ainult niipalju, et E. A. Tunkelo on avaldanud üksikuid sõnaühendusi Vir. ja SUSA veergudel, millest

lähemalt vastavate sõnade juures. Täiesti vaikides võib aga mööda minna J. Jõgeveri ja J. Lõo' juhulistest märkmetest EKirj. V. FUF XIII 345—475 E. N Setälä' poolt avaldatud „Bibliographisches verzeichnis“ (ilmunud ka äratrükis iseseisva raamatuna) on kogutud ühte kõik 1912. aastani tehtud sõnaühendused lsm. ja germ. keelte vahel keelte vanema ajajärgu kohta. Siiski on sõnaloetelusse ohtrasti võetud ka uuemaid, nende seas mitmeid erigi laenusid. Sellesse õige suure kriitikaga tehtud teosesse on ometi sattunud mõningaid vanemate allikate eksitusi. Nii näiteks pole põhjust *kromp* 'Rabe' arvata er. laenuks — aus dem inselschwed. —, sest ükski er. ega idar. murre ei tunne sõna. Kui meil üldse on tegu r. laenuga, siis võib laenajana tulla arvesse ainult mõni muinasskand. murre; vrd. isl. *krummi* < \**krump* id. — Käesoleva kirjutise etümoloogilises osas on jäetud vastavate sõnade juures mainimata need teosed või kirjutised, mis sama sõna käsitlelles on Bibl. Verz. juba esitanud.

Allakirjutanu poolt on ilmunud mõned etümoloogiad ajakirjades KK, EK ja EKirj. KK artiklisse on sattunud rohkelt vigu puhtrükitehnilistel põhjustel. Pääle selle tuleb loobuda *krossi* tuletamisest ainult r. keelest. Vahepääal lisandunud teated eri kihelkonnist näitavad selgesti, et tegemist on eeskätt kas. laenuga.

Üle kümne mütoloogilise sisuga er. laenu on avaldanud Oskar Loorits autori suusõnaliste andmete järgi koguteoses „Vanavara vallast“ (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad I, lk. 47 jj.), Tartu 1932.

Lõpuks olgu öeldud sedagi, et T. E. Karsten peab rannarootslasi maa ürgelanikkudeks ja sellepärast siis ka nende mõju lsm. keelisse õige tähtsaks ning suurejooneliseks. Selleks vt. lähemalt „Zur Frage nach den 'gotischen' Lehnwörtern im Finnischen“ (IF XXII 305 jj.) ja juba tsiteeritud kahes keeles ilmunud „Die Germanen“ ~ „Germanerna“ ning teisi selle autori teoseid.

## Häälikuline ülevaade.

### Vokaalid.

Lühikesed ja pikad vokaalid esimeses silbis.

1. Esimeses silbis esinev er. *a* on e. keeles antud edasi lühikese *a*-na: a a

*half* 'pool' < *half-*, *jämpsima* < *iams*, *kacæl* 'bernicla brenta' < *gagæl*, *karbûs* 'õlgadeni ulatuv punasega palistatud naiste pääkott' < *Russwurm karbûsa*, *laš* 'koorem' < *las*, *nañ* 'ema, eit' < *nan*, *paķ* 'kõrge mäGINE põld' < *baķ*, *praķs* 'cyprinus brama' < *braķs*, *svartta* 'musta lehma nimetus' < *svata*.

Sõnus *trasù* 'kalts' ja *krať* 'pisuhänd' leidub murdeti ka *ä* esimeses silbis *a* asemel. See kahesugusus läheb tagasi er. keelele, kus on olemas nii *trasw* kui *træswo* ning *skrat* ja *skraet*. Pääle selle esineb *ä* veel Hiius *jämpsima*-sõnas. Nagu teada, on Hiius häälikuseaduslikult *ja* > *jä*- ka omades sõnades. Vt. Kettunen EKÄH 125 ja Saareste VKKJA 13.

Ootusvastaselt on *knacàs* 'jändrik' pika *ā*-ga seaduspärase lühikese asemel < er. *knag*. Vahest on siin lähtekohaks mõni niisugune meile tundmata er. algkuju, kus esines *a*?

2. Esimese silbi pikk *a* on e. keeles säilinud pika *ā*-na: a ā

*fārā* (*i lei*) 'sõitma tuule all' < *fara* (*i lei*), *rāsama* 'vallatama, mürama' < *ras*, *vār* 'isa, taat, vanaisa' < *far*, *fāster* ~ *vāster* 'isa õde' < *fastær*.

Rei sõnas *klāver* 'koot' < *klawo* vastab *a*-d *ā*. Käesolev sõna on tegelikult kontaminatsioon Rei er. tsiteeritud vastest ja Hii e. *lêçer* ~ *lâçer*.

3. Lühike esimese silbi *e* esineb eesti-rootsis ainult Ris murdes ja siingi nähtavasti ainult kohati. Mujal kohtame esimeses silbis *æ*-d, mis on oma väärtuselt umbes sarnane Hiiu eesti murrete *æ*-le või *ε*-le. Nõnda siis võime kõnelda vaid Ris er. *e* häälikulisest vastavusest Ris e. murdes, kus see on üldiselt esindatud *e*-ga: e-e

*eł* 'vanaema' < *eł*, *lekkima* 'jooksma, vett läbi laskma' < (*he*) *leķær*, *leņķ* 'käänak, kõverus' < *leņķ*, *lenšman*, 'külakubjas' < *lenšman*, *seppel* 'pruudi päehe' < *sepæl*.

Kahel sõnal: *leņķ* ja *lenšman* on Ris Nõva murdes paralleelkujuks *linķ* resp. *linšman*. Need *i*-lised murdekujud on seega

paindunud tuntud e. keele seaduse alla:  $e > i \eta$  ja osalt ka  $n$  eel. Vt. Kettunen EKÄH 128. Ei tarvitse aga siiski oletada, et sõnad oleksid olnud Nõva murdes tingimata enne mainitud hääliku-seaduse läbiminekut. Need võivad olla hiljeminiigi mugandunud seaduse sooritanute järgi.  $e$  ja  $\ddot{a}$  vahelduse kohta vt. § 15.

4. Pikk er.  $e$  on e. keeles säilinud  $\ddot{e}$ -na:

*krēspan* 'Grünspan' < *grenspan*, *prē* 'leib' < *brē*, *rēvama* 'rehvima' < *rēv*, *spēk* 'piik' < *spek*.

Ris punase lehma nimetuses *rīja* < *rea* vastab er.  $e$ -le pikk  $i$ . Selle häälikumuutuse põhjustajaks on võinud olla juba asjaolugi, et er.  $e$  on tunduvalt kõrgem e. pikast  $\ddot{e}$ -st. Pääleegi on hüüdena tarvitataavad sõnad kergemini kalduvad igasuguseile seletamatuile muutustele.

5. Eesti-rootsi esimese silbi lühike  $i$  on e. keeleski lühikese  $i$ -na:

*hilä* ~ *ilä* 'võrgu ankurkivi' < *hila*, *kriķ* 'kark, näsa' < *kriķe*, *kiķ* 'naiserind' < *kiķ*, *mini* 'münt' < *mint*, *pil* 'onu' < *bil*, *simp* 'cottus' < *simp*, *sil* 'miski heeringa sarnane kala' < *sil*, *tīšk* 'kauss' < *dīšk*, *viš* ~ *viš* 'kindel' < *viš*.

Märkus: er.  $i$  võib vastata algupärasele vr.  $i$ -le kui ka  $y$ -le.

6. Samuti on er.  $i$  ka e. keeles pika  $i$ -na:

*firama* 'alla laskma (ankrut) jne' < *fir*, *il* ~ *ilīng* 'tuulehoog' < *il* ~ *ilīng*, *pīs* 'pliit, kamin; ääs' < *spīs*, *vīgar* ~ *vīger* 'phoca foetida' < *vīkar*, *vīķ* 'laht' < *vīķ*.

Murdeti kohtame pika  $i$ -lise *ilīng* sõna asemel ka *ilīng* ja *illīng*.

7. Eesti-rootsi lühikesele  $o$ -le vastab e. keeles lühike  $o$ :

*holm* ~ *oīm* ~ *oīm* 'väike saar' < *holm*, *joī* ~ *jollā* 'väike paat' < *ioī*, *korp* 'ronk, kaaren' < *korp*, *loītama* 'tilpama' < *loī*, (*k*)*noī* 'kidi' < *knoī*, *soī*' $\bar{D}$  'väin' < *sonī*, *trom-* ~ *drom-* *sōī* 'pärasool' < (*atsole*) *drom* jne.

8. Eesti-rootsis võib murdeti  $o$  vahelduda  $\omega$ -ga: *holm* ~ *hoīm*. Vt. Danell NM 113. See iseärasus peegeldub ka e. keeles, nii et terves reas laensõnades näeme  $o$  ja  $u$  vaheldust või e. keeles on saanud üldiseks ainult  $u$ -line kuju:

*juī* ~ *juīlā* (~ *joī*) 'väike paat' < *ioī* ~ *ioīl*, *kuri* 'käbi' < *koī* (~ vur. *grankuttar*), *kuīspōī* ~ *koīspūī* jne. 'süstik' < *skoīspōī* ~ *skoīspōī*, *kruī* ~ *kroī* 'kivine madalik meres' <

*gron* ~ *gron*, *pludà* ~ *plodà* 'parv' < *flota* ~ *flot*, *trusama* 'korratult tööd tegema, «vusserdama»' < *tros*, *lum* 'aerupide' < *loom* ~ *lom*, *nurs* ~ *nors* 'osmerus eperlanus' < Russ-ur *m norsh*.

9. Esimese silbi pikk *o* on eesti keeles pika *õ*-na:

*krõcà* '(põllu)vares' < *krõk*, *põk* 'tuletorn' < *bõk*, *rõf* 'madruste asumisruum laevas' < *rof*, *sõp* 'seebipära' < *sop*.

Sõna *klõv* 'kanga soalaad' er. praegustes vastetes on lühike *o* või *õ*. Tuleb aga arvata, et tolles murdes (Saaremaa er.?), millest on lähtunud laen, on vokaal olnud pikk. Ei ole meil ju mingisuguseid andmeid Sõrve keelest, ning meie päevil hävinud Kärda murdestki on olemas üksnes õige puudulikke tähendisi. Pikk vokaal võib seletuda aga ka teisel teel. Eesti-rootstist laenatud sõna on vokalismi poolest võinud mõjustada as., kust vahest on saadudki *-i*-lise tüvevokaaliga murdevormid, vrd. kas. *klõf* jne. id.

10. Eesti-rootsi esimese silbi lühike *o* on eesti keeles *u*-na: *juŋa* 'kaevuvinn, tõstekang' < *ŋŋ*, *pukstav* 'kirjataht' < *boŋstav*, *sump* 'kast eluskalade hoiuks' < *soomp*, *truŋm*-(*auk*) 'õhuauk rehetoa, räpen' < *drom*(*hol*).

11. Nagu eespool on öeldud, võivad er. murdeis vahelduda *o* ja *õ*. Veel üldisem on *o* ja *u* (~ *ü*) vaheldus. Vahelduva vokaaliga sõnade e. vastetes on aga peaaegu erandita *u*:

*fludù* 'suur kivi sügavas vees' < *flotõ* ~ *flutõ*, *kuŋ* 'vader' < *gõm* ~ *gum*, *knuŋ* 'nupp' < *knõp* ~ *knup*, *nucima* 'lapuliseks olema' < *snõg* ~ *snug*, *pusà* 'väike kott' < *põsa* ~ *pusa*, *prudama* 'maadlema' < *brotas* ~ *brutas*.

Eesti-rootsi *u*-lisest murdekujust laenatud sõnu on registree-ritud ainult:

*müsà* 'soo' < *musa* ~ *mõsa*, *mürì* 'cyprinus alburnus' ~ *mõf*.

Noarootsi er-s on *u*-liste vastete protsent suurim, Ristil taas vähim; Reigis on harilikult samuti *õ*. Kuna suur osa toodud laensõnust on lähtunud just neist kahest viimasest rootsi murdest, siis on arusaadav, miks eesti keeles *u*-lised vasted on täielises ülekaalus. Kõnesoleva kohta vt. ka Danell NM 125 jj. ja Saxén FLÖSVd 32 jj.

12. Eesti-rootsi pikk *õ* on eesti keeles esindatud kahte moodi. Enne kõike vastab sellele pikk *ü*:

*hüp* 'väike lameda põhjaga paat' < *hōp*, *kūnār* ~ *kūnar* ~ *skūnār* 'mitmemastiline purjelaev' < *skōnar*, *prūcā* 'mustavalget-kirja lehma nimetus' < *brōka*, *mūr* 'eit' < *mōr*.

Teistes sõnades leiame *ō* vastena *ō*:

*mōr* 'ema, eit' < *mōr*, *mōšter* 'tädi, ema õde' < *mōstær*, *pōl* (g. *pōlā*) 'kääv' < *spōl* ja vahest ka sõna *vōrt* ~ *ōrt* 'ruttu, kohe' < *fōt*.

Kahesugust *ō* vastavust e. keeles ei saa seletada er. murrete erinevusega, nagu oli võimalik *o* ja *ω* juures (§ 8), sest pika *ō* ja *o* vaheldus ei ole omane er. murretele. Lahendust pakub aga er. *ō* hääliku kvaliteet. Murdeti võib see häälik olla lähemal kas e. *ō*-le või *ū*-le. Ristil igatahes tajub eestlase kõrv *ō* paljudel juhtudel *ō*-na, s. o. e. kirjakeele *ō*-le lähedase foneemina. Eeltoodud oletusele toeks on muide just Ris er-st lähtunud laensõna *mōšter*.

13. Vastavalt 11. § esitatud er. lühikeste *ω* ja *u* vaheldusele näeme kahesugusust ka pika *ō*-ga sõnades, sest neilegi on mõnedes murretes *u*-lisi paralleele, mis vaheldus on jätnud jälgi eesti keelde. Nagu näha näidetest, on e. keeles *ū*-lised kujud harilikumad kui *ū*-lised:

*mūlād* 'lehma mokad' < *mular*, *prūnā* 'ruske lehma nimetus' < *bruna* ~ *brōna*, *kūl* 'hülge poeg' < *kut*.

14. *ω* ja *u* käsitluste lõpuks esitatagu mõningad er. sõnad, millele allakirjutanu ei tunne *ω*-lisi vasteid ja mis siis ka e. keeles on alati *ū*-listena:

*fūl* 'täis' < *fuul*, *krūssama* 'ristlema' < *krus*, *lūndil* (*kāima*) 'puunuiadega läbi jää kalu uimaseks lüües kalastama' < *lunt*, *kūlmisa* 'lepatriinu' < *gulmīs*.

15. Eespool 3. § on juba näidatud, et er. *æ* on õigegei lahuminev e. *ä*-st oma kvaliteedi poolest. Eesti-rootsi *æ* on nimelt kõrgem ja esipoolsem, nii et soome-ugri transkriptsioonis see tuleks vastavalt märkida kas *æ* või *ε*. Eestlase kõrvale võib see kohati kuuluda kas lähemal *ä*-le või *e*-le. Sellest siis oleneb, et laensõnades kohtame kahesugust esindust. *ä*-na esineb er. *æ* sõnades:

*hāl* 'kalju, kari' < *hæł*, *krænĕ* 'puust kolmjalg, alus' < *krænke*, *kræł* 'põlenud vill' < *kræł*, *kār* 'padrik; veelomp' < *kær*, *kräks* (*soršĕ*) 'cyanopterus querquedula' < *skræks*, *lāk* 'adru;

meremuda; muda' < *llæk, länšman* 'külakubjas' < *lænsman, pās* 'oinas' < *bæs, trāskī ~ trāški* 'virtsalomp karjataras' < *træsk, tāk* 'vaip, kate' < *tæke* jne.

Eesti keeles on *e* sõnus:

*elviit* jne. 'kurat' < *hælvete, keŧtīŋ* 'kett' < *kæŧīŋ, krekkīma* 'kekslema, põiklema' < *skræk-, rel* 'renn' < *ræl, seħ* 'kott' < *sæk, seppel* 'pruudi pääehe' < *sæpæl* jne.

Vt. ka 3. § toodud sõnu. *kihtu* kohta 37. §.

16. Mõnes sõnas er. *æ* vasteks on *ö* (~ *ē*):

*hōlvēt* 'kurat' < *hælvete, lönšman* 'külakubjas' < *lænsman, mēš* 'märs' < *mæš*.

Kõnesolev häälikumuutus on tuntud Hiiu e. murdejoonena. Ka mitmetes omades sõnades ning mujalt tulnud laenudes võib märgata seda labialiseerumisnähtust: Rei *kōvadeni, lõvād* 'leivad'; Phl, Rei *sōšūne* 'seesugune', *vōršt* 'verst', *tōstament* 'testament'. *mēš* on registreeritud LNg-st. Selles sõnas *ē* on tekkinud muidugi *ö* vahendusel: *mæš* > *mōš* > *mēš*.

17. Eesti-rootsi esimese silbi pikk *æ* on eesti keeles antud edasi pika *ā*-ga:

*prānīma* 'halvaks minema (hülge lihast)' < *fræn, rās* 'kala rapped' < *ræs, trāl* 'ori, sulane' < *træl, trān* 'kalarasv, traan' < *træn*.

18. Eesti-rootsis on *æ* ja *ø* haruldasemaid vokaale. Noa-rootsi põhjapoolsemate külade keeles on kohati *u* asemel *æ*, Ristil on mõnes üksikus sõnas jäänud vanemast rootsist päritolev *ø* delabialiseerumata, muidu vastab üldiselt rootsi kirjakeele *ø*-le *e*. Vt. Danell NM 40. Sellepärast on siis registreeritud laensõnade hulgas ainult järgnev näide pika *æ* kohta:

*pōħ* ~ *spōħ* 'tont' < *spøk*.

19. Esimese silbi pikkade ja lühikeste vokaalide ülevaate lõpus olgu mööda minnes öeldud veel niipalju, et vastavalt eesti omadele sõnadele ka eesti-rootsi laensõnus pikad vokaalid alluvad eesti keelele omasele pikkuse vaheldusele: *rāsama* ~ *rāsatta*, *trāl* g. *trālī* jne. Eesti eri murrete esindusist laensõnus on nime-tamisväärt Risti murre, kus tavalisest *ē* asemel on *ie* ja *ō* asemel *uo*. Hiius on paiguti eesti-rootsi pika *æ* vastena *ē*. Muud eesti vastete murdejooned on sedavõrt spetsiaalsed, et need ulatuvad välja selle ülevaate piiridest.

## Diftongid.

20. Diftongirikkast rannarootslaste keelest on eesti keelde laenatud ometi õige vähe diftongilisi sõnu. Nendes vähesteski sõnades on aga üksikute diftongite esindumine õige kirju. Kirjususe on põhjustanud er. murded, mis oma eri arengute poolest lähevad suuresti lahku üks teisest. Ongi just diftongid er. murdepiiride määravamaid tegureid. Mitte üksi muinasskand. diftongitel pole erisuguseid vasteid, vaid ka hilistekkinuil algupärastest pikkadest vokaalidest. Nii näiteks vastab Noa *aɪ*-le Ris-l ja Hiius *æi*. Eesti keeles leiame otseseid häälikulisi vastavusi mõlemaile diftongitele. Diftong *aɪ* on e. keeleski säilinud *aɪ*-na:

*aikkìn* 'hobune' < *aiken*, *paittä* 'karjamaa' < *baɪta*.

Diftong *æi* on aga muutunud *ei*-ks:

*heistè* 'veeruum paadis' < *hæɪstek*, *leì* 'tuule alapool' < *læi*,  
*reicam* ~ *reikkam* 'kangareha' < *ræɪkam*.

Esitatud er. *aɪ* ~ *æi* on mitmesugust eri päritolu, põlvnedes *ey*-st või *au*-st või mujalt.

21. Muinasskandinaavia *au*-le vastab muide Noa-s *au*, Ris-l *æu* (Freudenthal URW 166), Rei-s ja arvatavasti ka surnud Sørve murdes *øu*. Diftong *au* on eesti keeles *au*-na:

*hauskar* ~ *auskar* 'veeammuti' < *aʊskar*, *hausti* 'veeruum paadi põhjas' < *aʊst*.

Diftong *æu*-l on selle eest mitu eri edasiandmisviisi. Enne kõike see on *ou*-na:

*klöüfal* 'mastipoolsem vall, millega lastakse puri alla või tõmmatakse üles' < *klæʊfal*, *öuškar* 'veeammuti' < *æʊskar* (~ *æʊskar*). HMD-st on märgitud ka *euškar*.

Kahes Ris e. sõnas näeme aga teissugust *æu* arengut: *löiskil* 'laevatald' < *læʊskjɛl*, *ðstre(karp)* 'konnakarp' < *æʊstær(karp)*<sup>1)</sup>. Diftong *æu*-ga paralleelselt kuulnud mõnedes Ris rootsi külis ka *øu*. Eestis olevad laenud näivad olevat tuginenud just viimasele vähem levinud paralleelile, sest et see häälduksesult oli lähemaltunduv. Viimastena toodud näidetes on siis läinud läbi häälikumuutus *ou* > *öü* > *öi*, nagu asjaomaseis murdeis on olnud lugu ka omis sõnus. Vt. Kettunen EKÄH 141 jj. Muidugi ei pea aga arvama, et esitatud laensõnad oleksid olnud meie

1) Ris er. *karp* on omakorda laen e-st.

keeles juba enne toodud muutuse sooritumist. Puhtfoneetilisil põhjusil on seesugune areng võinud sündida ka palju hiljemini.

Mõlema keele praegune seisukord laseb vaevalt otsesed ühendada e. *räim* ja er. *stræmg*. Silmas pidades er. tüvesõna *stræim*, *stræym* jne. 'ström' ~ isl. *straumr* tuleb oletada *stræmg* vanemaks kujuks \**stræim-* (< *stræim-*), millega hästi ühtib e. vaste.

*ǣ*-d esindab e. keeles veel *ou*: *lõugàs* 'unilauk'.

22. Ris er. diftong *ɪə* on e. keeles antud edasi diftong *öi*-ga: *kõil* 'laevaema' < *kɪəl*.

Ei ole enamaid juhte, kus võiksime märgata niisugust huvitavat diftongi osiste vahetumist. Liitsõnas *lõiskil* 'laeva tald' < *lõuskɪəl* on sõnarõhust olenedes *ɪə* asemel lühike üksikvokaal *i*.

Eesti-rootsi diftong *oa* on e. keeles *oa*-na: *kloäv* < *kloa*.

### Vokaalid järgsilpides.

23. Järgsilpide vokaalidest on vähe õelda. Enamik laenatud sõnu on olnud eesti-rootsis ühesilbilised. Olemasolevatest pike-matest sõnadest näeme, et järgsilpide vokaalide vastete esinemine eesti keeles on täiesti võrdne esimese silbi omadega:

*müsà* 'soo' < *musa*, *külmisa* 'lepatriinu' < *gülmisa*, *siliŋce* (eìn) 'triglochín marítima' < *siltiŋ(s-haɪ)*, *trasü* 'kalts' < *traso* jne. jne.

Kõikuvust näeme ainult *e* juures. Eesti-rootsi järgsilpide *e* on õige kõrge ja murdeti kuulduv see eestlasele peaaegu *i*-na või vähemalt *i*-na. Sellest on siis tingitud, et *e*-le vastavad eesti keeles nii *e* kui *i*:

*aikkìn* 'hobune (naljatades)' < *aiken*, *hõlvēt* ~ *elvit* 'kurat' *hælvete*.

24. Järgsilpides ettetulevad pikad vokaalid on eesti keeles tavalisest muutunud lühikesteks:

*pukstav* 'kirjätäht' < *boekstav*, *reigam* ~ *reikkam* 'kangareha' < *ræikam*, *karbüs* 'naiste õlgadeni ulatuv pääkott' < *karbüs*, *külmisa* 'lepatriinu' < *gülmisa*.

Viimasest sõnast on tuntud siiski ka pika-*ī*-line vaste: *külmisa*.

25. Järgsilpide vokalismis pakub eriti huvi, kuidas üksikud er. tuletus- ja ka muud lõpud on e. keelde edasi antud. Tuletus-

lõpp *-ar* (rr. *-are*; vt. Hellquist SvEtO XIII) esineb eestis kahel kujul. Enamates murretes on see *-ar*:

*künär* ~ *skünär* ~ *skünar* 'mitmemastiline purjek' < *skōnar*, *vīgar* 'phoca foetida' < *vīkar*.

Teistes murretes on taas *-er*: *skūner*, *vīcer* rohkete *-er*-lõpulistele kas. ja s. laenude eeskujul: *kōster*, *tōlner*, *kārner*, *lōõper* jne. Liitsõna *aūskar* ~ *əūskar* lõpposa — *kar* 'anum' on e. keeles võetud tüve kindla osana ja siis mahutatud *-ar* ~ *er* rühma: *aūskar* ~ *hauskar* resp. *aūsker* ~ *ōūsker*.

26. Eesti-rootsis vahelduvad murdeti lõpud *-æ*, *-ær* ja *-ol*, *-or*. Eesti keeles kohtame asjaomastes sõnades ainult *-el*, *-er*:

*fāster* ~ *vāster* 'sõts, isa õde' < *fāstær* ~ *fāstør*, *kacæl* 'berniela brenta' < *gagæl* ~ *gagowl*, *mōster* ~ *muofter* 'tädi, ema õde' < *mōstær* ~ *mōstør*, *seppel* 'pruudi päähe' < *sæpæl* ~ *sæpowl*, *siṅkel* 'obadus, haak' < *siṅkæl* ~ *siṅkowl*.

Nagu näha sõnaloetelust, esinevad eeltoodud laensõnad just neil aladel, mis on lähimal er. *-ær* murretele, s. o. Ris-l ja Hiisu.

#### Tüvevokaalid.

27. Juba Thomsen GSI 71 on näidanud, et uuemad germ. laenud saavad tüvevokaaliks enamatel juhtudel *-i*. Vt. ka Streng NRL 307. — Tõepoolest võibki öelda, et suur osa er. laensõnu lõpeb *-i*-ga. Enne kõike saavad selle tüvevokaali er. neutraalsed substantiivid, mille määratuse tunnuseks on *-e* ja mitmuses *-er* ja *-ena*: *hus* — *huse* — *huser* — *husena*:

*il* g. *ilī* 'tulehoog' < *il* pl. *iler*, *kruñ* g. *kruñnī* 'veelune kari' < *grōn* pl. *grōner*, *laš* g. *lašsī* 'koorem' < *laš* pl. *lašer*, *(s)pōk* g. *(s)pōcī* 'tont' < *spōk* pl. *spōker*, *riṁiḍ* 'sirviluad' < *riṁer*, *seppel* g. *sepli* 'pruudi päähe' < *sæpæl* pl. *sæpler*, *soñḍ* g. *soñnī* 'väin' < *sonḍ* pl. *sonder*, *træskī* 'virtsalomp karjataras' < *træsk* pl. *træsker*, *vīk* g. *vīcī* 'laht' < *vīk* pl. *vīker*.

28. Edasi on *i*-tüvelised er. maskuliinsed substantiivid, mis määratud vormis lõpevad *-en* või *-n* ~ *ŋ* lõpuga:

*holm* ~ *oīm* ~ *oīm* g. *holmī* jne. 'väike saar' < *holm* mtud. *holmēn*, *kalt* g. *kaldī* 'jõululeib' < *galt* mtud. *galtŋ*, *korp* g. *korbi* 'kaaren, ronk' < *corp* mtud. *korpen*, *krať* g. *kraťtī*

'pisuhänd' < *skrat* mtud. *skratŋ*, *ku* g. *ku*mmi 'vader' < *gōm* mtud. *gōmen*, (*k*)*no*r g. (*k*)*no*rri 'kidi' < *knor* mtud. *knor(e)n*, *pīs* g. *pīs*i 'pliita, kamin; ääs' < *spīs* mtud. *spīsŋ*, *sump* g. *sum*bi 'kast eluskalade hoiuks' < *swomp* mtud. *swopen* jne.

29. Pääle selle on vastu ootust ka mitmed feminiinsed substantiivid *i*-lise tüvevokaaliga (Vt. 32. §):

*hāl* g. *hälli* 'kalju, kari' < *hæl* mtud. *hæla*, *kik* g. *kikki* 'naise rind' < *kik* mtud. *kika*, *mīs* g. *mi*šsi 'naiste käisteta kampsun' < *mi*š mtud. *mi*ša, *mōr* g. *mōri* 'ema, eit' < *mōr* mtud. *mōra*, *pi*ŋk g. *pi*ŋci 'fringilla coelebs' < *pi*ŋk mtud. *pi*ŋka, *plint* ~ *plint* g. *plinv*i jne. 'räni' < *flint* mtud. *flinta*.

Sõnad *mōster* g. *mōstri* 'ema õde' < *mōstær* mtud. *mōstra* ja *vāster* g. *vāstri* 'isa õde' < *fāstær* mtud. *fāstra* on viidud e. keeles er. maskuliinsete ja neutraalsete *-æl*, *-ær* lõpuliste sõnade rühma, kus *-i* tüvevokaalina on kõigiti ootuspärane. Samuti ootuspärane on *-i* sõnas *krā*ŋk g. *krā*ŋci 'puust kolmjalg, alus', mis tuleb er. *e*-ga lõppevast feminiinist *krā*ŋke mtud. *krā*ŋkia.

30. Adjektiivide tüvevokaaliks näikse enamasti olevat ikka *-i*, kui otsustada väheste olemasolevate näidete järgi, ainult ühes on *a*:

*tanska* ~ *tanskā* 'taani', *prāt* g. *prāt*i 'liiderlik; kokott' < *spræt*, *viš* ~ *viš* g. *viš*si jne. 'kindel' < *viš*.

31. Verbidest on õige mitmed *i*-tüvelisi:

*jam*psima 'sonima, segaselt kõnelema' < *iams*, *krekk*ima 'kekslema, põiklema' < *skræk-*, *lekk*ima 'jooksma, vett läbi laskma' < (*he*) *lækær*, *le*ŋkima 'käänaklik olema' < *læ*ŋk, *nuc*ima 'lapuliseks olema' < *snog*, *prikk*ima 'paati otsast ühe aeruga sõudma' < *pr*ik, *prā*nima 'halvaks minema (hülge lihast)' < *fræn*, *spill*ima 'ankrut hiivama' < *spil*.

32. Eesti-rootsi feminiinsete substantiivide määratuse tunnuseks on suurimal osal *-a*, mitmuse tunnuseks *-ar* ja määratult *-ana*: *simp* — *simpa* — *simpar* — *simpana*. Siia kuuluvatel laensõnadel on tüvevokaaliks tavalisimalt *a*:

*el* g. *ellā* 'vanaema' < *æl* ~ *e*l mtud. *æla* ~ *e*la, *hilā* ~ *ilā* 'võrgu ankurkivi' < *hila* pl. *hilar*, *kagel* ~ *ka*glā g. *ka*glā 'berniela brenta' < *gagæl* mtud. *gagla*, *ku* g. *ku*mma 'vader' < *gōm* mtud. *gōma*, *käcēr* g. *käc*rā 'pudrumänd' < *klækōr*

mtud. *klækra*, *müläv* 'veise mokad' < *mu<sub>u</sub>lar*, *simp* g. *simBä* 'cottus' < *simp* mtud. *simpa*, *vo<sub>k</sub>* ~ *fo<sub>k</sub>* g. *vo<sub>k</sub>kä* jne. 'esipuri' < *fo<sub>k</sub>* mtud. *fo<sub>k</sub>a* jne. jne. Vt. ka 29. §.

33. Teatud rühmal er. maskuliinseil substantiivil on määratuse tunnuseks *-an* ja peaaegu kõigil mitmuse tunnuseks *-ar*, määratult *-a*:

*ba<sub>k</sub>* — *ba<sub>k</sub>an* — *ba<sub>k</sub>ar* — *baka*, *hol<sub>m</sub>* — *hol<sub>m</sub>en* — *hol<sub>m</sub>ar* — *hol<sub>m</sub>a*.

Sellega seletub asjaolu, et õigeigi palju er. maskuliinidest lähtuvaid laensõnu on võtnud tüvevokaaliks *-a*, s. o. on pidanud laenumise juures silmas pluraalseid vorme:

*hū<sub>p</sub>* g. *hūBä* 'väike lameda põhjaga vene' < *hō<sub>p</sub>* pl. *hō<sub>p</sub>ar*, *jullä* ~ *jol* ~ *jollä* 'väike paat' < *iol* jne. pl. *iolar*, *jū<sub>ŋ</sub>g* g. *jū<sub>ŋ</sub>çä* 'kaevuvinn, tõstekang' < *iō<sub>ŋ</sub>g* pl. *iō<sub>ŋ</sub>gar*, *ruBä* 'vorstipuder' < *krupa* mtud. *krupan*, *mūsä* 'soo' < *mu<sub>s</sub>a* mtud. *mu<sub>s</sub>an*, *pa<sub>k</sub>* g. *pa<sub>k</sub>kä* 'kõrge mäGINE põld' < *ba<sub>k</sub>* mtud. *ba<sub>k</sub>an*, *pludä* 'parv' < *flō<sub>t</sub>a* mtud. *flō<sub>t</sub>an*, *pusä* 'väike kott' < *pō<sub>s</sub>a* mtud. *pō<sub>s</sub>an* jne.

34. Tüvevokaali *-a* on võtnud maskuliinide ja feminiinide eeskujul mõned erasoost sõnad:

*kār* g. *kār<sub>r</sub>ä* 'veelomp, märg koht' < *kær* pl. *kær<sub>r</sub>er*, *li<sub>n</sub>ä* 'vaikne koht merel' < *li<sub>ŋ</sub>*.

35. Tüvevokaali *-a*-ga on ka enamik laenatud verbe:

*kämp<sub>p</sub>ama* 'võidu jooksmine' < *kæ<sub>m</sub>pas*, *loitama* 'tilpama' < *lot*, *prikkama* 'ühe aeruga tagant sõudma' < *pr<sub>i</sub>k*, *pru<sub>v</sub>ama* 'maadlema, võitlema' < *brō<sub>t</sub>as*, *rē<sub>v</sub>ama* 'rehvima' < *rē<sub>v</sub>*, *trullama* 'nõiduma' < *trō<sub>l</sub>* jne. jne.

36. Tüvevokaali *-u*-ga on e. keeles need er. feminiinsed substantiivid, mis algkeeleski lõpevad *-ō*-ga:

*fludū* 'suur kivi sügavas vees' < *flō<sub>t</sub>ō*, *trasū* 'kalts' < *trāsō*, *vik* g. *vik<sub>k</sub>ū* 'nädal' < *vikō*.

37. Pääle esitatud sõnade on er. feminiinidest *-u*-lise tüvevokaaliga veel *min<sub>t</sub>* 'münt', *pilkku* 'onunaine', *räsūd* 'kalarapped' ja *simp* 'cottus'. Sõnas *pilkku* < *bil<sub>k</sub>ō<sub>n</sub>* on *u* tegelikult sõnasisene vokaal; liitsõnas on teine osis *kō<sub>n</sub>a* 'naine' ära kulunud. *simp* g. *simBä* kõrval esinev *-u*-tüveline võib taas põlvneda sr-st,

kus *-ω*-lised feminiinid on õige üldised. Vt. Thomsen GSI 94—95 ja Streng NRL 308. Soome-rootsi mõjuga seletuks ka *sump* g. *sumBà* 'kast eluskalade hoiuks' ootuspärase *sump* g. *sumBì* kõrval. Ris-lt registreeritud *knuṽ* g. *knuṽpù*, mis sõnaalgulise *kn-*järgi otsustades peab olema uuem laen, on tüvevokaali poolest ühtlustatud vanema laenuga *nuṽ* g. *nuṽpù*, või teisiti sõnastades: vanemale skand. laenule on Ris er. murde mõjul tulnud *k-* sõna algusesse. Phl *eI* g. *ellü* 'vanaema', mis mujal on *-a*-tüveline, on oma tüvevokaali saanud nähtavasti pärisnime *Ell* g. *Ellu* eeskujul või on deminutiivne edasituletis laenatud vormist. Sõna *talvrik* on rohkete *-ik* g. *-ikku* lõpuga e. oma sõnade eeskujul saanud *-u*-tüveliseks; *kār* g. *kārrà* kõrval leiduvas *kār* g. *kārrü* 'padrik' juures on olnud mõjustajaks *kārrü* 'kaarik' ja sõnal *il'ing* g. *il'ingu* 'tuulehoog' on olnud eeskujuks rohked e. tuletised, nagu *jooming* g. *joomingu*, *sõoming* g. *sõomingu* jt. HMD *pāššü* 'väike oinas' on muidugi *u*-lõpuline deminutiivne kuju. *kihtu* (kui sõna on er. laen) on esimese silbi kui ka lõpu vokaali poolest olnud tugevasti tähenduselt peaaegu sünonüümse *viltu* mõju alune. Sellega siis seletuvad mitmesuguste analoogiate ja kõrvalmõjustuste kaudu muudki *u*-ga lõppevad laenud. Vt. ka 40. §. *klāver* 'koot' < *λασω* kohta 2. §.

38. Tüvevokaali *-e* on saanud *karbūs* g. *karbusē* 'naiste õlgadeni ulatuv päakott' < *karbus*, *osmūs* g. *osmuse* 'malm' < *osmōs*; *vuotkosev* 'mingi kala'. Siinkohas on tüvevokaali määramisel olnud mõõduandvaks e. *-us*-lõpulised sõnad nagu *kostus* g. *kostuse*, *karmus* g. *karmuse*. Lastekeelse 'ema' tähistava *nañ* g. *naññē* < *nañ* pl. *nañar* lõpus olev *-e* on taaski deminutiivsuse väljendis. Selleks võrreldagu *memm* g. *memme*, *Ann* g. *Anne* ja muid meelitus- ning vähendusnimesid.

39. Mõnede laensõnade juures võib tähele panna huvitavat nähtust, kuidas er. sõna lõppu liituv artikkel ehk määratuse tunnus on võetud tüve kindla osana, millele omakorda liidetakse vastavaid e. keele lõppusid. Nii esineb järgmistes sõnades er. maskuliini artikkel *-n*:

*aikkìn* 'hobune (naljatades)' < *aiken* (*aike*), *mūsàn* g. *mūsani* 'soo' < *musan* (*musa*), (*s*)*krätŋ* ~ (*s*)*krätten* g. (*s*)*krätini* 'kratt' < *skrætŋ* (*skræt*), *toràn* g. *torani* 'vaheruum ahju ja seina vahel' < *toran* (*tora*), *kašn* g. *kašnà* 'lõngast seljakott' < *kašŋ* (*kaš*). Viimase sõna tüvevokaal *-a* on saanud aluse nähtavasti sõnast *kāšn* g. *kāšnà*. *svartten* 'must härg' < *svatæn*.

Kuu-st tuntakse *kroogan* 'vares', mis põlvneb sr-st, kus lõpp *-an* on naissoo määratud vormi tunnuseks.

Eesti-rootsi feminiinide määratuse üheks tunnuseks on *-a*. Näeme, et ka see tunnus elab mitmes laensõnas edasi tüve külge sulanud häälikuna:

*krōgā* 'põlluvares' < *kroka* (*krok*), *kaclā* 'räga-hani' < *gagla* (*gagæl*), *kūlmisa* ~ *kūlmisa* 'lepatriinu' < *gulmisa* (*gulmīs*), *paiittä* 'karjamaa' < *baŕta* (*baŕt*) ja lehmanimed: *prūcā* 'kirjak' < *broka*, *prūnā* 'tõmmik' < *brūna*, *rīja* 'punik' < *rea*, *svartta* 'mustik' < *svata*.

Neutrumi lõppu *-e-d* näeme säilinuna sõnas *trāški* < *træske* (*træsk*).

40. Laensõnade tüvevokaalide ülevaate lõpus tuleb vähe peatuda veel selle küsimuse juures, kuivõrt mõõduandvad on tüvevokaalid nooremate laensõnade, käesoleval juhul enne kõike germ. omade, ea ja laenamisala selgitamisel. 27. § on nimetatud, et üldiselt peetakse *-i*-tüvelisi laenusid nooremaks, olgu nad tulnud saksa keelest või rootsist. Kui mõnel nooremal germ. laenul on aga tüvevokaaliks *-a* või *-u*, ollakse harilikult arvamisel, et laen on tulnud rootsi poolt. Eelnenud lõigendites on näidatud, et, tõesti küll, õige suur osa er. laenusid (ning ka muid r.) on *-a*- ja *-u*-tüvelisi, kuid jälgides as. ja s. laenusid leiame nendegi hulgas niisuguseid, millel ei ole tüvevokaaliks *-i*, vaid just *-a* või *-u*: *liist* g. *liistu* < kas *liste*, *kiil* g. *kiilu* < kas. *kil*, *pump* g. *pumba* (*pump* g. *pumbi* kõrval) < as., üs. *pumpe*, *tants* g. *tantsu* < üs. *Tanz*; verbid: *lärmama* < üs. *lärmen*, *pumpama* < as., üs. *pumpen*. *trehvama* < üs. *treffen* jne. jne. Vaadeldes läbi kogu s. laenude sõnavara, leidub mitukümmend *-a*- ja *-u*-list näidet. Verbides näikse merekeelele olevat erilisel suur kalduvus saada *-a*-tüvelisteks ehk n. ö. kokkutõmbelisteks, näit.: *hissama*, *luhvama*, — NB ka õige hiline ing. laenu (*s*)*toppama* ja palju teisi. Sellepärast siis on oldud tagasihoidlik meresõnadest kõiki *-a*-lisi pidamast er. laenuks. Ainult neil juhtudel, kui sõna maa-alaline leving on ilmselt kõneldud er. poolt või on olnud mõningaid muid spetsiaalselt er-st põlvnevaid häälikulisi nähtusi, on laen peetud er. omaks. Spetsiaalselt Eesti rootslaste keele mõju harutelles on *-u*-listest tüvedest toodud samuti ainult need, millel praegugi on er-s *u*-tüvi või mis maa-alaliselt või muude nähtuste põhjal peavad olema er-st. Siinkohal jääb aga otsustamata kõik

muu, muide ka see huvitav küsimus, kust peame otsima enamiku *-u*-tüvede lähtemaad, kas Soomest või mõnest muust r. keele idasemast murdest. (Vt. Wiget SbGEG 1927, 265.) Nagu sama päätüki algusel aga juba on mainitud, ei pea tingimata just idarootsi murded olema ainsaks selle lõpu allikaks. Eesti-rootsi murdeis on läinud läbi häälikumuutus: nõrgarõhulise silbi *o, u > a* kui esimene silp on pikk. (Vt. Danell NM 218, § 132.) See häälikumuutus peab olema võrdlemisi vana, sest ta võtab oma alla kogu Loode-Eesti er. keeleala. Kui nüüd mõni laensõna on *-u*-tüveline, ja meil pole kahtlust selle otsekoheses er. päritolus, ent praegusis er. murdeis on *-a* tüvevokaalina, võib arvata laenu vanemaks kui mainitud häälikumuutus ning see kuuluks üldse vanemate r. laenude hulka.

Selle pügala lõpus nimetatagu veel. et paaris Saaremaal ja Hiiumaal leiduvas laenus on rootsi tüvele liitunud *-as*- lõpp paljude selle lõpuga oma sõnade eeskujul: *lõucàs, rōcàs, pōlàs*.

### Konsonandid sõna alguses.

41. Sõnaalgulised er. klusiilid *k, p, t* on e. keeles säilinud nii vokaali kui konsonandi ees:

*kamppama* 'jala kannaga lööma' < *kamp, kik* 'naiserind' < *kik, kãmpama* 'võidu jooksmas' < *kãmp, klimp* 'klomp, pank' < *klimp, knoř* 'kidi' < *knor, krãnĳk* 'puust kolmjalg, nõualus' < *krãnĳke, tamps* 'nõör nooda alumises ääres' < *tams, toñt* 'vaim, haldjas' < *tont, trasù* 'kalts' < *traso, pilder* 'samm' < *piĳær, pusà* 'väike vilets kott' < *posa, plit* 'haematopus ostralegus' < *plit, prikkama* 'paati otsast ühe aeruga sõudma' < *prik*.

Klusiilide säilimine konsonantide *l* ja *r* eel on er. laensõnade piirkonnas üldine, välja arvatud ainult need alad, kus e. murre ei salli kahte konsonanti sõna alguses, nagu Saaremaal, Muhus ja Kihnus. Sää! kohtame siis:

*lõv* ~ *lõvìd* 'kanga kammlaad' ~ *kloa, luBì* 'ankru või võrgu poi' ~ sr. *klobo, rōcàs* 'põlluvares' < *krōk*.

Otse vastupidiselt esitatule on *k n* eel säilinud õige kitsal alal, nimelt kohati Hiiumaal ning Risti rannikul ja *k*-tud vormid on üldisemad. Klusiili säilu on seni registreeritud ainult sõnus *knãcàs* 'jändrik' < *knag, knař* ~ *knoř* 'kidi' < *knař* ~ *knoř, knuř* 'nupp, kupa' < *knop, knuřì* (*pã*) 'päev pärast kolmekuningat'

< *knut-* ja *knäp* 'nööp' < *knæp*. Hiiu murretes on püsinud ka as. laenudes *kn-*: *knōp* 'nööp', kõnelemata mitmetest rahvusvahelistest merimeeste sõnadest.

Ebaalgupärane klusiil leidub Hiius sõnas *trēl* 'renn' < *ræl*. Samus murdeis on ka *trul* < as. *rulle*. *trēl*-sõna klusiiliks on võinud pakkuda analoogiat *trēl* 1. 'Gitter'; 2. 'Drell'. — Kohati on Harjumaal *troš* asemel *kroš*. Siin pole tegu juhusliku klusiilide vahetusega, ent muutuse mõjustajaks on olnud mõistelt lähedane kas. laen *kross* 'rist, viletsus, raske haigus jne.' Juhuslikku klusiilide vahetust võib aga näha Ris sõnas *krellis* 'sassis' < *trælat*. On olemas muidki teisalt tulnud laensõnu, kus ootusvastaselt algkeele klusiili asemel on hoopis teine, näit. *prunt* ja *krunť, pussak* < ven. *круак*. *krellis*-sõnale võib konsonantismi selgituseks oletada ka teist võimalust, nimelt samas murdes esineva *kräll* 'klaaspärl' eeskuju.

Eesti-rootsi murretes ei ole läinud läbi tuntud r. kirjakeele häälikuseadus: *k* > *tš* ~ *ç* esivokaalide eel. Sellepärast siis e. keeleski valitseb laensõnus üksnes ühesugune esindus. Mõningais sr-st või sm-st tulnud laenudes on aga leida vastmainitud muutuse jälgi.

42. Sõnaalgulised er. helilised *g, b, d* on e. keeles üldiselt muutunud vastavaiks helituiks teenuisklusiilideks, sest e. keelele on üldse tundmata helilised meediad:

*kalt* 'eriline jõululeib' < *galt*, *kuť* 'vader' < *goť*, *kruť* 'kivine madalik meres' < *gron*, *pilkku* 'vennanaine' < *bilkon*, *päs* 'oinas' < *bæs*, *prudama* 'võitlema, maadlema' < *brotas*, *tirkkama* 'poomi tirkvalliga üles tõmbama' < *dirk*.

Kuna Risti rannal eestistunud rootslased õigegi sageli hääldavad e. kirjakeele *b, d, g* heliliselt, siis võib individuaalselt ometi kuulda helilisi meediaid laensõnuskis ja isegi sõna alguses. Kui sõna alguses ei ole just puhtaid helilisi klusiile, siis vähemalt niisuguseid häälikuid, mis on oma kvaliteedilt lähemal *b, d, g*-le kui *p, t, k*-le. Nii on AES Ristil olnud stipendiaat märkinud korduvalt *bil* 'onu'. Allakirjutanu on Rei Rootsiküläst kuulnud *drom* 'pärasool' (ja rootsi perekonnanime *bekman*).

Häälikumuutust *g* > *j* er. ei tunne.

43. Sõnaalguline er. *s* on järjekindlalt säilinud vokaalide eel, kuid konsonantide eel on kadu tavalisem:

*simp* 'cottus' < *simp*, *son'd* 'väin' < *sond*, aga *kraī* ~ *krāī* 'pisuhänd' < *skrat* ~ *skræt*, *nucija* 'lapuline' < *snogar* jne.

Konsonandi eel *s* on säilinud ainult Risti rannikul ja osalt ka Noarootsis:

*skrät* ~ *skrät̃* 'pisuhänd' < *skræt* ~ *skræt̃*, *skünär* 'mitmemastiline purjelaev' < *skōnar*, *spil* 'vints laeva ninas, millega ankrut laevale tõmmatakse' < *spil spōk* 'tont, kummitus' < *spōk*, *svartta* 'mustik (lehm)' < *svata*, *svartten* 'mustu (härg)' < *svatæn*.

Sõnaalgulise er. *š* kohta ei ole e. keeles ühtegi näidet, kuna er-ski selles asendis häälik tuleb ette ainult rr-st sissetunginud sõnus. Rootsi kirjakeeles, nagu teada, *sk* esivokaalide eel ja *sj* > *š*. Eesti-rootsis on aga säilinud *sl* ~ *sl* ja *sk*.

44. Sõnaalguline er. *h* on e. keeles üldiselt kadunud:

*aušker* ~ *öuškar* jne. 'veeamuti' < *hæuškar* jne. *ilā* 'võrgu ankurkivi' < *hila*, *o'lm* ~ *o'lm* 'saareke' < *holm*, *ūsav* 'püksid' < *hōsaw*.

*h*- on säilinud Hiiumaal Pühalepas, kus omadeski sõnades ei tunta sõnaalgulise *h* kadu:

*hā!* ~ *ha?!* 'mis!' < *hā*, *hauštēl* 'veeamuti' < *hæuškar*, *hōlvēt* 'kurat' < *hælvete*, *hila* (*kivi*) 'võrgu ankurkivi' < *hila* jne.

Pääle selle on ka Noarootsis *h* alles vastesitatud interjektsioonis *hā!*, kuna muidu murre ei tunne sõnaalgulist *h*-d ning kohati isegi r. keeles (Tahu k.) on hoomata *h* ärajätmist. Risti segakülist on registreeritud *halfseil* 'poolseil', *höbringi* 'Höbringi', *hālama* 'juurde tõmbama' jne., mis vormid võivad olla õigegi individuaalsed või on saadud kahte keelt kõnelevailt isikuilt. Hiinus on sõnades *hil* ja *hilling* tekkinud *h* ootusvastaselt, ilma et er. mureded annaksid siin mingisugust tuge. Pühalepa murdes on mitu muudki sõna, mille alguses esineb ebaalgupärane *h*: *helū* 'elu', *huppudā* 'uppuda', *hernā* 'Erna (naisenimi)' jne.

45. Sõnaalguline er. *f* on e. keeles esindatud õige mitmesuguselt. Harilik esindus on nii, et vokaalide eel *f* > *v*, konsonantide eel *f* > *p*:

*vār* 'isa, taat, vanamees' < *fār*, *vāster* 'isa õde' < *fastær*, *voķ* 'esipuri' < *foķ*, *vuotkos* '«hobukakk» (kala)' < *fotkuis*, *viint* 'fringilla coelebs' < *fint*, *plint* 'räni' < *flint*, *pluda*

'parv' < *flōta*, *prānima* 'halvaks minema (hülge lihast)' < *fræn-*.

Rootslaste lähimas naabruses, s. o. Noarootsis ja Ristil, kus r. keel on jätnud tunduvaid jälgi e. keele hääldusesse, on aga *f* püsinud nii vokaalide kui konsonantide eel:

*fāra* (*i lei*) 'sõita tuule all' < *fara* (*i læt*), *fāster* 'isa õde' < *fastær*, *fāl* ~ *fal* 'nöör, millega puri üles tõmmatakse' < *fal*, *firama* 'alla laskma (purje)' < *fir*, *fok* 'esipuri' < *fok*, *fotküis* 'hobukakk (kala)' < *fotkuus*, *fludù* 'suur kivi sügavas vees' < *flōtō*, *fül* (*seil*) 'täis (puri)' < *ful*.

Kui Saaremaal õige levinud sõna *ōrt* 'ruttu, kohe' põlvneb Saaremaa er. sõnast, mis on sama kui elavate murrete *fōt*, siis kohtaks siin *f* kadu. Areng oleks siingi enne läinud *f* > *v*, kuid hiljem on *v* kadunud labiaalvokaali eelt, nagu see on sündinud muiski asjaomastes sõnades: *ok* < *voķ*, *ōl'ima* < *vōl'ima*. Vt. Kettunen EKÄH 115.

Wiget SbGEG 1927, 258 peab e. *pūl* ~ *pūlä* 'õhv' lähtekohaks er. < *fōla* 'varss'. Ei ole aga ühtegi teist näidet, kus er. *f*-le vokaali ees vastaks e. keeles *p*. Seega paistab tõenäolisemana Saareste arvamine LV I 53, et meil on tegemist vanema laenuga. Vrd. ka Hiiu *pešt(kõis)* vanema laenuna ja Risti noorem *vest(kõis)*. Vanemate laenude kohta *f* > *p* Thomsen GSI 56.

46. Sõnaalguline er. *v* on e. keeles säilinud *v*-na:

*vīcer* ~ *vīcar* jne. 'phoca foetida' < *vīkar*, *vīk* 'laht' < *vīk*, *vīs*' ~ *viš* 'kindel, tugev' < *viš-*.

Kihnu murde sõnas *vošmoš* 'malm' on hilistekkinud *v* sõna alguses homorgaanse vokaali eel. Vt. sõnaloetelu sub *osmus*.

47. Samuti on sõnaalguline er. *ɹ* säilinud e. keeles *j*-na:

*jampsima* < *ɹams*, *jullà* ~ *jollà* 'väike paat' < *ɹol*, *iūŋg* 'kaevuvinn, tõstekang' < *ɹoŋg*.

48. Sõnaalguline er. *m*-le vastab e. keeles *m*:

*mint* 'münt' < *mint*, *miš* 'kampsun' < *miš*, *mōr* 'vanaeit' < *mōr*, *mūlāv* 'veise mokad' < *mūl*.

49. Sõnaalgulisele er. *n*-le vastab eestis *n*:

*nan'* ~ *nan* 'ema; vanaeit' < *nan*, *nat* 'hüljes' < *nat*, *nāk* 'veehaldjas' < *næk*.

50. Eesti-rootsis võib sõna alguses esineda kaks *l*-häälikut. Teine on tavaline e. *l* sarnane häälik ja teine on helitu  $\lambda$ . Heliline er. *l* on e. keeles säilinud *l*-na:

*laš* 'koorem' < *las*, *leņķ* 'kõverus, käänak' < *leņk* ~ *læņk*,  
*lum* 'aeru käepide' < *lom*, *lānsman* 'külakubjas' < *lænsman*.

51. Eesti-rootsi helitu  $\lambda$ , mis on tekkinud konsonantühendist *sl*, on üldine kõigile murdeile ja eestlasel õige raske hääldada. Võõrale kuulub see umbes *hl*-na; muuseas tarvitavadi eesti-rootsi autorid lihtsas transkriptsioonis ühendit *hl* hääliku märgitsejana. Tegelikult kuulub ka alati  $\lambda$  lõpposa helilisemalt kui algosa. Mõnes murdes on helilisus suurem, teises vähem. Keeleuurijaist tarvitab Vendell aina märki  $\lambda\lambda$ , sama pooldab ka Hiiu er. murde spetsialist Tiberg, Danell'il on NM aga järjekindlalt ainult  $\lambda$ . See võõras häälik on e. keeles antud edasi kahel viisil.

Esiteks on vastena *l*:

*lāk* 'adru, meremuda; luht' < *llæk* ~ *læk*.

Teiseks vastab  $\lambda$ -le e. keeles *kl*:

*klāver* 'koot' < *llavō*.

52. Sõnaalguline er. *r* on e. keeles säilinud *r*-na:

*rāsama* 'vallatama, mürama' < *ras*, *rēvama* 'rehvima' < *rev*,  
*rīmō* 'sirvilauad' < *rimer*, *rās* 'kala rapped' < *ræs*.

### Konsonandid sõna sees.

53. Eesti-rootsi teenuisklusiilid *k*, *p*, *t* ei ole aspireeritud, nagu vastavad riigi-rootsi omad. Sõna sees vokaalide vahel on nad oma väärtuselt õige lähedased e. meediatele *G*, *B*, *D*, s. o., umbes sama kvaliteediga kui sm. *k*, *p*, *t*. Kohati — vähemalt Hiius — on algupäraseid *k*, *p*, *t* (ja osalt ka *kk*, *pp*, *tt*) muutunud täiesti e. helitute meediate sarnasteks (rootsi murdealfabeedis  $\check{g}$ ,  $\check{b}$ ,  $\check{d}$ -ga märgitud). Niisugused vokaalidevahelised klusiilid on e. keeles tavaliselt esindatud *B*, *D*, *G*-ga:

*käçer* 'pudrumänd' < *klækær*, *vīçar* 'phoca foetida' < *vīkar*,  
*riçà* 'linakupardamis-vahend' < *riçà*, *fludù* 'suur kivi sügavas vees' < *floto*, *prudama* 'maadlema, võitlema; riidlema' < *brōtas* jne.

On olemas paar sõna, milles kohtame teissugust er. üksikklusiilide esinemist, kuigi tingimused on samad: *kaķ* g. *kaķķū*

'sepik', *kačkubrē* id. < *kakow* ja *kakobre*. Geminaat e. keeles seletub vanema skand., tähenduselt õige lähedase, laensõna *kač*, sm. *kakku* jne. 'leib' mõjuga. Vt. Bibl. Verz. 31. Noa *kač* 'sepik' sõnas on õigupoolest ainult tähenduslik külg uuem laen. — Ris Nõvalt registreeritud *aikkìn* 'hobune' < *aiken* ja *vik* 'nädal' < *vikow* on tuntud vaid naljatoonilisest affekteeritud kõnest ning nõnda siis on võinud käia hoopis erilist arenemisrada.

Sõna *vačkär* er. vaste on Freudenthal-Vendell OESvD järgi ainult *vakar*, mis peaks andma e. keeles vormi \**vacār*, seega pakuks konsonantism põhjust eelistada as. laenuallikaks. Ometi on er. murdeis kohati ka *k*, näit. autori märgete järele Hiius ja Nai-l *vakær*. Loetelus toodud e. Kei vaste võib põlvneda just Nai er-st.

Kõik teada olevad siia pügalasse kuuluvad laensõnad on väljaspool astmevaheldust. Ainuke näide, kus esineb astmevaheldust on Kse *kadà* g. *kajà* 'eriliste vastlapäeva kommetega seotud «pall»'. Arvatavasti Matsalu surnud er. murdest pärit olev laen on paindunud *padà* g. *pajà* eeskuju alla.

54. Sõnasisesed *l*, *m*, *n*, *r* järele esinevad er. klusiilid *k*, *p*, *t* on e. keeles antud edasi vastavate geminaatidega, mis võivad alluda e. keelele omasele astmevaheldusele:

*pilkku* 'vennanaine' < *bilkwon*, *siňkkel* 'kramp, valdas, haak' < *siňkæl*, *kamppama* (~ *kambatta*) 'jalakannaga lööma' < *kamp*, *kämppama* (~ *kämbatta*) 'võidu jooksmine' < *kæmp*, *tirkkama* (~ *tircatta*) 'poomi tirkvalliga üles tõmbama' < *dirk*.

Eelmisest pügalast lahkuminev esindus on tingitud er. keelest. Nimetatud konsonantide järel kuuluvad *k*, *p*, *t* tugevamatena kui vokaalide vahel. Eriti tugevamad on nad silbi lõppu sattudes. — Ühes sõnas: *siliň(-eìn)* 'triglochin maritima' < *siltňg(šhai)* on ootusvastaselt *t* kadunud. Seda kadu ei saa seletada muidu, kui peab arvama, et rahvaetümololoogiliselt on käesolev ühendatud sõnaperega *sile*, *silima* jne. 'glatt', mis ühendus õigegi sobib triglochin maritima iseloomuga.

55. Konsonantühendid *-sk-* ja *-st-* esinevad eesti keeles muutumata:

*hauskar* ~ *auskar* ~ *eiškar* jne. 'veeamuti' < *hæuſkar* ~ *aũskar* jne., *mõšter* 'ema õde' < *mōstær*, *pařlast* 'ballast'

< *barlast*, *vešt(kõis)* 'kõis, millega ankur kinnitatakse paadi külge' < *fæst*.

Hiius vaheldub *hauskar*-sõnas *k t*-ga: *haustel* ~ *ouster*. Siin on nähtavasti olnud segiminekut *heistē* ~ *hausti* sõnaperega või on lähtunud er. algkujust, kus esines *t*. Vrd. Ris er. *hæustkar*.

Kahes haiguse nimes: *proš* 'kidi, nari' ja *troš* '(laste) suuhaigus' < er. *brošk* resp. *trošk* on kadunud sõnalõpuline *k*. *troš*-sõnas on *k* säilinud ainult paaris Risti rannakülas: *trošk*. Et pole olemas ühtki häälikulist seadust, mis põhjendaks *k* kadu — samades murretes on *kašk*, *vašk* jne. — näib olevat tõelise seletusvõimalusena samadel aladel hästi levinud mitmesuguseid tõbesid, nõidust ja muud tähistava kas. laenu *kroš* g. *krošsi* eeskuju. Kohati on selle kas. laenu mõjul muutunud sõnaalguline klusiilgi (vt. 41. §). Eeskujuks on võinud olla ka *turš*, mis esineb laialt pro *turšk*.

56. Eesti keeles sõna lõppu sattunud er. *k*, *p*, *t* on pika päärõhulise silbi järel allunud astmevaheldusele *k̄* ~ *a*, *p̄* ~ *b*, *t̄* ~ *d*:

*hūp* 'künakujuline madal lootsik' < *hōp*, *kalt* 'eriline jõulu-leib' < *galt*, *kor̄k* 'saapakonts' < *kork*, *kor̄p* 'kaaren' < *korp*, *kū̄t* 'vähim liik hülgeid' < *kwut*, *sp̄k* 'piik' < *spek*, (*s*)*pōk* 'tont' < *spōk*, *sum̄p* 'kast eluskalade hoiuks' < *swomp*, *vīk* 'laht' < *vīk*.

Erandiks oleks saarte sõna *eñd* 'verstärkende Negation' < *ænt*, kus er. *t*-le vastaks *d*, kui üldse pidada seda sõna rootsi laenuks — (vt. sub *end*). On *end* er. laen, seletuks erinevus lauserõhuliselt, sest see väike partikkel on enamail juhtudel lauserõhutus seisandis.

57. Eesti keeles sõna lõppu nõrgarõhulisse silpi sattunud er. üksik teenuisklusiil allub astmevaheldusele *k̄* ~ *k̄k*, *p̄* ~ *pp*, *t̄* ~ *tt*:

(*h*)*ōlvēt* g. (*h*)*ōlvētti* < *hælvēt*, *lāstük* 'Ladstock' < *lastuk* ~ *lastuk*.

58. Eesti-rootsi pikad klusiilid *k̄*, *p̄*, *t̄* on e. keeles antud edasi vastavate geminaatidega, mis alluvad astmevaheldusele ning silbi lõppu sattudes esinevad *k̄*, *p̄*, *t̄*-na:

*kettin̄g* '(suur) kett, ankrukett' < *kæt̄in̄g*, *klipp̄a* 'kaljune kõrge neem' < *klip(a)*, *krekkima* 'põiklema; keksima' < *skræ-*

*kündær, loittama* 'tilpama' < *lot(a)*, *prikkama* 'ühe aeruga paati otsast sõudma' < (*han*) *prikær, læk* 'adru, muda' jne. < *llæk, naī* 'hüljes' < *nat, nāk* 'veehaldjas' < *næk, (k)nāp* 'nööp' < *knæp*.

Linnunimes *plik* ~ *pliī* kohtame üksiknähtelise konsonantide vahelduse, mida ei seleta häälikuseadused. Peab pidama silmas seda, et linnunimed üldse kalduvad käima isesuguseid arenemisradu.

59. Sõnasisesed er. *g, b, d* on e. keeles muutunud helituiks meediaiks *G, B, D*:

*kagæl* ~ *kaclà* 'bernicla brenta' < *gagæl* ~ *gagwl, karbùs* 'naiste pääkott' < *karbùs, lignà* 'vaikne koht mere pinnal' < *lign, ilìng* 'järsk tuulehoog' < *iltng, juīng* 'kaevuvinn; tõstekang' < *ioīng, soī'D* 'väin' < *sond*.

60. Pikkade er. *b, d, g* kohta on olemasolevate laensõnade hulgas vähe näiteid. Vokaalide vahel need näikse muutuvat vastavateks lühikesteks helituteks meediateks, sõna lõpus taas vastavateks pikkadeks teenuisklusiilideks:

*flacà* 'lipp' < *flag, (k)nāgàs* 'jändrik' < *knag, nuçima* 'kontvõõraks olema' < *snwg, klui* 'tutt, kimp, tups, tomp' ~ sr. *klod* ~ *klwd* jne.

61. Kolme konsonandi ühend, mille keskel on klusiil, on säilinud e. keeles seesugusena:

*taldrik* < *taldrek, tumpšima* 'tumedalt kõlama' < *dumps*.

Mõnedes e. vastetes on tekkinud *D l* ja *r* järele, *p m* ja *s* ning *t n* ja *s* vahele:

*jamšima* < *iams, lentšman* 'külakubjas' < *laensman, pīlver* 'samm' < *pīlar, tamš* 'nõör nooda alumises ääres' < *tamš, pařolast* 'ballast' < *barlast*.

Nagu teada, on see nähe õige omane ka saksa laensõnadele, näit.: *keīlver* < *keller, selts* < *selschop* jne. Selle küsimuse kohta on pikemalt kirjutanud Kettunen EKÄH 44 jj. *l* kaost sõnas *tadrek* vt. § 70.

62. *rt* ühendist arenenud omapärane er. häälik, kakumi-naalne *t* (Danell NM 49), on e. keeles tajutud ning edasi antud konsonantühendi *rt*-na:

*kurt* 'käbi' < *koł*, *mürt* 'cyprinus alburnus' < *moot* < *met* jne., *svartta* 'mustik lehm' < *svata*, *svartten* 'musta härja nimetus' < *svataen*, ? *vōrt* ~ *ōrt* 'kohe, ruttu' < *foł*.

Nagu näitavad mõned esitatud, ilmsesti õigegi hilja laenatud sõnad — Ris veise nimed —, ei ole põhjust arvata, et er. muutus *rt* > *t* oleks läinud läbi alles pärast seda, kui e. keel sai asjaomased sõnad. Eestlase kõrv tajub selle võõra hääliku praegugi *rt*-na, nagu allakirjutanu on võinud mitmel korral konstateerida<sup>1)</sup>.

Eesti-rootsi *rd*-st arenenud *d* kohta puuduvad e. keeles näited.

Üldiselt klusiilide kohta vt. võrdluseks Saxén FLÖSVd 39. § jj. ja 45. § jj.

63. Sõnasisesele lühikesele er. *s*-le vastab e. keeles lühike *s*, pikale *ś*-le — geminaat *ss* või *ś* (vt. märkust 58. §):

*kūlmisa* 'lepatriinu' < *gulmisa*, *müsä* 'soo' < *musa*, *osmüs* 'malm' < *osmōs*, *kriüssama* 'kreitsima, loovima' < *kruś*, *lośsama* 'laeva tühjendama' < *loś*, *miś* 'naiste käisteta kampsun' < *miś*.

64. Eesti-rootsi *rs*- ja *ls*-ühendist tekkinud *ş* (s. o. *š*) kohta on ainult paar näidet ning neiski on e. vastetel erisugune esindus:

*mēş* 'märss' < *mæş*, *norş* ~ *norš* ~ *nurş* ~ *nerş* 'osmerus eperlanus' < Russwurm *norsh* (s. o. *noş*)<sup>2)</sup>, *tīvesrek* 'asa foetida' < *dīvæştræk*.

*mēş* Lääne-Nigula sõnana põlvneb kahtlemata Noa-st, kus *r* element *ş* häälikus on vähim, sellepärast siis loomulikult ei ole seda e. keeles säilinud. *norş* esineb läänes sama er. murde piirkonnas, nii et seletusena, miks siin *r* on säilinud, võib tõenäoliselt oletada laenu tulekut e. keelde juba enne seda kui er. *rs* > *ş*. Nagu sõnaloetelus näidatud, on Ida-Eestis olev teine *norsi* ala saanud oma alguse *sr*-st, kus *r* on meiegi päevil säilinud paljudes murretes.

Ei või aga täiesti hüljata siingi kohal 62. § toodud märged, et supradentaalides tajub eestlase kõrv ikkagi *r*-a esimese osana.

1) Hiiumaal Reigis kohalist *r*. murret paberile pannes kuuldus esimesil päevil selgesti *rt*, *rd* ja *rs* (s. o. rootsi murdealfabeedis: *rt*, *rd*, *rs*) ning alles kõrva harjudes sai hiljem selgeks, et enamasti oli tegemist tõepoolest vaid *t*, *d* ja *ş*-ga. Aluti (Rei, Ris) võib *r* element kuuluda tugevamalt, aluti (Noa) vähem.

2) Russwurm'il on sageli *ş* märgitud *rsh*-ga. Vt. Eib. II 330 *horsh-igla* ~ *horsh-ingel* 'Eidechse'.

65. Saksa laenudes on sõnasisene *f* antud edasi *-hv*-na. Sama ootaksime er. laenudestki. On olemas ainult üks näide: *trähvama* < *træf*, kus ei ole aga ometi täiesti selge sõna konsonantismi põlvnemine. Võib oletada, et *s*-st laenunud tildeestilises *trehvama* on üksnes *e* substitueeritud *ä*-ga er. mõjul. Muudes laenudes, mis kahjuks on kõik vaid merekeelest, on er. *f* säilinud; nagu teada, on merekeel üldse aldis suuremale võõrale mõjule:

*half*(*seil*) 'poolpuri' < *half*(*sigæ*l), *rõf* 'madruste asumisruum laevas' < *rof* ja liitsõna *klõufal* 'mastipoolsem vall, millega puri tõmmatakse üles ja alla' < *klæufal*.

66. Sõnasisene er. *v* on üldiselt säilinud:

*hõlvæt* ~ *helvædj* 'kurat' < *hælvete*, *rêvama* 'rehvima' < *rev*, *svartta* 'mustik lehm' < *svata*.

67. Sõnasisesele lühikesele er. *m*-le vastab e. keeles lühike *m*, pikale *m̄*-le — geminaat-*mm* või *m̄* (vt. märkust § 58).

*simp* 'cottus' < *simp*, *lum* 'aeru käepide' < *lom*, *truṁmiauk* 'räpneauk' < *drōmhol*.

Hiiu murdeis on *v* pro *m* vanemas skand. laenus *malv* ning samuti ka nooremas er-st põlvnevas kohanimes *Malvaste* < *Malmas* (= *malmas*). *m* ja *v* vaheldust võib kohata muiski murretes niihästi algupärastes omades sõnades kui mujalt tulnud laenudes. Seletus selle nähtuse kohta on Kettunen'il EKÄH 109. — Ebaalgupärane *mm* on murdeti lepatriinu nimetuses *külmmisa*. *m* on tekkinud sõnna rahvaetümolooia mõjul, sest er. *gul* on tajutud e. sõnana *külm* 'kalt'.

68. Samuti on sõnasisene er. lühike *n* e. keeles *n*-na ja pikk *n̄* geminaadi *nn* resp. *n̄*-na:

*künär* 'suurem purjek' < *skonar*, *mint* 'münt' < *mint*, *pränima* 'halvaks minema' < *fræn*, *nañ* 'ema, eit' < *nan*, *kruñ* 'kivine madalik' < *gron*.

69. Klusiilide *k* ja *g* ees esinev *ŋ* on e. keeles säilinud *ŋ*-na: *siŋkkel* 'valdas, link, haak' < *siŋkæ*l, *krænķ* 'puust kolmjalg, alus' < *krænķe*, *juŋc*, 'kaevuvinn; tõstekang' < *iŋg*.

70. Eesti-rootsi murded tunnevad sõna sees kolme eri *l*-häälikut. Kahest on juba olnud lühem seletus § 50—51.

Pikana esineb ainult *l*. N. ö. harilik *l* on e. keeles loomulikult *l*-na:

*hilä* ~ *ilä* 'võrgu ankurkivi' < *hila*, *il* ~ *iling* 'tuulehoog' < *il* ~ *iling*, *el* 'vanaema' < *æl* ~ *eļ*, *pilber* 'sammast' < *pilær*.

*l* kadu kohtame sõnas *taprek*. Seda kadu ei saa seletada üksnes kolmikkonsonandi vältimisega, sest nagu muud sõnad näitavad, ei sünnita kolmikkonsonant niisugusena hääldamisraskusi. Pääle kuluvuse võib siin olla olnud muidki põhjusi, millest kõige enam tuleks arvestada häälikuliselt lähedate sõnade analoogiat, nagu *padrik* ~ *padrek* g. *padrikku*.

71. Sõnasisesese helitu *ll* kohta pole laensõnade hulgas häid näiteid. Üheks näiteks on lastekeelne sõrmenimetus *lil(juär)* ~ *lil(davit)*. Selles sõnas *ll*-a vastaks e. keeles *l*. Teissugust esindust näeb mõnes rootsipärases kohanimes, nagu Hiiumaal Kärddlas *prahlä-mägi*. Selle kohanime er. alglahteks oleks murdekuju *bralil* pl. *braller* 'busknär'. Viimase näite järele vastaks *ll*-le e-s *hl*, mis esindus olekski ootuspärasem ning loomulikum. Vt. seletust *ll* kvaliteedist § 51.

72. Nende kahe esitatud *l*-hääliku kõrval esineb sõna sees veel n. n. „paks *l*“ (tjockt *l*). See paks *l* võib olla kas kakuminaalne *l* või supradentaalne *l*. Kuna kakuminaalne *l* on üldisem ning mõlemate vahel ei ole eesti seisukohalt suuri olulisi erinevusi, mis oleksid võinud jätta oma ilmet laensõnusse, käsiteldagu käesolevas häälikulises ülevaates lihtsuse pärast ainult *l*-häälikut, mis e. keeles on muutunud *l*-ks:

*fludü* 'suur kivi sügavas meres' < *floto*, *holm* ~ *oļm* ~ *oļm* 'väike saar' < *holm*, *kaçlä* 'bernicla brenta' < *gagæl*, *plint* 'räni' < *flunt*, *pludä* 'parv' < *flota*.

Ühes Ris sõnas: *jahlä* < *çala* on *l* antud edasi *hl*, mis nähtus on häälikuseaduslik *ll* kohta. Samast kihelkonnast ülestähendatud *käçer* 'pudrumänd' < *kræçæl* ~ *klæçør* osutab *l* (või *r*) kadu. Ootamatu kadu on tingitud nähtavasti hääldamisoludest, kuna sõnna oleks muidu kuhjunud rohkesti konsonante, liiatigi homorgaanseid, mis tunduks eestlasele häälduslikult raskepärasesena.

73. Sõnasisesed er. *r* ja *r* on e. keeles esindatud *r*, *rr* resp. *r̄*-ga:

(s)kūnar ~ kūnar 'mitmemastiline purjek' < skōnar, vār 'vanaisa, taat' < fār, nār ~ knōr 'kidi' < knar ~ knor, pārlast 'ballast' < barlast.

r kaost sõnas kəc̄er vt. eelnenud pūgalat. nucima ja nucija r-lised vasted — nucrima — seletuksid laenudena r. substantiivi pl. või verbi prs. isikulisist vormest, milles esineb r, või e. teise, kõlaliselt lähedase, sõna nugres, nugris 'hurtig, flink, gewandt' analoogiaga ja osalt ka tuletistena < nurk. Sõnas tril (= til) 'musträhn' on r ebaalgupärane, kuna, nagu juba mitmeti on mainitud, linnunimed käivad erilisi arenemisradu.

74. Konsonantismi ülevaate lõpus tuletatagu meelde, et neis e. murretes, kus tuntakse palatalisatsiooni, on ka er. laensõnades palataliseerunud d, l, n, r, s, t, kui neile järgneb i:

il g. ili 'tuulepuhang' < il, kal̄t g. kal̄di 'eriline jõululeib' < galt, laš g. laš̄si 'koorem' < las, krať g. kraťti 'pisuhänd' < skrat, kruñ g. kruñni 'veealune kari' < gron.

75. Olemasolevate laensõnade hulgas on enam kui pool tosinat sõnu, mis oma hariliku muutuste poolest ei mahu esitatud seaduste alla, vaid on käinud nii vokalismi kui konsonantismi poolest oma teed. Need oleksid lastekeele sõnu ja nimelt naljapäraseid sõrmenimetusi:

jakle-añ 'nimeta sõrm' < stǣkrahān, kičkilil 'väike sõrm' < kitel̄ng ~ kitil̄ng, kulleprañ ~ kurepañ ~ kullepañ 'nimeta sõrm' < gulbrāñ ~ gulbrǣng, loñkmañ ~ lādemañ ~ lañcemañ jne. 'keskmise sõrm' < langman, līcupoť ~ licepoť ~ līcepoť 'osutussõrm' < lǣkωbit̄ ~ lakepoť, lille-jân ~ lil-jân ~ lil-juañ 'väike sõrm' < lil(-davut), tōmastot̄ ~ tupsetups ~ tūme-tup̄ ~ tūbe-tūp̄ ~ tañme-top̄ 'pöial' < tometot̄ ~ tōmǣstik̄ ~ toml̄ng.

Nagu teada, on lastekeel eriti vastuvõtlik võõrsõnule; on ju meil olemas terveid pikki laule, mis „võõrkeelsetena“ on säilinud meie laste suus. Lastekeeles on aga võõrsõnad ka eriliselt kiiresti muutuvad või n. ö. moonduvad. Eeltoodud näiteist on selgesti ilmnenud, kuidas arusaamatuid võõraid sõnu püütakse asendada enam-vähem samakõlaliste e. omadega, s. o. rahvaetümologiseeritakse. Samas pūgalas mainitagu ühtlasi pejoratiivseid ning sõimusõnu, mis samuti hälvivad arenemise poolest omale teele.

Pejoratiivsete sõnade juures on ka seda märgata, et er. laensõna alles e. keeles saab pejoratiivse tähenduse. Pandagu selleks tähele e. *kläbräs* 'vigaste jalgadega isik (sõimusõna)' ja er. *skrævel* 'hülge jalg'. Niisugust nähet võib hoomata mujaltki tulnud laensõnade hulgas, nii näit. e. *veruõkkas* 'vilets näotu nõõrijupp' ja ven. *себеюка* 'nõör'. Lõpuks kuuluvad öeldu hulka ka naljatoonilised sõnad, nagu *aiõkkin* 'hobune' ja *vik* 'nädal'. Viimaste puhul on karikeerimistahe loonud häälikute kombinatsioone väljaspool ootuspärasusi.

## Sõnaloetelu.

**aikin:** Ris Nõva *aikkìn* 'hobune (naljatades)', E 2411 Nõva *Nõõ aikin! Nõõ aikin!*

Freudenthal-Vendell OESvD *aikè* pl. *aikiar* 'Häst' (Noa ja Vor sõna); Noa *aikè* mtud. *aiken* 'hobune'. — Hellqvist SvEtO rr. *ök*, vr. *öker*, isl. *eykr* g. *eykjar* 'lastdjur, häst, dragoxe', no. *øyk* 'häst el. sto', taa. *øg*. § 20, § 39, § 53.

**blink:** AES Ris Alliklepa *blinšk(fir)* 'majaka vilkuv tuli'.

Freudenthal-Vendell OESvD *blink* 'Blinka, blänka, tindra'. — Hellqvist SvEtO *blinka*, no *blinka*, s. *blinken*, ing. *blink* id. Skand. vasted on s. algupära, kust põlvneb ka meie merekeele üldine *plink*, *plinkima* 'vilkuma (tuletornist)', nii et ainult Ris *b*-ga algavat sõnakuju võib kahtlusetada pidada er. laenuks. Eesti-rootsi laenusid võib vahest olla ka *-a*-tüveline verb: kogu Hiiu *plink-kämä* ~ *plinkkama* 'vilkuma'; Noa, Ris *plinkkama* id. § 35, § 42, § 54, § 72.

**ell:** Wiedemann EWb *ell* G. *ella* (SW) 'Grossvater, Aeltervater', *ella-tät*, *e-iza* dass., *ella-eit*, *e-memm*, *e-ema* 'grossmutter'; H II 54, 594 Nis *ella* 'vanaema'; AES Ris Vilivalla *ellä* g. id. 'vanaema', *el-taet* ~ *elvaet* ~ *elvat* 'vanaisa', Moose *metsä el* 'vanaeide-kujuline metshaldjas', *metsä ellä leib* 'leib, mille karjane toob tagasi metsast ja jagab kodusolevaile lapsile; külaleib'; Rei Metsiku *ell* 'vanasti kutsuti ämmaemandad ikka *ellad*'; AES Kõpu *el* g. *ellä* 'vanad naised, kes käivad nurganaise juures ämmaemanda asemel'; Rootsiküla *ellä* 'ämmamoor'; Phl Sääre *ellä* 'vanaema', Keremaa *el* g. *ellü* id.; AES Emm *el* 'vanem naine, kes on sünnitamisel abiks'.

Freudenthal URW 184 *Älldät* 'farfar', 186 *Ällmór* 'farmor'; Freudenthal-Vendell OESvD *äll* pl. *ällar* 'Farmor, mormor', *älldääð* pl. *älldääðar* 'Farfar, morfar', *ällmór* 'Farmor, mormor', *ällnann* id., *älpappa* 'Farfar, morfar', *skuälla* 'Vargen (eg.

skogsmoern)'; Vendell OÖSvD Nai *älu* 'Jordegumma'; Ris Kurksi *skwela* ~ *skwæla* ~ *skwla* 'väike vanaeit metsas, metshaldjas', *skwælasbre* ~ *skwælazbre* 'leib, mille karjased toovad tagasi koju; külakostiks antud leib'; Rei *æl* 'ämmamoor'; Karlgren SvLM 1925, 28 *æl* 'farmor', 'külaämmamoor'. Vendell OÖSvD on ühendanud er. vastetega mskand. *elli*, vr. *ælli*, taa. *ælde* 'älder'. Seega er. *æl* oleks elliptiline kuju vanemast \**ællimoper*.

Eesti-rootsi *æl* 'vanavanemate' tähenduses on üld-eesti-rootsi-line, kuna tähendusvarjund 'metshaldjas' on arenenud Ris rootslasil ja neilt siirdunud ka naabruses olevaile eestlasile. Tähendusvarjund 'ämmamoor' on omane vaid Hiiu rootslasile ja vastavalt ka Hiiu eestlasile.

Wiedemann'il EWb registreeritud *ällu* G. *ällu* (D) 'Jungferchen' kuulub ilmsesti samasse käesolevasse sõnaperesse. § 3, § 15, § 37, § 39.

Saareste LV I 120 peab küsitavalt e. *ellä* abstraheruukuks lauseist, nagu *hella eideke(ne)* jne.; Ariste KK I 40 ja SbGEG 1931, 2.

**end:** Wiedemann EWb *end* (D) 'verstärkende Negation = mitte'; kogu Hiiu- ja Saaremaal hästi levinud sõna *eñd* ~ *end* ~ *änd*.

Freudenthal-Vendell OESvD *änt* ~ *äntē* 'Inte, icke'; Rei *änt* 'mitte'. — Hellqvist SvEtO rr. *inte*; vr. *ængte*.

Seda huvitavat eitussõnakest võib ainult suure ettevaatuse ja kahtlusega pidada er. laenuks. Ojansuu ISPO 28 ühendab saarte *end* eL sõnaga *ent* (< \**end* < \**entä*) 'mutta, aber' ja sm. *entä*, *entäs* 'wenn aber, vielleicht dass, wenn gleich, wenn auch'. 1889. a. on H rahvaluulekokku talletatud Hiiu tekstides järgmised laused, kus *end* esineb jaatavas kõneski: *äi tæe, mis fee end omete peaks tähendama* (II 41, 203). *Nah wa' ristipoeg, kuidas nüid läheb end ka?* (ibid.) < Phl. Viimased näited kõnelevad selgelt selle poolt, et *eñd* võib olla n. ö. kulunud sõnast *nūd* > *nd* > *eñd*; vrd. üldkeele *tulend sîa, misand rācld*. Seega siis kaldub allakirjutanu arvamisele, et *eñd* on lähtunud emmast-kummast e. omast allikast, aga tähenduslik külg on kujunenud ning arenenud er. mõjul.

Täielist laenamist er. poolt pooldavad Wiedemann EGramm 540 ja Grünthal EKirj V 286. § 15, § 56.

**faara i lei:** AES Ris Alliklepa *farà i lei* 'tuule all sõitma'. Ris *fara* i *læi* id.

Laenamaine e. keelde on sündinud er. ja rr. segakeelt kõnelevailt merimehilt, sest rr. *fara*-sõnale vastab Ris er-s harilikult *ker*. Freudenthal-Vendell OESvD järgi *fara* — lühikese *a*-ga esimeses silbis — on registreeritud vaid Hiiu er. murdeist. *Fara* kohta vt. lähemalt Hellqvist SvEtO; vrd. ka **lei**. § 2, § 45.

**fīr**: Ris rand *fīr* g. *fīrī* 'majaka tuli'; AES Alliklepa *blinķ-fīr* 'majakas'.

Sõna on tunginud e. keelde er. merimeeste kaudu, kuna er. murdeomane 'tule' tähistis on *aīld* ~ *æīld* ~ *æīd* ning *fīr* esineb ainult kaugemal olnud meeste keeles. Et ei ole tegu otsese laenuga <rr., osutab delabialisatsioon  $\gamma > \iota$ . — Hellqvist SvEtO rr. *fyr*, taa. *fyre* <kas. *vūr*, *vūr* ~ s. *feuer*. Vt. **blink**. § 6, § 45.

**flagu**: AES Ris Alliklepa *flacū* 'lipp' — *ku suřnu fīratti alla*, *oli flacū pōlēs vařdas*.

Freudenthal-Vendell OESvD *flagg* pl. *flaggar* 'Flagg, flöjel'.

Kui võtta arvesse käesolevas sõnas tüvevokaali, siis peab arvama, et sõna niisugusena on vanem laen või laen muist rootsi murretest; er. mõjul on üksnes *f*-sugenenud algusvokaaliks harilikuma *p*-ase mele. Vt. Wiedemann EWb *plagu* G. *plagu* (*lagu*) 'Flagge', *tul käib kahes plagus* (D) 'der Wind springt hin und her', *mere-p*. 'Seezeichen'; *p*-lisena on sõna levinud tüdiselt mereja ka kirjakeeles ning koos sm. Lönnrot SKS *plaku* g. *plakun*, *pla'un* 'flagga, väderflöjel' peab pärit olema mõnest muust idapoolsest r. murdest. § 37, § 40, § 45, § 60.

**fludu**: AES Ris Vilivalla *fludū* 'suured kivid sügava vee sees'.

Freudenthal-Vendell OESvD *flutu* pl. *flutur* 'Flat häll i sjön'; Danell NM 81 *fluto-stajn* «flott-sten», sten i vattenbrynet', *fluto-græna* 'ett grund utanför Oh. [= Odensholm]'; Noa Paslepa *floto* 'veealune kivi', Höbringi *fluto* id.; ULMA 1365:1 Vor *floto* 'sten i vattenbrädden'. Nai *floto* 'suur veealune kivi'. § 11, § 36, § 45, § 53.

**füll** 'täis' sõnas **füllseil**: AES Ris *fülseil* 'täisseil, täispüri'.

Freudenthal-Vendell OESvD *füllan*, *fülla*, *fült* 'Full'. — Hellqvist SvEtO rr. *full*, vr. *fulder*, isl. *fullr*, taa. *fuld*. § 14, § 45, § 70.

**gongspill:** AES Ris Alliklepa *conkspil'* 'vints, millega ankrut üles tõmmatakse'.

Eesti-rootsi laenuks tuleb pidada ainult seda esitatud Ris sõna <*gong* 'kord, järjekord; käik' + *spil* 'vindspel'. Merimeeste keele tüdisem ja ka Wiedemann EWb leiduv *kañk-pill* 'Gangspille, Warpspille zum Aufziehen des Warpankers' < s-st. Vt. Kluge Seemannspr. *Gangspill* 'aufrecht stehende, sich um einen Zapfen drehende, durch Leute an den Handspaken bewegte Winde, die besonders zum Verholen des Schiffes gebraucht wird'; sm. *konkipeli* id. on laen < sr. § 7, § 42.

**ha:** Phl Suuremõisa *ha?*, Palade *hâ?* ~ *hã?* 'mis?'; Noa *ha?* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *há* 'fråg. utrop: Hvad'; ULMA 2765:226 Rei *ha* 'va?'. — Vendell OÖSvD sr. *ha* ~ *ha* 'frågepron. Hvad?'; vr. *há* id. § 44.

**haalama:** AES Ris Alliklepa *hâlama* 'laeva köiest silla juurde vedama'. Tüvi esineb ka liitsõnas: AES Ris Alliklepa *mars-nër-hâlar* 'nöörid ülemisel marss-seilil'.

Eesti-rootsi vaste on rr. laensõnana merimeeste keeles. — Hellqvist SvEtO *hala*, isl., no. *hala*, taa. *hale*, as., holl. *halen*. Etüm. vt. säältsamast. Soome *haalata* 'hala, hissa, vinda upp' < sr. § 2, § 35, § 44.

**half** 'pool' sõnas **halfseil:** AES Ris *halfseil* 'poolseil, poolpuri'.

Freudenthal-Vendell OESvD *halvan*, *halva*, *halft* jne. 'Half'. — Hellqvist SvEtO rr. *halv*, vr. *halver*, isl. *halfr*. Sõna on tõenäoliselt laenatud vastavast er. *halfsæl*, kuna selles sõnatüves -f- võib esineda ainult helitu konsonandi ees. § 44, § 65, § 72.

**hatt:** Wiedemann EWb *hatt* G. *hatu* (D) 'Weibermütze, Kapuze (von dickem Wollenzeug, bei rauher Jahreszeit)'; Manninen ERR 108 *att* g. *atu* ~ *ati* ka 'pikk naiste pealina'; Phl Kuri *hāt* g. *hättü* 'hallist riidest vanaaegne müts', Keremaa *hat* g. *hätti*; Rei Mudaste, Kõpu *āt* g. *ättü* 'vanaaegne naiste müts lammaskarva riidest'; Käi, Emm *āt* g. *ättü* 'naiste valgest villasest riidest rätt nagu halastajaõel, kanti talvel'.

Freudenthal-Vendell OESvD *hatt* pl. *hattar* 'Hatt'; Rei *hat* pl. *hatar* 'müts'. — Hellqvist SvEtO rr. *hatt*, vr. *hatter*, taa. *hat*.

Koos sm. *hattu* 'pileus' sõnaga on e. *hattu* peetud vanemaks skand. laenuks; *-i*-tüveline Phl vaste peab aga olema uuem laen er. ajajärgust. § 28, § 40.

Bibl. Verz. 22; Streng NRL 28.

**hauskar:** Wiedemann EWb *hausk* G. *hayza* (alt), *hauskar* G. *hauskari*, *haustel* G. *haustli* (D), *hauster* G. *haustri* (D) 'Schöpfkelle'; EÖS *hauskar* 'pilk (kühvel, millega paadist vett välja loobitakse)'; Phl Kuri *haustel* g. *haus(t)le*; Rei *ouster* g. *oustre*; Emm *ouster* g. *oustre*; Käi Siberi *oustel* g. *oustle*; Ris *ausker* g. *auskri*, AES *ouskar*; HMD *ousker* g. *ouškri* (ka jahu- ja viljakühvel); Kei *auskar* g. *auskari*; Nai *eiskar* g. *eiskari*; AES Kuu *auskar* g. *auskari* id., EKirj V 377 *ausker* 'puust käsikühvel (ilma varreta)'; AES Hlj *auskar* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *auskar* pl. *auskarer* 'Öskar', *häuskär* pl. *-karer*, *häustkär* pl. *-karer*, *äustkär* pl. *-karer* jne. id.; Danell NM 75 *uskarer* pl. id.; Rei *ouskar* 'ammuti'; ULMA 3355:7 Vor *ouskar*; D Ruh *ous-kar* id.

*Hauskar* on sõna, millest on kirjutatud vägagi palju. Uuemad uurijad, nagu muide ka Wiget, pooldavad laenamist er-st. Viimase murde kasuks kõneleb enne kõike sõnaalguline *h-*, mis on võõras muile r. murdeile. Siinseis r. murdeis on veel teisigi sõnu, milles esineb sekundaarne *h-*. Selleks vt. Freudenthal URW 169. Et sõna on tunginud nii kaugele itta, peab võtma arvesse kaasmõju sr. poolt.

Bibl. Verz. 17; Wiget SbGEG 1927, 257.

**heiste:** Wiedemann EWb *heiste* G. *heiste* (D), (*hausti*), *wee-h.* 'der Raum im Boote, wo sich das auszuschoöpfende Wasser sammelt', *heiste-laud*, *wee-h.-l.* 'die Verlängerung der Bodenbretter vorn und hinten zu beiden Seiten des *kabja-laud*'; Phl Kuri *pādi heistē*; Rei Kõpu (*vē*)*eistē* 'vee ruum paadi põhjas'; Käi *vē eistē* id.

Bibl. Verz. peab Thomseni järgi *hausti*- sõna vanemaks laenuks diftongi *-au-* pärast. Tunkelo SUSA XXX<sup>39</sup>, 1 jj. pooldab laenamist er-st. Väheste andmete pärast on raske määrata, kummalt poolt just on sündinud laenamine. Vt. Freudenthal-Vendell OESvD Vor *aust* pl. *austar* 'Ösrum i bāt'; Noa Paslepa (*vađw*) *aust* id. Kindlasti er-st on aga Hiiu *heiste*, millega saame ühendada Rei er *hæistek* pl. *hæisteker* 'ruum paadi põhjas, kuhu

võib koguneda vett'. Vrd. er. vrb. Freudenthal-Vendell l. c. *häis* 'Ösa'. § 20, § 21, § 44, § 55.

**helvet:** Wiedemann EWb *helwet* G. *helweti* (D) 'Teufel'; EÕS *helvet* 'põrgu'; Phl Kuri *hölvet* 'kurat' — *mę helvet sa rēgā;* Rei Kõpu *elvi* 'kurat', Mudaste '? põrgu' — *läks kuš elveti*; Emm *ölvet* 'kurat'; Kuu *elvet* 'põrgu'.

Freudenthal-Vendell OESvD *hålviti* 'Helvete', Rei *hælvet* 'põrgu'; Noa Riguldi *hælvet(e)* 'põrgu'. — Hellqvist SvEtO rr. *helvete* ~ *hålvete*, vr. *hælvite* 'dödsrike', isl *helviti* id., taa. *helvede* id. Sõna esinemisest muis germ. keelis ja etimoloogiaist ibid.

Ainult Hiius esinev *helvet* 'kurat' põlvneb tingimata er-st, kuna Kuu (ja ka mujal Põhja-Eestis rahvalauludes) ning EÕS *helvet* 'põrgu' on tulnud e. keelde sm. keele vahendusel < sm. *helvetti* 'orcus domicilium diabolorum, locus post mortem'. § 15, § 16, § 23, § 57.

Streng NRL 29.

**hiivama:** Wiedemann EWb *hīwama* (D) 'hiewen', *änkru üles h.* 'den Anker aufwinden'. Sõna on merimeeste keeles tuntud väljaspool Hiiumaadki: AES Jäm Mäebe *ivama* 'ankrut üles tõmbama'; AES Khk Koimla *ivatta* — *ivavad palkkisid laeva*; Muh *ivatta*; Rid *ivama*; AES Ris Alliklepa *hivama*; HMD *ivama* 'suure pingutusega tõstma'; Kei Mäeranna *ivama*; Kask-Saaresteste LS I Kuu *hiivama*; AES Hlj Vergi *ivama* jne.

Noa Paslepa *hiv* 'tõstma, vinnama'. — Wessman SO sr. *hiv, hev*; Hellqvist SvEtO *hiva* 'vinda' < ing. *heave*. Eestirootsis on sõna omane just meeste merekeelele. — Ris khk-s esinev *h*-ga algav vaste on sundinud oletama laenamist ka er-st. Schlüter SbGEG 1909, 44 peab sõna s. laenuks. Tõepoolest on aga laenu alglähe raskesti määratav. Kindlasti s-st on küll Piip MEO 112 *hiivitakfe*. Soome-rootsist on sm. (ja eP ranna) *hiivata* 'hiva, vinda'. § 6, § 35, § 44.

**hila:** Wiedemann EWb *hila* pl. *hilad* (D) 'die Ankersteine am Netze'; *hila-kivi* 'Ankerstein am Netz'; EÕS *hila* id.; Phl Kuri *hilakivid* 'suuremad kivid, mis hoiavad võrke paigal'; Rei Kõpu, Käi *ilakivi* 'võrgukivi'; Emm *ilakivi* 'kivi nõõri otsas, millega mõõdetakse vee sügavust'; AES Jäm Mäebe *ilä* — *ilä*

*kivid nīg ilà nōrid* 'võrgu kivid ja kivide nõörid'; Kei Sõrve, Määranna, *ilakivi* 'miski võrgukivi'.

Rei *hila* pl. *hilar* ~ *hilastæin* 'võrgukivi' — *hilana iæra læu-sar*. — Torp NNEtO no. *ile* 'sænkesten i hjørnet av garn, ogsaa ankersten til baat', vno. *ili* 'ankersten', fär. *ili, ilasteinur*, šet. *ila, ilasten* id. Nagu Lidén FUF XII 90 on juba näidanud *h* er. ja seega ühtlasi e. sõna alguses on «ein unursprünglicher Zusatz». § 5, § 44.

Bibl. Verz. 24.

**holm**: Phl Keremaa *holm* g. *holmì* 'saareke; kõrgem koht mere ääres'; Rei, Emm, Käi *olm* pl. *olmìd* 'saared (Soome rannas)'; EKS 4<sup>o</sup> 5 Hiiu *Soome holmid*; Muh *olm* g. *olmì* 'kõrgemad saarekesed meres'; Noa Einbi *olm* g. *olmì* 'väike saar; Haapsalu linnaosa'; HMD *olm* g. *olmì* — *sömè olmide vahèl*; AES Hää *olm* 'kivirahn meres'.

Freudenthal-Vendell OESvD *holm* pl. *holmar* 'Holme'; Danell NM 113 *holm* ~ *holm* 'holme'; Rei *holm* pl. *holmar* 'saar'. — Vendell OÖSvD sr. *holm* pääle muu ka 'Backe, ish. skogbevuxen'; Hellqvist SvEtO rr. *holme*, vr. *holme*, isl. *holmi*. Algupäraselt on sõna tähendanud nii saart kui üldse kõrgemat kohta mandrilgi.

Eestis *holm* ~ *olm* näikse tähistavat päämiselt just Soome rannas olevaid saarekesi, mis asjaolu laseb oletada laenamist sr. murdeist või vähemalt kaasmõjustust viimaste poolt. — Soome-rootsis on sõna võetud ka sm. keelde: Lönnrot SRS *holma* 'holme'. Võttes arvesse e. vaste geograafilise levingu, peame laenuandjaks arvama siiski esijoones er. murdeid.

Kas ka r-st või as-st on bs. *Holm* 'kleine Insel, Sandbank'. — Sallmann DME 32. Vrd. Schiller-Lübben MNW *holm* 'Insel (im Fluße)'. *Holm*-ist Eesti saksakeelsetes kohanimedes on pikemalt kirjutatud P. Johansen DONE 8 jj. § 8, § 28, § 44, § 72.

**huup**: Wiedemann EWb *hüp* G. *hūba*, *hūpa* G. *hūpa* 'trogförmiger, niedriger Kahn'.

Freudenthal-Vendell OESvD *hóp* pl. *hópar* 'Ekstock'; Vendell OÖSvD *hōp* 'Ekstock'.

Saxén FLÖSvD 120, kus on toodud käesolev etimoloogia, peetakse sellevastu lsm. laenudeks r. *håp*, er. *hap*, *huap*. Vrd. sm.

*haapio*, e. *haabjas*, *haabju*. Vendell OÖSvD-is peab ka Hiiu er. *h<sub>o</sub>p* e. laenuks. § 12, § 33, § 44, § 56.

**huusad**: Wiedemann EWb *hūz* pl. *hūzad* 'Hosen'; Manninen ES 46 *uusad* 'püksid'; S Khn *ūsād* 'püksid (vanasti valgest villasest riidest, kanti tööajal, jahil ja ka pühadel)' (vananenud sõna); Phl Sääre *mā olē kūln, et püksid hūsād oln, se sõme nimi, sõmlest ütlevad*: *hūsād*.

Russwurm Eib II 332 *hušo, hošo* 'lange Hosen'; Vendell OÖSvD *huso* 'Strumpa, nedre mynningen av byxbenet'; Klein Runö 223 *hoso* 'långbyxor'; ULMA 2765:800 Rei *hūsa-biksar* 'knäbyxor'. — Hellqvist SvEtO rr. *hosa*; Torp NNETo no. *hosa* 'lang strømpe, benklær'.

Esitatud sõna kohta on kirjutatud õigeigi palju. Manninen ERRA 341 oletab *uusad* lätist < *uhsas* põlvnevaks. Saaresta LVI 174 ja Wiget SbgEG 1927, 259 on aga õieti pidanud r. keelt lähtekohaks. Nagu Sehwers DLL 42 (ja mujal) on näidanud, tuletub lä. *ūzas* 'weite Hose' kas. sõnast *hose*. Ei ole aga võimatu, et ka lä. vaste ning lii. *ūzed, ūzed* oleksid r. laenusid. Praegustes er. murretes leidub *howsō* ainult Ruhnus ja Reigis. Et aga sõna on tuntud ka Phl e. keeles ja mõlemas ülestahenduspaigas on lõppvokaaliks *-a*, võib oletada, et laenamine ei ole sündinud Ruhnust, vaid mõnelt teiselt er. keelealalt, kas Rei-st või mujalt, kus nüüd sõna on välja surnud.

Wiedemann EWb *auz* pl. *auzad* 'Hosen (auch an Vögel)' , mida on üles tähendatud ka elavaist murdeist: AES Hlj *ousud* ja EKirj XV Kuu *Ousud* g. *-e*, on Wigeti arvates l. c. sm. laensõna < *housut* (< sr.), mis oletus on muidugi paikapidav. § 12, § 37, § 44.

Bibl. Verz. 25; Streng NRL 34.

**häll**: Wiedemann EWb *häll* G. *hälli* (D) 'Klippe, felsige Untiefe', *hällile sāma* 'zu nichte gehen'. Saaresta LV I 198.

Freudenthal-Vendell OESvD *häll* pl. *hällar* 'Häll, klippa'. — Vendell OÖSvD sr. rohkeid vasteid sub *\*hälla*; Hellqvist SvEtO rr. *häll*, vr. *hæl(l)* < algsk. *\*halliō* (> sm. *kallio*, e. *kalju*).

Lahus esitatud Hiiu vastest esineb Kuu, Hlj sama sõnatüvi: AES Kuu *hel* g. *helli* 'väikesed kivised saarekesed ilma rohuta ja puieta; tuntud Soome poolsest merest'; AES Hlj *eī* ~ *el* g.

*elli* 'väike kivine saareke meres'. Viimastel juhtudel on tegemist laenuga sr-st või sm-st. Vrd. Lönnrot SRS *hälla* ~ *hella* 'häll, spis- e. kökshäll'. § 15, § 29.

Saarestest LV I 198; Wiget SbGEG 1927, 260.

**iiil:** Wiedemann EWb *hīl* G. *hīli*, *hīle* (*hīling*, *hīling*, *hīlingās*) 'plötzlicher Sturm, Windstoss, die Wolke, welche ihn bewirkt'; *hīlega* 'eilig', *kōha-hīl* 'Hustenanfall'; EÖS *iil* 'tuulepuhang, Bö', *iiling*; *iiliti* 'hooti', millele leidub murdeis õige mitmesuguseid vasteid: Phl Kuri *ilīng* g. *ilīñnu*, AES *hilling* 'hoog'; Rei Kõpu *ilīng* g. *ilīñna* '(tuule)hoog'; Emm *il* ~ *ilīng* id.; Krj *illīng* g. *illīngu* 'tuulispea', *il* id.; Vll *illīng* g. *illīngu* 'vihma- või tuulehoog'; AES *illīng* g. *illīnga* id.; Kär Kergu *illīng* g. *illīngu* id.; AES Khk Koimla *il* g. *ilī* ~ *illīng* g. *illīnge* id.; AES Jäm Mäebe *illīng* g. *illīnga* id.; S Ans *illīng* 'tuulehoog'; S Khn *illīng* id.; AES Hää Alevi *ilīng* g. *ilīngu* 'vihma, lume, tuule hoog; suur pilv'; PJg *il* g. *ilī* 'tuulehoog'; Kse *il* g. *ilū* 'rutt', *iluga* 'rutuga'; AES Var *ilīng* 'tuulehoog'; AES Rid Puise *il* g. *ilī* ~ *ilīng* g. *ilīngi*; Noa *ilīng* ~ *ilīng* 'tuulehoog'; Mär *tälē il* 'tuulekeere, tuulispask'; Ris Alliklepa *ilīng* g. *ilīnge* 'tuulehoog', HMD *il* g. *ilī* id.; Kos *il* 'hoog'; AES Kuu Tapurla *hīl* g. *hīli* 'suur pilv, millest kindlasti tuleb vihma'; AES Koe *il* g. *ilī* 'tuulehoog'; AES Hlj *iline* 'kui päike pilvede vahelt paistab'; AES VNg Koila *īli*, 'hoog' — *tāle īli*, *pilve īli*, *valu īli*, *tāle ilīngu*; AES Iis Tudulinna *il* g. *ilī* — *tālē ilī*, *kōhā il*; AES Vai *ilīng* ~ *ilīnge* — *tāle ilīnge*, *kōhā ilīng*, *une ilīnged*.

Freudenthal-Vendell OESvD *il* pl. *ilēr* 'il, vindkast'; Danell NM 181 *il* 'ryck, anfall, ilning'; Noa Einbi (*vær*)-*il* 'tuulehoog', Riguldi *il* pl. *iler* 'rutuline (tuule)hoog'; Rei *ilīng* mtud. *ilīnge* 'tuulehoog'; *væderilīng* id., *duurvæderilīng* 'tuulispask'. — Vendell OÖSvD sr. *ilīng* 'Väderil, by'; Rietz SvDL õige rohkeid rr. murdelisi vasteid sub *il* ja *iling* ~ *ilning*; Hellqvist SvEtO on rr. *il*-ga ühendanud vr. *il* ja *æl* 'stormby', isl. *él* 'nederbörd av regn, snö el. hagel, i sht. i förening med bläst', no. ja vtaa. *el* 'stormby'.

Soome-rootsist põlvneb sm. *iili*: Lönnrot SRS *iili* 'il, väderil, hvirfvel, vindkast'; *pilven*, *sateen i*. 'moln, regn med vindstöt'; *iilipilvi* 'molnby'; *iilipää* 'väderil, vindkast'. Kuna e. keeles *iil* ~ *iiling* on levinud er. laensõnade suhtes õige kaugele ida poole, siis võib oletada kaasmõjustust sr. või sm. pooltki. Käes-

olev sõna on tunginud ka lä. keelde: Sehwers DLL 36 ja 50  
*ilipš*. § 6, § 37, § 44,

Grünthal EKirj V 279.

**iiling** = **il**.

**jaala**: AES Ris Kurksi *jahlä* 'julla', Kibru *jälä* 'suurem ühemastiline purjek'; Phl *jälä* 'ühemastiline purjek'; Rei Kõpu *jälä* 'laev, millel tagumine mast lühem esimesest'; Emm *jälä* id; Kuu *jälä* id.

Ris *jala* ~ *jala* 'suurem ühemastiline purjek'; D Ruh *jal* mtud. *jala* 'vanlig (större) runsk segelbåt'. — Vendell OÖSvD sr. *ialo* 'Ett slags stor segelbåt, anv. ish. i Viborgs län' ~ ing. *yawl*. — Kindlasti er. laenua tuleb võtta Ris vastet; Kuu sõna on pigemini laen sr-st või sm-st ning Hiigi teadete järgi säälsed vastet olevat tuntud päemiselt Kuu randlaste terminina. § 72.

**jakle-ann**: ERA II 21, 458 Hää Orajõe *jakle ann* 'nimeta sõrme naljapärane lastekeele nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD *stäkkrahann* id. § 75.

**jampsima**: Wiedemann EWb *jampsima, jamps'ma, jamsima* 'Possen, Albernheiten treiben, närrisch, wunderbar, phantastisch sein, faseln, abgeschmackt reden, phantasieren', *weri jampsib* 'das Blut ist in unruhiger Bewegung', *se pere jampsib nimedega* 'dieser Bauernhof hat mancherlei Namen', *meje jampsime temaga kaks päewa* 'wir versuchten zwei Tage lang alles Mögliche mit ihm', *uzu-jampsimine* 'religiöse Schwärmerei' jne. jne. — Õige rikkalik enam-vähem üle Eesti tuntud sõnapere.

Freudenthal-Vendell OESvD *iams* 'Pladdra'; *iams*, 'Pladder', *iamsatan* jne. 'Tafatt'; Vendell OÖSvD (*i*)*iams(a)* 'Tala ottydligt eller svamligt såsom druckna personer' (< Nai). Samas tähenduses tunnevad sõna ka sr. *murded*; sr. *iamsö(gär)* jne. 1. 'Oredig till målföret', 2. 'Oredig, virrig', 3. 'Drucken, full'; *iamsräidi* l. *-redä* 'Okv. för en person, som är benägen för att \*jamsa'. — Torp NNETo no. *jamsa* 'tygge långsamt og med møie, gumle; famle efter ord, stamme; jatte med'; r. dial. *jamm*s 'tygge trægt og sagte' jne. Torp arwab, et algupäraselt võis sõna olla onomatopoeetiline, kuigi on võimalik leida ühendamisvõimalusi ka mõnede muude skand. tüvedega.

Freudenthal-Vendell l. c. peab er. vasteid e. laenuks. Saxén on väitekirjas kahtleval seisukohal, pooldades nähta-

vasti siiski laenamist skand. poolt eestisse. Allakirjutanugi on toonud ühenduse küsimärgi all, mis on õigustatud juba sellegipärast, et lsm. keelis on sõnapere palju tuttavam kui skand. keelis. § 31, § 61.

Bibl. Verz. 28.

**jeevel:** Hii-l ja Sa-l mitmel kujul õige levinud vandesõna: *jêvel* ~ *jêvël* ~ *jêver* ~ *jêmen* ~ *jêber* ~ *jepper* jne. 'kurat'. Merimeeste sõnana esinenud ka kirjanduses.

Freudenthal-Vendell OESvD *diævâl* ~ *diævul* pl. *diævolar* 'Djäfvul'; ULMA 2765:240 Rei *diævæl* id.; ULMA 1154:2 Vor *diævool* id. — Hellqvist SvEtO rr. *djävul*, vr. *diævul*. Kuna *jeevel* vandesõnana on häälikuliselt käinud erinevaid arenemisradu, ei saa täpsalt öelda, missugune r. murre on olnud lähtekohaks; ainult sõna geograafiline ala kõneleb er. poolt. Soome-rootsist on saadud sm. *tuusanjeeveli*, *jeekeli*. § 75.

Mägiste EK VI 71.

**julla:** Wiedemann EWb *julla* G. *julla* 'Jolle, Boot'; Phl *jullä* ~ *jol* g. *jollä* 'paat'; Emm Muda *jullä* 'paat, luup'; Vor *jul*; Noa *jol* g. *jollä*; Ris *jollä* 'julla'; HMd *jollä* 'väike paat'; Kei Mäeranna *jullä* 'paat'; EKirj V 378 Kuu *julla* 'väikene terava põhjaga ja otsadega vene'.

Freudenthal-Vendell OESvD *ioll* pl. *iollar* 'Julle'; Danell NM 159 *iul* 'julle'; Noa Einbi *iol* pl. *iolar* 'paat', Höbringi *iul* 'paat ümmarguse põhjaga'. — Hellqvist SvEtO rr. *julle*, varem ka *julla*, *joll*, *jolle*, taa. *jolle* < kas. *jolle* > s. *Jolle*.

*o*-liste vastete juures võiks laenuandjana tulla küsimusse ka kas. või bs., vt. Sallmann DME 45 *Jolle* 'kleines, vorn und hinten spitzes Ruderboot'; *o*-lise esimese silbiga sõnade er. algupära poolt kõneleb aga ometi tüvevokaal ja geograafiline leving. § 8, § 33.

**jung:** Wiedemann EWb *juñg* G. *juñnu*, *juñna* 'Brunnenschwengel'; EÖS *jung* g. *junga* 'kaevuling, -vinn; tõstekang'; Saareste LV I 194 jj. *iũḡa* g. *iũḡà* 'Bras, levier d'un puits', 'Brunnenschwengel', 239 jj. *iũḡa* ~ *iũḡi* 'kaevu vinna (roo) otsas alaliselt rippuv puuämbër'.

Freudenthal-Vendell OESvD *brunsiung* pl. *-iũḡar* 'Lång stång, som är fastgjord vid brunnsvängeln och i hvars nedre ände brunnsinken hänger, vanl. å en järnkrok'; Vendell

OOSvD *brunſjüng* 'Brunnstång, fastgjord vid svängeln'; Noa Einbi *ſjüng* pl. *ſjüngar* 'kaevu kook ja ämber, kui nad on alalises ühenduses'; ULMA 1366:1 Vor *bröns-ſjüng*. Nagu näha eeltoodud näiteist, tähistab er. *ſjüng* kaevukooku ja ämbrit tervikuna. Siit on siis e. keeles olnud eriarenvusi kahes suunas: 1. 'Brunnenschwengel' ja 2. 'Brunneneimer'. Vt. ka Rietz SvDL rr. dial. *brönsjông* 'brunnsvind, brunnstång med dertill hörande svängel att draga upp vatten ur en brunn', *Brönn-jung*, *brännjông*, *brännajong* id.

Vasmer EK I 11 on pidanud *junga* lee. laenuks < *jungas* 'jugum', Wiget SbGEG 1927, 270 taas taa. keelest saadud sõnaks. § 10, § 33, § 59.

Saareste EK I 15, LV I 194 ja 242; Ariste EK IX 7.

**jäblama:** Wiedemann EWb *jablama* 'schwätzen'; Phl Kuri *jäblama* ~ *jablama* 'lobisema'; Rei *jäblama* ~ *jablama* id.; Ris Vihterpalu *jäbama* 'lobisema'.

Rei *ſæbæl* 'lobisema' — ko *ſæblær tu* 'mis sa lobised'. Seni ainult Rei-st registreeritud er. vaste saame ühendada sr. sõnadega: Vendell OÖSvD *iäpär* 'Prat, pladder', *iäpra* ~ *iäpär* 'Sladdra, prata strunt'; Wessman SO *ſapær* 'Sladdra, prata'. Siia kuuluvad ka rohked no. vasted Torp NNEtO sub *jabba* ja *japla*. § 35, § 75.

**kada:** ERA II 16, 179 Kse Massu *kada ajamine* — *vanad pyksid aeti vastlapäeval põhku täis. Igaüks võtn kepid kätte, tuhkin teese valla maa peale, et undid suvel loomi ei murra. Seda kutsuti kada ajamine; 250 vastlapäe tehti kadakast kaja.*

Vendell OÖSvD Ruh *kata* pl. *katu* 'Bollträ'; D Ruh *kata* 'sällträ'. — Vendell l. c. sr. *kata*, *kat\**, *kata* 1. 'Avbarka; Tälja smått; Stubba håret; Driva, fösa'; 2. (*äv*, *ov*, *uäv*) 'Skyndsamt ge sig i väg'; 3. 'Med en käpp l. annat småningom sätta något i rörelse, t. ex. *kata bol* 'Peta (icke: slå) boll'; *katar* 'Den som för tillfället katar bollen'; *katabol* 'Boll anv. vid ett slags bollspel'. —? Torp NNEtO *kate*: *kata* 'arbeide med att holde følge, forsøke paa at holde tritt med'.

Esitatud ühenduse kõrval tõuseb esile veel teine *kada* etümoloožiavõimalus, kuigi r. algupära oletus on tõenäolisem: Wiedemann EWb eL *kadza* G. *kadza* 'Bastknäul' ja S JMD *eibe kadà*. Aetav kaltsupall ja kera on mõisteliselt vägagi lähe-

dasi asju. Vrd. siia veel AES Juu *kavà* g. id. 'katkine riie' — *jušnagu kavà tal selgäs, kada — sê on kattine riè*. Läänemaa kadast tuleb hoida eraldi Toivonen GFUIA 61 sm. *kata* 'trockenes, harziges, leicht entzündbares holz'. § 53.

**kagla:** Wiedemann EWb *kagl* G. *kagle, kagla* (D) = *lagl* 'wilde Gans, Ringelgans (Bernicla Brenta Pall.), weisstirnige Gans (B. leucopsis Bechst.)'; AES Phl *kaclà* g. id. 'räga-hani'; Rei, Käi, Emm, Noa *kaclà* id.

Russwurm Eib II 325 *gagla* 'Taucher, Colymbus arcticus, russ. rarápa'; Freudenthal-Vendell OESvD *gagul ~ gagäl* pl. *gaglar* 'Grågås, anser cinereus'; Danell NM *gagool* 'en sjöfågel'; — Vendell OÖSvD sr. *gagäl ~ gagäl* 'Vildgås, anser'; Wessman SO sr. *gægalwoas* 'Prutgäsen, bränta bernicla'. — Torp NNEtO no. *gagl* (*gogl, govl, gaul*) 'vildgaas', vno. *gagl* 'liten gaas', šot. *gawlin* (< vno.) 'en sjöfugl litt mindre end en and'. Oma algupäralt on sõna onomatopoeetiline. § 26, § 39, § 42, § 59.

**kakk:** Noa *kaċ* g. *kaċkü* 'sepik'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kakubré* pl. *-brëer* 'Finare osyradt bröd af hvete l. korn'; Noa Riguldi *kakobre* 'sepik'.

Sõna *kakk* g. *kaku* 'Brotlaib' on vanem skand. laensõna, kuid Noa tähendus 'sepik' on kindlasti er. mõjustatud. Vt. ka järgmist sõna. § 53.

Bibl. Verz. 31; Streng NRL 46; Wiget SbGEG 1927, 265.

**kakubre:** Ris *kaċkubre* 'sepik'; EÜS XI 951 Ris (rahvalaulus) *Kaks tegu kaku bree*.

Russwurm Eib II 52 *kakabre* 'Kuchenbrot', ibid. 221 *kakobrê* 'Gerstenbrot'; Freudenthal-Vendel OESvD *kakubré* 'Finare osyradt bröd af hvete l. korn'; Ris, Noa *kakobre* 'sepik'. Vt. ka **kakk** ja **pree**. § 53.

**kalt:** Noa Vööla *jõulü kalt* ~ *jëulü kalt* 'eriline jõululeib, mis hoiti kogu jõulu aja laual ja kevadel söödeti loomadele'; Ris *kalt* g. *kalði* 'leib, mis hoitakse laual jõululaupäevast kolmekuningani ja kevadel söödetakse loomadele karjalaske päeval', Nõva *kalt* 'väike leivakakk üldse', Vihterpalu id. ja ka 'leivapirukas' — *silcukalt*, H I 4, 366 Ris Nõva *karvakalt* 'nõiatempudega küpsetatud leib, mille söötmisega tüdruk lootis võitvat poisi armastuse', AES Ris Vilivalla *karjase kalt* 'väike karjase kakk'.

Russwurm Eib II 98 *galt* 'alles Weissbrot'; Freudenthal-Vendell OESvD *galt* pl. *galtar* 'Hvetebulle'; Vendell OÖSvD *galt* ~ *galt* id.; Danell NM 183 *galt* 'vetebrödsbulle', *hoit-galt* id., Noa Riguldi *gulgalt* 'pikergune jõululeib'; Rei *gulgalt* «jõuluorikas», seakujuline jõululeib'. Esitatud er. *galt* 'leib' kuulub ühte Hellqvist SvEtO rr. *galt* 'orikas', vr. *galter*, isl. *goltr*, taa. *galt*, s. dial. *galz* 'snöpt hansvin'. Nii er-s kui e-s on käsiteldav sõna algupäraselt tähistanud vaid orika-, seakujulist traditsionaalset jõululeiba. Hiljemini on hakatud muidki leibu ja karaskeid kutsuma selle nimega. Eesti ja rootsi leibadest on pikalt kirjutanud Manninen AE 133—146. *Kalt* nõialeiva tähistajana on seniste andmete järgi üksnes spetsiaalselt eestiline eriareng. § 42, § 56.

Ariste EK VIII 75.

**kampama:** Wiedemann EWb *kampama* (D) 'mit der Ferse schlagen'; Noa *kamppama* 'taguma (sepast)', AES Rei Puski *kambal* ~ *kamppal lõma* 'kannaga segi lööma'; Phl *kampama* 'kannaga taguma'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kamp* 'Slå, bulta'; ULMA 1154:2 Vor *kamp* 'slå'; D Noa *kamp* 'slå, bulta, krossa'. Vendell OÖSvD *kamp* id., *nenkampar* 'Smed'. § 35, § 54.

**kapp:** Noa Eistrepa *kap* g. *kaþþa* 'kivid, mis hoiavad õngi põhjas' — *kaþþa nõr*.

Freudenthal-Vendell OESvD *kapp* pl. *kappar* 'Stort flöte (träklabb), som uppbär strömningsnät på djupt vatten'; Vendell OÖSvD *kap* id.; er. sõna on registreeritud ainult Noa-st. — Vrd. Vendell l. c. sr. *kapa* 'Boj, som på djupt vatten utvisar notens läge'; Wessman SO *kapare* 'Flöte på strömningsnätt'. Siia saame ühendada vasteid teistestki skand. keelist ja murdeist. — Falk-Torp NDEtW taa. *Kabe* 'seezeichen am lande' < kas. *kape*, *kapinge* 'stange als seezeichen an der küste', mis esineb ka muis germ. keelis, on ise sõna, kuid Torp NNEtO no. *kabbe* 'træstump klods', r. dial. *kabor* 'uthulte træklodser paa fiskegarn, hvorigjennem disse med en stang skytes ut i sjøen', kuuluvad täiesti siia.

Saxén FLÖSvD 136 peab sr. *kapa* ja *kapare* sm. või e. laenuks < sm. *kapale* 'träbit, klabb', *kapa* 'hårdnat föremål'; *kapu* 'kleines holzstück, rollholz, an welchem netze geflochten werden';

e. *käba* 'netzfluss aus rinde'. Jättes lahtiseks sr. vastete algu-pära, peab siiski er. *kap-sõna* pidama, just vastupidi, Noa e. *kap* alglähteks. § 58.

**karbus:** Wiedemann EWb *karbus* G. *karbusi* (D) 'bis auf die Schulter reichende, roth eingefasste Weibermütze von braunem Wadmal, Kapuze'; EÖS *karbus* 'Kapuze', *karbuslased* 'Trogulidae', *karbuslihas*; Phl Kuri *karbùs* 'kõrge talvemüts mustast kalevist, punaste «teradega», Keremaa *karbùs* 'riidest naiste müts kõrvadega'; Rei Malvaste *karbùs* g. *karbüse* 'naiste päakoti moodi müts, kanti külmaga'; Käi, Emm *karbùs* id.

Russwurm Eib II 59 *karbüsa* 'eine schwarze roth eingefasste Kaputze', ibid. 334 *karbüs'a* 'Kaputze'. — Vendell OÖSvD sr. *karbùs* ~ *kárbus* id.; Hellqvist SvEtO rr. *karpus* 'mössa med flikar', no. *karpusa*, uisl. *karpús*, holl. *karpoe(t)s*, sekundaarse r-ga < s. *kapuze* id., mis omakorda < it. *cappuccio*.

Eraldi eeltoodud *karbüse* esinemisalast kohtame Kirde-Eestis teise: Sim *karbùs* g. *karbüse* 'talvine karvamüts'; VMr *karbùs* g. *karbüse* 'villasest riidest talimüts kõrvadega, kõrvul nahka; külmaga lastakse kõrvad alla'; Pee, Ksi, Trm, TMr *karbùs* g. *karbüse* ~ *karbüše* 'lakiläki', mis läheks tagasi sr-le või bs-le, eeldades, et bs. vaste ise ei ole rännanud sisse samalt poolt. Vt. Hupel Idiot. *Carpuſe* 'Kapuze oder Reifehut, Reifemütze'. § 24, § 38. Manninen ERRÄ 109.

**kasn:** AES Ris Vilivalla *kašn* g. *kasnä* 'lõngast punutud seljakott rannas, võrgutaoline'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kass* pl. *kassar* 'Kasse'. — Vendell OÖSvD *kas* 'Fiskkasse'; Hellqvist SvEtO rr. *kasse*, vr. *kass(e)*. Sõna etümoloogiast vt. ibid. Rohkeid skand. kui ka muid ie. vastseid on Torp NNetO sub *kass*. § 39.

**kepp:** Wiedemann EWb *kepp* G. *kepi* 'Stock, Stab'. Enam-vähem üldestiline väga mitmes tähenduses esinev sõna. Olemasolevate andmete järgi on sõna eL murdeis siiski uuemaid.

Freudenthal-Vendell OESvD *käpp* pl. *käppar* 'Käpp'. — Hellqvist SvEtO rr. *käpp*, vr. *kæpper*, isl. *keppr*, taa. *kæp*. Juba Thomsenist pääle GSI 60 on peetud sõna nooremaks r. laenuks, mis asjaolu lubab laenajaks oletada er-t e. keele suhtes ja sr-t sm. keele suhtes. Laen võib aga olla tehtud mõlemasse

keelde mõnest teisest idarootsi murdest, või jälle e. vaste võib olla sm-st pärit. § 15, § 28.

Bibl. Verz. 41; Ridala EMRK 196 jj.

**ketiŋg:** Wiedemann EWb *ketiŋg* G. *ketiŋgi* (D) 'grosse Kette, Ankerkette'; Phl Sääre *ketiŋg* g. *ketiŋge* 'kett', *kellä ketiŋg* 'kella kett'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kätting* pl. *kättingar* 'Kätting', *kätning* pl. *kätningar* id. — Hellqvist SvEtO rr. *kätting* 'ränning i väv', taa. *k(j)ätting* < holl. *ketting*. § 15, § 58.

**kihtu:** Wiedemann EWb *kihtu* (O) 'mitten durch'; AES Khl Koimla *kihtu* 'viltu' — *leikkasi nuāca sepasi kihtu kâ sisse*; AES Emm *kihtu* 'kiiva, viltu'; Phl *kihtu* 'viltu'; AES Rid Kalaküla *põlkihtu säšna mâ varjus*.

Freudenthal-Vendell OESvD *skäft* adj. 'Skef, sned, vind', *skäift* id. — Hellqvist SvEtO sub *skev* mitmesuguseid vasteid skand. ja muist keelist. § 37.

**kikilill:** Kär *kikilill* 'väikese sõrme naljapärane lastekeele nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD Ris *kiteling*; Ris Kurksi *kidelin(g)* ~ *kitelin(g)*, Moose *kitiling* 'väike sõrm lastekeeles'. Vt. lill. § 75.

**kikk:** Rei, Phl *kik* g. *kikki* 'rind (lastekeeles)' — *neḥ, vettä kikki*.

Freudenthal-Vendell OESvD *kikk* pl. *kikkar* f. 1. 'Kvinnobröst, 2. Spene', verb *kikk* 'Di'; T Rei *kik* mtud. *kikan* m. 'kvinnobröst'; Noa, Vor *kik* pl. *kikar*, mtud. *kiken* 'rind'. — Vendell OÖSvD sr. *tjika, tsika, tsik* 'Kospene': Rietz SvDL rr. *kikk, kjik, kjikk* 'spene (hos hyndor, kor)'.

Eesti keeles on veel terve rida häälikuliselt lähedasi mitmesuguse tähendusega lastekeele sõnu; Wiedemann EWb *kikk* G. *kiku* 'Schuh'; HMD, PJg, Mär *kik* g. *kikkü* 'hammas'; Trm, TMR *kik* g. *kikki* id. jne. Oleks aga liig meelevaldne ühendada kõik need sõnad eeltoodud er. sõna alla.

Kõnesolev r. sõna on sr. murdeist läinud sm. keelde: *kikki* 'brustwarze, brust, zitze'. § 29, § 58.

Bibl. Verz. 43.

**klaba:** Phl, Rei, Emm, Käi *klabà* g. *klabà* 'halb, korratu inimene'.

Meie põlve väljasurev Rei er. murre ei tunne otsest siiakuuluvat vastet, sest viimase kümme-konna keeleoskaja sõnavara on kuivanud kokku õige väheseks. Selle-eest leidub rr-s rohkeid vasteid: Rietz SvDL *klabba* 'uträtta eller göra något illa', *klabbare* 'den som uträttar eller gör något illa', *klabb* id., *klabba* 'fruntimmer som uträttar eller gör något illa', *klabbsme(d)* 'fus-kare' jne. § 1, § 41, § 60.

**klimp:** Wiedemann EWb *klimp* G. *klimbi* 'Klump'; AES Rei *klimp* — *jüksed vanuvad ka klimppu, kui säp nelD soe, klimplik* — *se löng ni klimplik, klimbune* — *klimbused villäd*; Phl Sääre *klimppes* 'vanunud'.

Freudenthal-Vendell OESvD *klimp* pl. *klimpar* 'Klimp', *klimpatan* ~ *klimpatar* 'Klimpig'; ULMA 2765: 603 Rei *klumpatr* 'tovig (om buk ull)'. — Hellqvist SvEtO *klimp*; ibid. vasteid muist skand. ja germ. keelist.

Üldeestilist *klimp* 'Mehlkloss' ja ka er. *klimpvälng* 'klimp-soppa' (Noa Höbringi) tuleks aga arvata bs. laenuks, nagu palju muidki toidunimesid on tulnud s. poolt. Vt. Sallmann DME 34 *Klimpe* ~ *Klimpen* 'Klösschen in der Suppe'; Hupel Idiot. 117 *Klump*, *Klumpchen*, *Klos*, *Klöschen*, 3. B. *Klumpensuppe*. § 56, § 72.

**klipa:** Noa *klippà* g. *klippà* 'merre ulatuv maakäär (harilikult heinamaana), neem'.

Freudenthal-Vendell OESvD *klipp* pl. *klippar* 'Klippa'; Noa *klip* mtud *klipa* 'kaljusaar', kuid ka 'maanina'.

Käesoleva sõnaga on sama tüve Wiedemann EWb *klipp* G. *klipi* (D) 'Klippe, Schäre', mis pääle Hiiu on registreeritud veel Khn ja HMd. Viimase sõna põlvnemist peab oletama aga teiselt poolt, s. o. saksast. Vt. Kluge EtW sub *Klippe*. Hellqvist SvEtO järgi on ka r. *klippa* laen s-st, kus eriti just põhjarannikul olevat sõna väga populaarne. § 39, § 58, § 72.

**klodi** sõnas **klodikonn:** S Käi *klodì-koñ* 'kärnkonn'.

Vendell OÖSvD Pakri *klodär* 'Grodyngel', *bakäsklodär* id. Ühendus on õige küsitav. — Phl Harju on märgitud *klodì inimene* 'halb, tige inimene', mida võib julgesti pidada ühtekuuluvaks

esitatud Käi sõnaga. Samasuguse tähenduste paralleeli pakuvad e. *konn* ja sm. *konna*. Tüvi *klodì* võib olla oma kodune pejo-ratiivne deskriptiivsõna. § 59.

**klomp:** Wiedemann EWb *klomp* G. *klombi*, *klombu* (D) 'Klumpen, Klotz', *klompi minema* 'sich verdicken (von Flüssigkeiten)' *lomp* id.; *klomp* (D) 'hölzerner Absatz am Schuh, Klotz auf d. Leisten an der Stelle des Fussblattes, Klötzchen in der hölzernen Halskette der Kühe'. Murdeist on siia juurde lisada mitmesuguseid vasteid: Phl Sääre *kiññà-klombìD* 'puust kontsad', *verè tar-reññan klombìD*; Rei Malvaste *pü-klombìD* 'puukontsad'; Käi Siberi *kiññà-klombìD*, *jäkšèD* (*villàD*) *on klomppes*; Emm *klomp* G. *klombì* ~ *kiññà-klomp*; kogu Hiiu *klomp* g. *klombì* 'koodi nui'; AES Ris Vilivalla *klomp* pl. *klombìD* 'puukingad'; Noa *klombìD* 'puukingad'; AES Hlj Vergi *veri tarrettab ühte klomppi, pím on klombis*.

Freudenthal-Vendell OESvD *klomp* pl. *klompar* 'Klump, klimp', *klompas* 'Klimpa sig', *klompater* 'Klimpig'; D a-nell NM 138 *klomp* «klamp», kort stock; enkel träsko'; Rei *klompnæsa* 'lamenina', T Rei *klomp* 1 'Holzstück auf d. Dreschflegel, das durch *han̄k-en* mit *varn* auf den Stiel des Flegels gebunden ist', 2. 'Klötzchen in der hölzernen Halskette der Kühe', *læstrsklomp* 'liistu k.'. — Hellqvist SvEtO rr. *klump*, kas. *klumpe*, 'träsko', as. *klump* 'kloss, klump', ing. *clump* id. jne. Vt. ka no. vasteid Torp NNEtO sub *klump*. § 56, § 72.

**kloov:** Wiedemann EWb *klōw* G. *klōwa* (D) = *kamm-læe hari-puu* 'die Hölzer, zwischen welchen die Stäbchen des Weberkammes stecken'; EÕS *kloov* 'kangasoa raamipuu'; Phl *klōv* g. *klōvā* ~ *klōvā* g. id.; Rei Kõpu *klōvād* ~ *kañca-klōvād*, Ülendi ka *klōvìD*; Käi, Emm. *klōvād*; AES Jäm Mäebe *lōv* g. *lōvā* ~ *lōvìD* g. *lōvide*; Hmd *kloād* ~ *kloāpūd*; Pee Esna *kloalaad* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *skäiklua* pl. *-kluar* 'Väfklofve', *skäiklova*, *skäiklua* id.; Vendell OÕSvD *skäi(j)-klova* ~ *skäi(j)klua* jne. id.; Rei *kloq* ~ *skækloq*; Noa Paslepa, Riguldi *kloa* ~ *skækloq* id. — Hellqvist SvEtO rr. *klove* 'verktyg för att fasthålla vissa föremål, kreaturbindsle, klave', vr. *klovi* 'kluven gren el. stång, klyfta', isl. *klofi* 'vinkel (även i terrängen)', taa. *klove* 'ok för ko'.

Pääle er. peab laenu allikana võtma arvesse ka kas., Schiller-Lübben MNW *klōf*, *klove*, *klave*, mis muuhulgas on ka Spalte als Webergerät'. Eriti just *-i-lõpulised* vasted võiksid

tulla arvesse kas. laenuna; *v*-tumate juures pole aga kahtlust er. algupäras.

Pee kihelkonnas tehtud märkme põhjal ei tuleks sugugi oletada, et sõna oleks tunginud nii kaugele sisemaale. See peab olema pandud kirja mõne Loode-Eestist tulnud või sääl elanud isiku käest.

Hiius esineb veel käesoleva kangaterminiga samakõlaline teise tähendusega *kloov*. Vt. Wiedemann EWb *klōw* G. *klōwa* 'Seehundsfuss'; Phl, Rei, Käi, Emm *klōv* g. *klōvā* id. Viimasele sõnale ei leidu vastavusi er. murdeis, vaid selle algupäraks on kas. — Schiller-Lübben MNW *klouwe*, *klauwe* jne. 'Klaue'. Ühendusele kas-ga on autori tähelepanu juhtinud W. Wiget.

Sama sõnatüvi on sr-st laenatud sm. keelde kujul *loovapuu* 'pfeiler am fischwehr'. § 9, § 22, § 33, § 41.

Bibl. Verz. 62; Ariste KKI 40.

**klott:** Wiedemann EWb *klott* G. *kloti* = *kol*k 'Klotz, Klötzchen (an einer Schnur hängend zum Zumachen einer Pforte, mit Ringen), Dreschflegel, Schwengel, Griff am Steuerruder' jne. Freudenthal-Vendell OESvD *klodd* pl. *kloddër* 'Klot'.

Käesolev sõna kuulub samasse r. tüvesse kui **klutt**.

**klubi:** Wiedemann EWb *klubi* G. *klubi* 'Boie (an Ankern und Netzen)'; AES Jäm *lubi* g. *lubjä* 'puust pakk, haril. keskelt peenem, tema külge köidetakse ankrude köis ja esimese võrgu pikk ain', *klubi* 'lauast märk võrkude küljes'; S Khn *lobi* id.

Otsest er. vastet ei ole registreeritud, küll aga tähenduselt lähedalseisvaid sõnu samast tüvest. Vrd. Freudenthal-Vendell OESvD *klubb* pl. *klubbar* 'Klubba'. — Vendell OÖSvD on otsesid sr. vastavusi *klobo* 'Större notflöte', *nätiklob* 'Vid band fäst flöte, som utvisar hvar. ett utlagt nät befinner sig'. — Hellqvist SvEtO rr. *klubba*. Torp NNEtO järgi tähendab no. *klubba* pääle muu ka 'større flytholt paa not'.

EKirj V 380 Kuu *kloba*, *klobad* 'laua-, puutükk, mis ülemise võrgupaela külge on kinnitatud, et võrku vee peal ehk tarvilises sügavuses hoida' ja EKirj XV 183 Kuu *klobu* 'puutükid ülemise võrgupaela küljes, umbes poole ruutjala suurused, täidavad pullude aset' on ilmselt laene < sr. § 41, § 60.

**klunks:** Wiedemann EWb *klunks* G. *klunksu* (D) 'Schluck'; Phl Sääre *ku* *kõvaste nēlāb sīs klunksūb*.

Freudenthal-Vendell OESvD *klunks* pl. *klunksar* 'Klunk', *klungs* pl. *klungsar* id.; Vendell OÖSvD *klunks*, *klungs*, *klüngs*, *glüngs* 'Klunka'. — Hellqvist SvEtO rr. *klunka*; Torp NNetO no. *klunk* 'klukkende lyd, om væsker og om visse fuglers, især ravnens skrik', *klunka* 'gi klukkende lyd', r. *klunka* 'drikke i klunker', *klunksa* 'skvalpe'. Samas on toodud vasteid muist germ. keelist ja murdeist.

Ei ole ka võimatu, et esitatud e. sõna on oma algupära, vrd. Wiedemann EWb *lonks* 'Schluck', mida on mõjutanud rootsi mõisteliselt ja kõlaliselt lähedased sõnad. § 87.

**klutt:** Wiedemann EWb *klutt* G. *kluti* (D) 'Büschel, Zottel, Wollflocke, Abfall beim Tuchscheren, der Fleischfaden des Puters', *klutine* (D) 'zottig'; Phl Sääre *klui* g. *klutti* 'väike villatükk', Keremaa *villä klui*, *sittä klutti* 'kuivanud sõnniku tükid looma küljes', *jahü klui* 'klimp; jahutükk leemes'; Rei Malvaste *klui* g. *klutti* 'villatükike'; Emm *klui* id.; Käi ka 'vanunud asi'.

Sellele sõnale on er. vastet tuntud ainult Rei-st: *klot* 'villatükk', ULMA 2765:930 Rei *klüt* 'ull-tott', selle-eest Vendell OÖSvD on sr-st laialdane sõnapere *klod*, *klod*, *klud* 'Klump, hopgyttrad massa; Tapp av ull, hö o. s. v.'. — Hellqvist SvEtO on ühendanud siia rr. *kludda* ja Torp NNetO no. *klodda*. § 29, § 58, § 60.

**kläbra:** EVR 21, 33 Phl *kläbras* 'jalg', ka *kläbrä* g. *kläbrä*; Phl Sääre *kläbräs* g. *kläbräse* 'vigaste jalgadega inimene, kellel varbad sissepoole'; Käi Siberi *kläbräs* 'vigaste jalgadega'.

Freudenthal-Vendell OESvD *skräväl* pl. *skrävlar* 'Fram- l. bakfot på själ', *skrävling* pl. *skrävlingar* id.; Vendell OÖSvD *skräväl* 'Fot (ish. bak-) på säl'; ULMA 2765:727 Rei *sjæt-skrævæl* 'sälfo'. — Vendell l. c. sr. *skrävil*, *skræval*, *skröval* id. ja 'Ben (föraktl.)'; Rietz SvDL *skrävla* 1. 'hand eller fot'; 2. 'tass, fot på sjelhund'. § 75.

**klädrama:** Phl Suuremõisa, Sääre *klädrama* 'lobisema, tühja juttu ajama, halpima'; Rei *klädrama* 'lorajuttu ajama'; Emm *klödrama* id., *klödrä* 'lobiseja, loraja'; Käi Siberi *klädrama* 'lobisema'; Wiedemann EWb *klidra* G. *klidra* ~ *klödra* (D) 'Schwätzer'.

Rei *kladær* 'halpima, palju naerma' — *bone kladrar po* 'laps halbib päälegi'. — Torp NNetO rohkesti mitmesuguseid skand. vasteid sub. *klatra*. § 35, § 53, § 72.

**klääver:** AES Rei *kläver* g. *kläveri* 'rehepeksu nui'.

Freudenthal-Vendell OESvD *klávu* pl. *kláuur* 'Slaga'; Noa, Rei *klávo* 'varp, pint, koot'. § 2, § 37, § 51.

**klöufall:** AES Ris Alliklepa *klöufal* 'mastipoolsem vall, millega saab purje üles ja alla tõmmata'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kläufall* pl. *-fallèr* 'Klyfvarfall'.

Sõna laenamist er-st osutab esimese silbi diftong. Oleks laen saadud otseteed saksast, ootaks diftongiks *au-d*. Vt. Kluge Seemannspr. *Klaufall*. Vt. ka **vall**. § 21, § 65.

**knorr = narr.**

**knupp:** Wiedemann EWb *knupp* 'Knopf, Knauf, Flachs-zopf, Knoten (im Garne od. am Ende des Nähfadens), Flachsfrucht'; LNg *knuṣṣpūd vāraṣa tulppas*; Ris *knuṣ* g. *knuṣṣpū* 'nupp'; HMd *knuṣ* g. *knuṣṣpū* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *knupp* pl. *knuppar* 'Bloml. bladknopp'; Rei *knōp* pl. *knōpar* 'nupp' — *līnknōp* 'linakupar', *tak-knōp* 'katusehari'; Noa *knōp* pl. *knōpar* ~ *knup* pl. *knupar*; Ris *knōp* pl. *knōpar* 'nupp'. — Hellqvist SvEtO rr. *knopp*, vr. *knopper*, no. *knupp*, taa. *knop*, kas. *knuppe*, *knoppe*, s. *knopf*.

Hilisemaks er. laenuks tuleks arvata ainult Loode-Eestis esinev *k-ga* algav *knuṣ*, või õigemini öeldes, vanem, ida-rootsi murdeist laenatud enam-vähem üldestiline ning kirjakeelne, *nupp* g. *nupu* on nimetatud alal naabruses olevate er. murrete mõjul saanud *k-* sõna algusesse. Teisiti ei oleks *k-* olemasolu seletatav.

Wiedemann EWb *nupp* G. *nupi* põlvneb kas-st. § 11, § 37, § 40, § 41, § 58.

Streng NRL 132; Schlüter SbGEG 1909, 19 ja 26.

**kork:** Wiedemann EWb *kinna kor̄k* '(lederner) Schuhabsatz', *sāpa k.* '(hölzerner) Stiefelabsatz'; AES Rei *kor̄k* 'konts'; Phl, Käi, Emm *kor̄k* g. *kor̄ci* id.; Krj. *saapa korgiga*; AES Khl Koimla *kor̄k* g. *kor̄ci* — *puvelil ô kor̄k pel jā sābastel ô kâ kor̄ci aī*; AES Jäm Mäebe *kor̄ces oli keške jalga* g. *korkke*; Muh *kor̄k* g. *kor̄ci* ~ *suappa kor̄k* 'saapa konts'.

Freudenthal-Vendell OESvD *koirk* pl. *koirkar* 'Skolack af trä'; Rei (*sko*)*kork* 'saapakonts'; Vor *kork* pl. *korkar* 'saapakonts'.

Saxén FLÖSVd 154 peab e. *korki* «ett genuint finskt-ugriskt ord = fi. *korko* (samma stam som *korkea* hög)» ja r. vasteid laenuks, mis aga ei vasta tõele; e. *kork* on igatahes germ. keelist laenatud. Vrd. Kluge EtW s. *Kork* 'ursprgl. Pantoffelholz genannt', *korke* 'Pantoffel' (Ida-Preisi). Samal arvamisel on Bibl. Verz. 47. § 28; § 56.

**korp:** Wiedemann EWb *korþ* G. *korþi* (I) 'Rabe'; Saareste LV I 87 *korþ* g. *korbi* 'Corbeau', 'Rabe'; Noa Pürksi *korþ* g. *korbi* id.; Vor *korþ* g. *korbi* id.; AES Hlj *korþ* g. *korbi* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *corp* pl. *koipar* 'Korp, corvus corax'; Danell NM 138 *corp* id.; Rei *corp* pl. *korpar* 'ronk'. — Hellqvist SvEtO rr. *corp*, vr. *korper*, isl. *korpr*, no. *corp*. Sõna etümoloogiast ibid. Saaril ja Noa-s esinev *korþ* on laen er-st, nagu on näidanudki Saareste ja Wiget, kuna Kuu neemedel ja Hjl-s on sama sõna taas laen sr-st või sm-st. Vrd. sm. *korppi* 'corvus corax', karj. *korppi* id. § 28; § 56.

Bibl. Verz. 47; Streng NRL 72; Saareste LV I 87; Wiget SbGEG 1927, 260.

**kott** sõnas **siilkott:** S Ris Vilivalla ja Kiritsa *silcot* 'Igel'.

Käesolevas sõnas kohtame huvitava nähtuse, kuidas oma kodune sõna on kontamineeritud võõra sõna lõpposisega. Vrd. Freudenthal-Vendell OESvD *igalkütt* pl. *igalküttar*, *igalkütt*, *igalkott* 'Igelkott'. — Hellqvist SvEtO rr. *igelkott*, vr. *ighul*, *ighilkutter*, isl. *igulkottr*. Sõna mõlema osise etümoloogiast ibid. § 58.

**kratt:** Wiedemann EWb *kratt* G. *krati* (*krät*, *ratt*) 'ein Geist (von welchem manche abergläubische Vorstellungen im Schwange gehen, z. B. dass er Reichtum gebe, den Kühen die Milch aussauge, Butter und Milch verderbe)', *krati-sitt* 'ein Pilz auf faulen Bäumen (wahrscheinlich Aethalium flavum D. C.)'. ERA vanavara kogude järgi *krāt* g. *krätti* ~ *krätti*, *krāt* g. *krätti* resp. *rat̄* g. *raätti* ~ *raätti* on Hii, Kse, Rid, Noa, Kul, Mär, kogu Ha, Tor, PJg, Vän, Aud-s. Eriti pandagu tähele Mih *kratud*. Kitsamal alal esineb *krät*: Phl *krät* g. *krätti*; Rei, Käi *krät* g. *krätti*; Noa *skrät̄* g. *skrät̄ni* ~ (s)*krät̄* g. *skrätti* ~ *krät̄* g. *krätti*; LNg, Ris, Kul, Rid *krät* g. *krätti*. Krati üksikasjalistest tähendusvarjunditest mindagu siinkohal mööda ja öeldagu ainult niipalju, et päale Wiedemanni toodud tähenduste tähistab sõna veel 'ku-

radit'. — Viimasel ajal näikse *kratt* saavat enam-vähem üldes-tiliseks ja tõrjuvat välja muud samatähenduslikud sõnad.

Freudenthal-Vendell OESvD *skratt* pl. *skrattar* 1. 'Gast, spöke', 2. *skrattn* 'Djävulen', *skrätt* pl. *skrättar* 'Tomte, som drager gods från en till en annan; onda människor tros hafva *skrattn* i sin tjänst'; Rei *skrat*, haril. *skratn* 'kurat, kratt'; Noa Einbi *skraet* 'kratt; meeteor'; Höbringi *skraet* 'kratt; kurat'; Ris Vihterpalu *skrat* '(eriti just piima-)kratt'; Kurksi *skrat* 'kratt; kurat'; Kärkla *skraet* 'kratt'. — Vendell OÖSvD sr. *skrat* id.; Rietz SvDL *skrate, skratt, skrötten* 'ande, spöke, tomtgubbe' jne.; Hellqvist SvEtO peab ühtekuuluvaks vur. *skratte* 'narr, dåre, tomte', isl. *skratti* 'trollkarl', küs. *schratze* 'skogs-djävul, tomte'.

Otsustades er. järgi oleks *krať*-sõna lähtekohaks mandril Ris ja Hiius Rei, kuna *krať* oleks lähtunud Noa-st resp. Kärklast.

Eraldi e. keelest on sm. keel laenanud *kratti* sr. murdeist. § 1, § 28, § 39, § 43.

Bibl. Verz. 48; Streng NRL 75; Kuhlbars EKirj X 306; Eisen EM I 134 ja 148.

**kreenspan:** Phl Suuremõisa *krénsan* 'roheline kõva kivi, mis pandi värvi hulka, et värv jääks kinni'.

Freudenthal-Vendell OESvD *grénsann* 'Ett slags grön färg'; Noa Einbi *grénsann* 'vaserooste arstirohuna'. — er. vaste on omakord laen s-st. Vrd. Kluge EtW *Grünspan*, küs. *Grüenspan* < klad. *viride Hispanum*, kust on saadud ka küs. *spångrüen*; Hellqvist SvEtO vr. *Spanskgröna* 'kopperoxid'; taa. *spanskgrönt*, mis on moodustatud kas. *spansgrön* järele. Viimastest allikast on saadud ka e. *panskröön, vanskröön* id., nagu on juba osutanud Schlüter. Wiget sellevastu peab viimaseidki sõnu r. laenuks. § 4, § 42.

Schlüter SbGEG 1909, 35 ja 45; Wiget SbGEG 1927, 259.

**krekkima:** AES Rei *krekkima* 'põiklema; keksima' — *obù krekkib, ei tahà aštuda van̄kri edè, poiš krekkib kešk tubà*; Phl *krekkimã* 'kartusest hüplema'.

Freudenthal-Vendell OESvD *skrækkindar* jne. 'Rädd', *skrækkè* 'Skrämma'; ULMA 2765:376 Rei *skræk\_ó se* 'bli skräm'd'. — Hellqvist SvEtO vr. *skræck*. Ibid. sõna etümoloogiast ja vasteist muis germ. keelis.

Häälikulisi takistusi pole käesolevate sõnade ühendamisel ning võimalik on tähendustegi areng — hirmunud, kartlik > põikleja, hüplev, keksiv. Paralleelne tähendusareng leiduvat ka no. murretes, nagu lahkelt on seletanud norra rahvaluule teadlane Nils Lid. Edasi-tagasi jooksvast kohkunud inimesest öeldavat — *han fekk ein srekki i seg.*

§ 15, § 31, § 43, § 58.

**I krell:** Wiedemann EWb *krell* G. *krelli* (D) 'Brandblase, Wasserblase', *rell* id.; Phl Suuremõisa *kräl* g. *krälli* 'vistrik', Kuri *krel* g. *krelli* ~ *kräl* g. *krälli* 'vesivill, vistrik'; Rei *krel* g. *krelli* ~ *kril* 'põletusvill'; Emm, Käi *krel* g. *krelli* 'vistrik'; AES Emm *krel* g. *krelli* 'vill, ohatus'; Noa Eistrepa *krel* g. *krelli* 'tule põlenud rakk'.

Rei *kræl* 'tule põletatud vill'. — Torp NNETO no. *krilla* 'meslinger'; r. dial. *krilla* id.

Vrd. ka Freudenthal-Vendell OESvD *kräll* pl. *krällèr* 'Körtel'; Vendell OÖSvD *kräl* 'Körtelsulst'. § 15.

Ariste KK I 41.

**II krell:** AES Ris Alliklepa *krelli minema* 'sassi minema (lõnga kohta)'.

Freudenthal-Vendell OESvD *trällatan* jne. 'Trasslig'; Ris Kibru *gonde ær trællat* 'lõng on sassis'. § 15, § 41.

**krikk:** S HMd *krik* 'näsa, kark' — *lavida arci krik*.

Freudenthal-Vendell OESvD *krikkè* pl. *krikkiar* 1. 'Krycka', 2. 'Stylta'; Vendell OÖSvD (sub *krycka*) *kriki* id. — Hellqvist SvEtO rr. *krycka*, vr. *kryk(k)ia* 'krökt stav; krycka', no. *krykkja*, taa. *krykke*, kas. *krucke*, vüs. *krucka*, s. *krücke*. § 29.

**krooga:** AES Ris Alliklepa *krōcā* 'põlluwares' — *krōcād karjuvad põlläl*; AES Kuu *kroogan* g. *kroogani* 'vares'; ELG F 242<sup>i</sup>, 10 (10) rahvalaulus:

Raswa föökfid ranna rogid,  
Werre jookks Wirro warrekfed.

Freudenthal-Vendell OESvD *kråk* pl. *kråkar* 'Kråka, corvus cornix'; Noa *krök* mtud. *krōka* 'vares'; Rei *kroqk*; D Ruh *krōak* id. — Hellqvist rr. *kråka*, vr. *kråka*, isl. *kråka*, taa. *krage*.

Wiedemann EWb *rōgas* G. *rōka* (I) 'Ackerkrähe (Corvus frugilegus L.)' on tuletatud < r. *rāka* ~ isl. *hrókr* (Bibl. Verz. 99). Ei ole aga midagi selle vastu, et *roogas* on sama er. allikast kui *krooga*. Kuu *kroogan* põlvneb aga pigemini sr-st. § 9, § 39, § 40, § 41, § 53.

**kruba:** S Khn *rubà* g. *rubà* 'tangudest, rasvast, sibulast, piprast tehtud vorsti puder', — *vorsti rubà*; Kask-Saareste LS Pä *rubà* ~ *vorsti ruba* 'vorsti puder'.

D Ruh *gropa* 'gryn'. Ebakindel ühendus, sest ei või jätta täiesti kõrvale teist häälikuliselt ja mõisteliselt sobivat tüve: Freudenthal-Vendell OESvD *krüpa* pl. *krüpar* 'Ett slags grynkorf'; Rei *sjælkroba* 'hülgerasvapall, kakk', ULMA 2765: 475 *kroba* 'kroppkakor av sälfett o. kornmjöl'; Wessman SO sr. *kropow* 'Blodpalt med inbakade talgbitar'. Lõpuks on olemas AES ja S järgi Tõs, Kse tuntud *rubane* 'must, määrinud', millega on sugulane sm. *rupainen* 'grumlig, dräggig'. Pole võimatu, et e. *rubà* on ühtekuuluv just selle eLä. adjektiiviga. § 11, § 41, § 53.

**I krunn:** S HMD Lao *kruñ'* pl. part. *kruñ'nisi* ~ *kibi' kruñ'* 'kivine madalik meres'; AES Ris *kruñ'* g. *kruñ'nì* ~ *kroñ'* g. *kroñ'nì* 'madalik'.

Freudenthal-Vendell OESvD *grunn* pl. *grunnèr* 'Grund', *gronn* id.; Danell NM 60 *gron* 'grund'; ULMA 1154:2 Vor *gron* 'grund'; Rei *gron* pl. *gronar* 'rahu'; Ris Kurksi *gronne* 'madalik'. — Vendell OÖSvD sr. *gruno*, *gruño*, *grono* jne. 'Grund i havet'; Torp NNEtO *grunn* 'grund'. Sõna esinemisest muis germ. keelis ja etümoloogiaist vt. Hellqvist SvEtO *grund*.

Samast germ. tüvest päritolev *krunt* g. *krundi* 'Grund' < s. § 8, § 42.

**II krunn:** Wiedemann EWb *kruññ* G. *kruññi* (NW) 'ans Ufer getriebener Eisblock'.

Noa Einbi *grund* 'kaldale aetud jäätükk'; Ris Kurksi *gronne* id. Wiedemann l. c. *jä-ruññid*, *jä-runded* id. ja AES Hlj Lahe *runnid* 'suured jääkuhjad rannal (eriti kevadel)' kuuluvad ühte Lönrot SRS *runni* 'isberg på drift'. § 42.

**kräks** sõnas **kräkssorsk**: Wiedemann EWb *kräks-sörsk* (O) 'Knäckente (Cyanopterus Querquedula)'.

Freudenthal-Vendell OESvD *skræks* pl. *skræksar* 'Skrake, mergus merganser', *skræks* pl. *skræksar* id. — Vendell OÖSvD sr. *skrækio*, *skrätja*, *skrætjo* 'Mergus merganser l. serrator'; *skrækmåsa* 'Skrake'; *skræk* 'Skrakunge'; Hellqvist SvEtO rr. *skræcka* 'honan till storskraken, Mergus merganser', murdeti ka *skræckfågel* ja *skræckand*, taa. *topskrække*, *bøgeskrække*. § 15, § 43.

**kräll:** Ris *krål* g. *krälli* — haril. pl. *krällid* 'kaelas kanta-  
vad pärlid (kuulusid «rahadega» kohaliku rahvarõivastise hulka)'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kräll* pl. *krällar* 'Glas-  
pärla'; Ris Kurksi, Noa Höbringi *kræl* pl. *krælar* id.

Esimeses silbis esinev *ä* sunnib otsima laenuallikat er-st, kuna üldisemad *e*-lised vasted põlvneksid bs-st. Vrd. Manninen ES *krellid* 'suured hõbehelmed' ja Hupel Idiot. 'Krellen nennt man allerley kleinen fugeförmigen Halschmuck der Bäuerinnen, er bestehe aus Silber, Perlen oder Korallen'; Sallmann DME 38 *Pipkrellen* 'lange röhrenförmige Perlen'.

Umlautiline bs. *Krellen* on omakord ühendatav as. vastetega: Schiller-Lübben MNW *krallen*, *kralen* 'Korallen'. § 15, § 29.

**kränk:** Wiedemann EWb *kränk* g. *krängi* (D) 'hölzerner Dreifuss'; Phl Kuri *kränk* g. *krängi* 'kõver puu anuma alusena' — *pañni kränk* 'panni alune', *padakätla kränk* 'alus, millele asetatakse tulelt võetav pada', *käijä-kränk* 'käiakast', Suuremõisa *kränk* g. *krängi* ka 'peergude alus või jalg', Phl-s isikuti esineb *kränga* g. *krängi* — *kränga o kaññaspude râm*; Rei Kõpu *kränk* g. *krängi* 'alus' — *kaljä-astl k.*; Emm Nõmme *kränk* g. *krängi*, AES Emm *krenk* g. *krenki* 'käiaalune'; S LNg *kränk* '3 jalaga iste, järi'; Noa *kränkjalga* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *kränk* pl. *kränkiar* 'Underlag (med tre l. fyra fötter) för bryggkar, vattensåar m. m.'; Vendell OÖSvD *kränki* id.; Danell NM 147 *krænke* 'träställning för slipsten m. m.'; Rei *krænki* mtud. 'alus' — *dæitroskrænki* 'leivaküna alune'. *lepstæjn-krænki* 'käiakast' jne.; ULMA 4169, 3 Vor *krænke* 'träställning'. — Vendell l. c. sr. *krækio*, *kræntjo*, *kræntju*, *kræntsu*, *krækko*, *kræk*. 1. 'Karmlös, icke fyrkantig stol eller bänk, ofta använd såsom underlag för kar, såar o. s. v.', 2. 'Trebent stol', 3. 'Bänk', 4. 'Brädet på spinnrocken', jne. Eesti keele alal on *kränk* arenenud edasi sõimusõnaks viletsa olevuse kohta: Rei Kõpu *kuradi kränk*; Noa Einbi *kuradi kränkjalga*.

Kohalikud er. murded ei tunne vastet sellele tähendusmuutusele. § 15, § 29.

Falk-Torp NDEtW on näidanud sm. *krenkka* skand. algupära; Ariste EK VIII 77.

**krümp:** AES, MT 77, 8 Rei *krümp tuli jälä sisse* 'kramp tuli jalga'.

Freudenthal-Vendell OESvD *krümpin* jne. 'Kruppen'; *krümpun* 'Skrynkla'. — Hellqvist SvEtO sub *krympa* mitmesuguseid vasteid. Eesti-rootsi poolt kõneleb ainult sõna leving Hiis, muidu võiks laenuandjana tulla enne kõike küsimusse kas.: Schiller-Lübben MNW *schrumpe* 'was zusammengezogen, eingeschrumpft ist, Falte' ja *krimpe* 'das Einschrumpfen', *krimpen* 'sich zusammenziehen, kleiner, geringer werden, einschrumpfen'. — Hiis üldisemalt kui *krümp* tarvitusel olev *krümpe* g. *krümpe* (Wiedemann EWb) võiks samuti tulla < er. *krümsian* jne. 'Kruppen' või, koos üldeestilisema *krümpuga*, mõnest registreerimata balti kas. vastest.

**krüssama:** AES Ris Vilivalla, Alliklepa *krüspriik* ja *krüspulder* (meremärke), Pakri *krüssama* 'kreitsima, ristlema'; EKirj V 380 Kuu *krüssama* 'loovima, kreitsima' (haruldane).

Noa Paslepa *krus* 'loovima' — *botn krušar*. — Wessman SO mitmesuguseid sr. vasteid sub *kryss*; Hellqvist SvEtO rr. *kryss* 'kors', taa. *kryds* < kas. *krüze* jne.

S Tõs *külä kävä rüssama* 'ehal käima' (haruldane sõna) kuulub nähtavasti siia. Rannarahva hulgas on mujalgi mitmesugused mereterminid hakanud tähistama ka öösist ümberhulkumist, nagu Phl *tõsel käimä* 'ehal käima'. § 14, § 35.

**kulderknupp:** Russwurm Eib II 328 Lä *kuldereknupud* 'Engelblume, Rollblume, Trollius europaeus'.

Russwurm Eib II 328 *gylderknup*. Harilikem trolliuse er. nimetus on aga *gulknop*. Vendell OÖSvD Noa *küldurkup* 'Ett slags gul blomma' on laen < e., nagu on osutanud juba Setälä FUF X 55. Eesti *kullerkupust* on er. rahvaetümolooogia moodustanud *gylderknup*, mis omakorda on mõjustanud naabruse e. murdeid. Eesti sõnapere *kuller-* kohta lähemalt Setälä l. c. Vt. ka **knupp**. § 11, § 41.

**kulleprann:** ERA II 16, 410 Kul *kulleprann*; ERA II 19, 541 jj. Juu *kurepall* ~ *kullepaññ* 'nimeta sõrme naljapärase laste-keele nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD Ris *güllbrann* 'ringfinger (i barnspråk)'; Noa Tukse *gølefiing*. Höbringi *gulfiing*; Ris Kurksi *gulbran(g)* ~ *gulbræn*, Moose *grulbræng* id. — ERA, Saksa 1, 11 taa. *Guldbrän* id. sr-st on saanud aluse sm. *kultaralli* (ERA II 23, 475). § 75.

**kumm:** Wiedemann EWb *kumm* G. *kumma* 'Pathe, Gevatter'; AES Jäm Mäebe *kuṁ* g. *kuṁmä* 'ristiema'; Ans *kumm* g. *kumma* 'Pate'; AES Ris Vilivalla *kuṁ* g. *kuṁmi* 'ristiema, vanem vallaline naine'.

Freudenthal-Vendell OESvD *gumm* pl. *gummar* 'Fadder'; D Ruh *gōm* mtud. *gōma* 'gudmor'; ULMA 2765:902 Rei *gōm* mtud. *gōma* 'kvinnlig fadder'; Ris *gōm* mtud. *gōma* 'naisvader', *gōm* mtud. *gōmen* 'meesvader'. — Hellqvist SvEtO rr. *gumma*, vr., isl. *guma*, rr. dial. *gumma* 'gudmor' < *godmoder* < vr. *gōþmōþer*.

Soome-rootst on sõna läinud sm. keelde: Lönnrot SRS *kummi* (*kumma*) 'fadder, dopvittne, (af manköñ) gudfar, (af qvinnköñ) gudmor'.

AES murdeuurija märget, et Jäm-sse on *kumm* tulnud uemal ajal, ei saa võtta väga õigena, kuna Ans-st sõna on registreeritud juba 1836. aastal. Sõrve on laen tulnud kas Ruh-st või kadunud Sõrve omast murdest, Ris-le taas koha päält. — Käesolevaga kuulub ühte AES Ris *komm-tanta* 'waaster, mooster'.

Ahlqvist KW 254 peab sm. *kummi* slaavi-balti laenuks < ven. *кума*, lee. *kūmas*, lä. *kūms*. § 8, § 29, § 32, § 42.

**kurt:** Wiedemann EWb *kuřt* g. *kuřdi* = *käbi* 'Zapfen'; Saareste LV I 37 *kuřt* g. *kuřdi* 'Strobile, pomme', 'Zapfen der Nadelbäume'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kott* pl. *kottar* 'Kott (tall-, gran-)'; Vendell OÖSvD *koř* 'Tall- l. grankotte'. — Vendell l. c. sr. *kořt* ~ *kořt* id. Esitatud er. ja sr. -rt-lised murdesõnad kuuluvad kahtlemata ühte rr. vastega. — Hellqvist SvEtO *lotte*, vur. *grankuttar*. Vrd. ka no. *kott* 'litet trädnystan'. § 8, § 62.

Saareste LVI 39 on sõna jäetud etümoloogiliselt tumedaks.

**kutspool:** Wiedemann EWb *kuts-pōl* G. *pōli* 'Weber-spule'; Saareste LV I 228 *kušpōl* ~ *kōšpōl* ~ *košpūl* jne. 'Navette', 'Weberschiffchen'.

Freudenthal-Vendell OESvD *skotspōl* pl. *-spōlar* 'Skottspole', *sküttspōl* pl. *-spōlar* id.; Rei *skotspōl* ~ *skotspōl* pl. *skotspolar*; Noa *skōšpōl* ~ *skōšpol* 'süstik'; ULMA 1154:2 Vor *skot-spōl* id. — Hellqvist SvEtO seletusi sub *spole* ja *skyttel*. § 8, § 43.

**kuunar:** EÕS *kuunar* 'mitmemastiline purjelaev, Schoner'; Phl Kuri *kūnar* g. *kūnari*; AES Ris Alliklepa *skūnar* 'kahemastiline purjelaev, esimeses mastis rajapurjed, teises kahvelpurjed', *skūnarmašt* 'kolmemastilise kahvellaeva esimene mast', *skūnarpark* 'kolmemastiline purjelaev, esimeses mastis rajapurjed, kahes viimases kahvelpurjed', *skūnarseil* 'kolmemastilisel kahvellaeval esimene suur puri'; HMd *kūnar* g. *kūnari* 'raalaev', *skūnar* ~ *skūner* id.; AES Kuu *kuunar* g. *kuunari* 'kahe mastiga purjek, millel raad ainult ühel mastil', *kuunar-park* 'kolmemastiline purjek'; AES Hlj *kūnar* ja *kūnar-park* id. Sõna on merimeeste keeles ülemaaliselt tuttav.

Noa Paslepa *skōnar* 'kuunar'. — Hellqvist SvEtO rr. *skonare*, vanemas keeles *schonare-skeppet*, taa. *skonner*, holl. *schooner*, *schoener*, s. *schoner* < ing. *schooner*. Sõna on sündinud alles 1713. aastal ja võib seega väga hästi olla otsenegi merimeeste kaudu tulnud laen rr-st. § 12, § 25, § 43.

Schlüter SbGEG 1909, 44.

**käger:** AES Ris *käger* g. *kägerä* 'pudrumänd', ka *kägerä* g. id.

Freudenthal-Vendell OESvD *kläkur* pl. *kläkrar* 'kräkla', *kräkul* ~ *kräkäl* pl. *kräklar* id.; Ris *krægæl* 'pudrumänd'; ULMA 2765:690 *krægal* 'kräkla (naturvuxen), t. ex. som grötkräkla, el. som fäste då man spinner blänor'. — Hellqvist SvEtO rr. *kräkla* ~ *kräckla* 'biskopsstav', murdeti ka 'träredskap för omröring av gröt m. m.', no. *krekla* 'krokigt trä, kluven stång att hänga tvätt på'. Sõna etimoloogiaist ibid. § 26, § 32, § 39, § 72; § 73.

**kämpama:** Noa Eistrepa *kämpama* 'võidu jooksmas'.

Freudenthal-Vendell OESvD *kämpas* ~ *kämpès* 'Kappas'; Noa *kæmpas* 'kappas'; ULMA 1154:2 Vor *kæmpas* id. —

Vendell OÖSvD sr. *tjämpas* 'Tävla'; Hellqvist SvEtO rr. *kämpa*, vr. *kämpas*, taa. *kæmpe* < kas. *kempen*, s. *kämpfen*.

Wiedemann EWb *kemplema* 'streiten, kämpfen, hadern, wetteifern, zu übertreffen suchen' põlvneb saksast. § 15, § 35, § 54.

**käpp:** Wiedemann EWb *käpp* g. *käpa* 'Schöpfgelte'. Registreeritud Läänemaa sõnana.

Wiget SbGEG 1927, 260 peab e. sõna lähtekohaks er. meie päevil kaduma läinud sõna \**skäpp(a)*. Vrd. Rietz SvDL rr. *skäpp* 1. 'käril, hvari mjöl eller salt förvaras, hängande på en spik nära spisen för att vara till hands vid kokning'; 2. 'korg till en slåde eller kärra, hvari gödsel utföres'; *skäppa* 1. 'målkärl för torra varor'; 2. 'näfverkorg, näfverstrut, hvari vilda bär plockas'. — Hellqvist SvEtO rr. *skäppa*, vr. *skæppa*, isl. *skeppa*, no. *skjeppa*, taa. *skæppe* id.

Ühenduse ette tuleb asetada küsimärk, kuni pole registreeritud vasteid er. ja e. praegustest murretest ning lähedal seisvast sr-st.

**kärr:** 1. Noa Eistrepa *kār* g. *kärrū* 'padrik'; 2. Phl. *kār* g. *kärrā* 'veeloik', Kuri *kärrā liīD* (hum.) 'konn', *kärrā* talu Sääre külas, Keremaa *kār* g. *kärrā* 'loik'; LNg Inküla *kärrā* pere.

er-s leiame vasteid mõlemale e. tähendusvarjundile: Russwurm Eib II 126 *kast kappan ude kerre* 'Wirf den Schöpfeimer ins Wasserloch', ibid. 335 *kjarr* 'Wasserloch, Sumpf'; Freudenthal-Vendell OESvD *kärr* pl. *kärrer* 1. 'Kärr'; 2. Noa 'Tjock, tät, svärgenomtränglig, men ej sumpig skogsdunge'; Vendell OÖSvD Noa *kār* 'Tät skogsdunge'; Noa Einbi *kær* pl. *kærer* 'padrik', Höbringi *kær* 'padrik, kus läbipääsemine peaaegu võimatu'; Rei *kær*, 'paomaa, kus ikka vett sees'. — Hellqvist SvEtO rr. *kärr*, vr. *k(i)ær* 'sumpmark, moras', taa. *kær* id., isl. *kjarr* 'busksnär, småskog', no. *kjerr*, *kjarr*, *kjör* 'kärr (i sht. med busksnär), risiga snär, småskog'. § 34, § 37.

Ariste KK I 42.

**köil:** AES Ris Alliklepa *köil* 'laevaema', 'köl'.

Freudenthal-Vendell OESvD Ris, Pakri *kiel* pl. *kielèr* 'Köl'. — Hellqvist SvEtO rr. *köl*, vr. *kiöl*, *kiol* 'skeppsköl', isl. *kjöl* ka 'bergsrygg', taan. *kөл*.

Wiedemann EWb *kël* G. *kele* 'Kiel' ja *kil* G. *kili* 'Kiel, Schiffskiel' on as. resp. üs. laenusid. Vt. Kluge EtW s. *Kiel* 'Schiffskiel, Grundbalken'; kas-st on saadud ka lä. vananenud *kiēlis*

'Kiel eines Bootes' (Sehwers DLL 149). Kuu ja vahel ka kirja-keeles esinenud *keül* on laen sm-st ja samal alal leiduv *köli* 'aluse põhjapuu' (EKirj V 381) < sm. või sr. § 22.

Bibl. Verz. 42; Schlüter SbGEG 1909, 44.

**külmisa:** Noa *külmisa* ~ *külmisa* ~ *külmisa* g. id. 'lepatriinu', S Noa ka *külmisä*.

Freudenthal-Vendell OESvD *güllmis* pl. *-misar* ~ *güllmés* pl. *-mésar* 'Jungfru Marie Nyckelpiga, coccinella'; Vendell OÖSvD *gülmés* 'Insekten coccinella'. § 14, § 24, § 39 § 67.

**küüt:** Wiedemann EWb *küt* g. *küdi* (A.) 'kleinste Art Seehunde (Phoca vitulina L.)', *küt'* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *küt* pl. *kútar* 'Själunge'; Vendell OÖSvD *kut* id.; Noa *kuut* 'hülgepoeg', *go ut opa kuute* 'hülgejahile minema'; ULMA 1074 Vor *kut* 'sälunge'; Rei *kuud* ~ *suælkud* 'hülgepoeg'; D Ruh *kuut* 'sälunge'. — Vendell l. c. sr. *kut* ~ *ku* 'Ung säl, phoca'; Rietz SvDL *kut* pl. *-ar* 'sjelhund, Phoca', *käut* 'ung sjel', *gra-köut* 'stor sjelhund, som går långt ute till sjös', *själ-kuting* 'ung sjel-hund'. Hellqvist SvEtO on ühendanud käesoleva sõna rr. *kuta*-ga 'gå el. sitta med krökt rygg', *kut* 'knöl, pucker' jne. ning ühtlasi pooldanud arvamist, et sm. *kuutti* 'sälunge' on laenatud rootsist. Saxén FLÖSvD 159 peab aga just vastupidi r. *kut*-rühma sm. laenuks. Loorits LRU I 193 näeb e. *küüdis* oma sõna *küüdilise* hülge tähistisena, nagu kirju pro kirju *hüljes*. Viimane seletusviis kuulub muidugi rahvaetümoloogiate hulka.

Raske on öelda, kas e. *küüt* on laenatud er-st või sr-st. Geograafiline leving kõneleks sr. poolt, sest *küüdi* esinemisala on Alutaguses; er. poolt on aga asjaolu, et Ruhnu meeste hülgepüügi-kohti olid muide ka Alutaguse rannad. Vt. Klein Runö 275. Paralleelvorm *kuut* seletub üksnes sm. laensõnana: Lönnot SRS *kuutti* g. *kuutin* 'skälunge, sjökalf, liten hvit skäl i Finska viken'. § 13, § 56.

**laastük:** Wiedemann EWb *lästük* g. *lästüki* (D) = *lädstock* 'Ladstock'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lästükk* pl. *-stükkar* ~ *-stükar* 'Ladstock'.

Laenuandjana võiks tulla arvesse ka saksa keel. Vt. Sehwers DLL 152 lä. vananenud *lädstoks*, *lästuks* < Ladestock. § 2.

**laks:** Wiedemann EWb *laks* G. *laksi*, *laksi-kala* (SO, d) 'Lachs (Salmo Salar L.)'. Sõna esineb pääle Wiedemanni poolt märgitud alade veel Lääne-Eestis Ris-l, LNG-s, Hii-s.

Freudenthal-Vendell OESvD *laks* pl. *laksar* 'Lax'. — Hellqvist SvEtO rr., isl. *lax*, taa. *laks*, s. *lachs*. Wiedemanni poolt märgitud aladel on *laks* kahtlemata s. laen, kuid Lääne-Eestis peab laenuandjana arvesse võtma ka er-t.

**langeman:** Kär *lonkmann*; ERA II 19, 541 jj. Juu *lademaïn* ~ *laademaïn*; ERA II 16, 410 Kul *Lange Maïn*; ERA II 21, 458 Hää *lange mann* 'keskmise sõrme naljapärase lastekeele nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD Vor *långgramann*, Ris *langmann* 'långfinger'; Noa Tukse *longman*, Höbringi *longman*; Ris Kurksi *lanman*, Moose *langman* id. — ERA, Saksa I, 11 taa. *langman* id. § 75.

**lass:** Vor *laš* g. *laš'si* 'koorem'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lass* pl. *lassér*, verb *lass* 'Lassa'; Vendell OÖSvD mitmesuguseid liitsõnu sub *lass*. — Hellqvist SvEtO rr. *lass*, vr. *las*, isl. *hlass*, vtaa. *las*. § 63, § 74.

**lei:** AES Ris Alliklepa *lei* 'lä', 'tuulen alapuoli' — kui purjetamisel laeva äär kaldub tuule alla, läheb vee tasa, kutsutakse seda *leiks*, *färà i lei* 'tuule all sõitma'.

Ris *læi* 'lä'; Freudenthal-Vendell OESvD *lé* 'I lä', *læa* id. — Hellqvist SvEtO rr. *lä*, isl. *hlé* 'skydd, läsida', taa. *læ* 'lä', ags. *hléo(n)* 'skydd', kas. *lé*.

Wiedemann EWb *lè* (D) 'Leeseite' võib olla niihästi er. kui as. laen. Vrd. Kluge Seemannspr. *Lee* 'die dem Winde nicht zugekehrte Seite des Schiffes'. Kask-Saarest LS Kuu *lei* id. põlvneb sr-st. § 20.

Schlüter SbgEG 1909, 44.

**leiger:** Wiedemann EWb *leiger* G. *leigri* (D) 'grosser, starker Mann, Riese'. Sõna on tuntud kogu Hiius pärisnimena *Leiger* (= *leiger*) 'Tõlluse vend; kangelane'; Rei-s tähendab *leiger* aga ka 'vedelus, looder', EÕS *leikar* 'naljahammas; mängumees'.

Rei Rootsiküla *læigær* 'mängija, pillitaja'; ULMA 2765:762 *læiğ* 'lek; äv. musikstykke, melodi, dans'; Freudenthal-Vendell OESvD *läik* pl. *läikar* ~ *laik* 'Lek', *läikè* ~ *laikè* 'Leka'. — Hellqvist SvEtO rr. *lek*, vr. *lèker*; sõna esinemisest muis germ. keelis ning paljudest tähendusist ibid. — Kangelase nime *Leiger* on juba varemini mitmelt poolt peetud r. laenuks. Vt. kokkuvõtteid

ja bibliograafiat Eisen, Tõll ja ta sugu 131 jj. Et *leiger* on uuem laen ida-rootsi murdeist, osutab ilmselt hilistekkinud diftong esimeses silbis. Konsonantism viitab aga otseselt er. poole (Thomson GSE 56). Soomest on koos teatud rahvamänguga hakanud laialdaselt levima *leikarid*, *lökerdid*, *pleigarid* jne. < *leikari* < sr. Haavio, Leikarit. Vertaileva kansanrunoudentutkimus, lk. 127; 145. § 20, § 53.

Bibl. Verz. 59; Streng NRL 96 ja 97; Eisen EM I 226.

**lekkima:** Phl Sääre, Kuri *läkkib* (laev või pütt) laseb vett läbi, 'jookseb'; Käi Siberi *lekkima* ~ *läkkima*; Ris Kurksi *lekkima* — *kap lekkib*; AES Kuu, Hlj *lekkima* (laevast) id.

Ris Kurksi *he lækær* ~ *lekær* 'jookseb, laseb läbi'. — Vendell OÖSvD sr. *läk* 'Urlaka'; Rietz SvDL *läkka* 'Urtappa, destillera'.

Eesti-rootsi laenuks võib veendunult pidada üksnes neid murdevorme, millel on *ä* esimeses silbis või mis esinevad murdeis vastu rootslasi. Mujal tuleb aga päälauendjana võtta arvesse s. keelt. Vt. Kluge Seemannspr. *lecken* 'Flüssigkeiten durchlassen, undicht sein'. § 3, § 15, § 31, § 58.

**lenk:** Ris Nõva *lin̄k* 'köverus, käänak' — *kuì sial̄t lähèd on lin̄k tièl siès*, AES Alliklepa *len̄kkima* 'looklema, loogeldes minema' — *rañd len̄tib*, *len̄k* 'keerd, köverus', *tiè oñ len̄klik*.

Freudenthal-Vendell OESvD *län̄k* pl. *län̄kar* 1. 'Länk', 2. 'Omväg, krok' (W = Vihterpalu), *län̄kè* pl. *län̄kiar* id. — *makkèn* (ormen) *laupur krókar o län̄kiar*, *län̄kiatan* jne. 'krokig'; Vendell OÖSvD *län̄k*, *län̄ki* 'Bukt, krok'. — Hellqvist SvEtO kuuluvad siia ka rr. *län̄k*, vr. *lænker*, isl. *hlekkir* pl., taa. *lænke*, ing. *link*. Vt. ka Torp NNEtO seletusi ja vasteid sub *Lenkja* 2. § 3, § 15, § 56.

**ligna:** AES Ris Vilivalla *licnà* 'valge vahukord merel, mis laseb merd valgena ja vaiksena paista, kahe voo vahekoht meres' — *meri on lignàs*; Kask-Saareste LS Ris *ligna* 'laum, rasva, vere kord mere veel, mis vett läikima paneb'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lign* 'Lugn, lugna', — *legn* ~ *legun* 1. 'Lugn', 2. 'Lugnfläck på vattnet'. — Vendell OÖSvD sr. vasteid sub *lygn* ja *lugna*. — Hellqvist SvEtO rr. *lugn*, vr. *lughn* 'vindstilla, ro, fred', isl. *logn* 'vindstilla', vtaa. *lu(gn)* 'ro, fred', no. *logn* 'ställe, där vattnet är blankt'. § 5, § 34, § 59.

**liigepott:** Kär *liigu-pott*; ERA II 19, 541 jj. Juu *ligepott* ~ *liigepott* 'osutusõrme naljapärane lastekeele nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD Vor *läckepott*, Ris *läkubitt* 'Pekfinger'; Noa Tukse *lakepot*, Höbringi *lakopot*; [Ris Kurksi, Moose *läkøbit* id. — Hellqvist SvEtO rr. *slickepott* 'namn på pekfingret', dial. *slekepott*, *sliklipott*, no. *slejkarpott*, ing. *likpot*, vnorm. *liquepott*; ibid. pikemalt sama sõrme nimetusist muude rahvaste juures. § 75.

**lill sõnas lillejaan:** ERA II 16, 410 Kul *Lille Jaan*; ERA II 19, 315 Kos *lillijaan*; ERA II 19, 541 jj. Juu *lill-juan* ~ *lillejaan* ~ *lilljaan* 'väikese sõrme naljapärane lastekeele nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lilfinger* 'Lillfinger'; Noa Höbringi *lill-davit*, Kudani *lill* 'väike sõrm lastekeeles'. — Hellqvist SvEtO rr. *lillfinger*; — sr-st on saanud aluse sm. väikese sõrme nimetus *pikku-lilli* ~ *pikku-rilli* (ERA II 23, 475). § 75.

**lint:** Wiedemann EWb *lint* g. *lindi* (D): *lindil käjma* 'auf dem klaren Eise fischen (mit dem *puls* die Fische in's Netz treibend)'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lint* 'Fiska i vak', *lintning* 'Fiske i vak'; Vendell OÖSvD *lint* 'Fiska i vak, idka vinterfiske', *lintning* 'Fiske i vak, vinterfiske'. — Rietz SvDL *lynnta* 'fiska med nät under isen'.

Saxén FLÖSvD 166 oletab vastupidist laenamist e. > er., sest tema arvates kuulub ühte käesoleva sõnaga e. *lont* (vt. lähemalt sub **lünt**). Õigupoolest on aga tegemist kahe eraldi oleva sõnaperega, mis ilmneb pääle muu sõnade tähendustestki. Wessman SO 472 pooldab Saxén'i arvamist. § 56.

**lossama:** AES Ris Kurksi, Rannaküla *laeva lossama* 'laeva tühjendama'; Phl, Rei, Emm, Käi *lossama* ~ *lossämä* ('labidaga laeva tühjendama'. Loode-Eestis üldine merekeele sõna.

Freudenthal-Vendell OESvD *loss* 'Lossa, urlasta'. — Hellqvist SvEtO rr. *loss* ja *lossa*, taa. *loss* < kas. *lossen*. Saksa keelest on ka EÖS *lossima* 'laeva tühjendama, lossen'. § 35, § 63.

**lottama:** Ris *lottama* 'võtmega ja piibliga ennustama, «tilpama»'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lott* 'Lotta'. — Hellqvist SvEtO rr. *lotta*, vr. *luta*, *lota*, isl. *hluta*, kas. *lut(t)en* id.,

mis kõik kuuluvad ühte säälsamas toodud substantiiviga *lott*. § 35, § 58.

**lumm:** Wiedemann EWb *lumm* G. *lummi* (O), *pū-lūm-mid* 'Querhölzer am Ende der Störstange beim Fischen'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lumm* pl. *lummar* 'ärskaft'; Vendell OÖSvD *lum* 'Tjockände (resp. handtag) på stock, ära, kvast m. m.'; D Ruh *war-lōmen* (mtud.) 'den del av åran, som man håller i hand'. — Vendell l. c. sr. *lom*, *lom* id. ja 'Skraft, grässtubb på åker, blomsterstjälk'; Torp NNEtO *lumm* 'aaregrip', *lom* 'grip el. haandtak paa aare', isl. *hlummr.* § 10, § 28, § 67.

**luuart:** AES Ris *lūart* 'lovart', 'purjelaeva pealtuule äär ja kõik tuulepoolel olevad köied ja nõörid kutsutakse selle järele: *luuarti prassid*, *luuarti skuudid*'; EKirj V 382 Kuu *luuart*, *-rdi* 'pealt tuule olev parras laeval'.

Eesti sõna alglähteks on Ristil er., ida pool aga sr. Freudenthal-Vendell OESvD Ris *ló* 'Kryssa', mujal *lov*. — Hellqvist SvEtO rr. *lovart* (sub *lov*), vanemas keeles *lofwarts*, *taa. luuart* < holl. *te loeve waart*, *lofwarts*. Smr-st on Lönnot SRS sm. *luovartti*, *luuvartti* 'lofvart'. § 12, § 62.

**läkk:** Wiedemann EWb *läkk* G. *läku* (O, M) 'Koth', *läkane* (O) 'kothig', *läkune* (O, M) id.; AES Jäm *läk* g. *läkkü*, S *läk* g. *läkkä* 'pori'; Ans *läk*; AES Khk Koimla *läk* g. *läkkü*; Jaa *läk* g. *läkkü* 'muda, pori, sopp'; Hii *läk* g. *läkkü* 'luht, mereäärne heinamaa'; Rei ka 'meremuda, adru'.

Freudenthal-Vendell OESvD *läek* 'Hafstäng, släktet fucus', *läkbrüt* 'Ställe, därifrån man tager *läek* till mångfaldiga behof, såsom fyllning i sängkläder, taktäckning m. m.', *läkdi* 'Hög af *läek*'; Danell NM 145 *läek* 'havstäng'; Klein Runö 215 *hläke* 'den på stranden uppkastade havstängen'; Rei *läek* 'adru'; Noa *läek* 'luhahein, merihein, millega täidetakse voodikotte ja madratseid', *õba(r)läek* 'adru', Höbringi *läek* 'adru'. — Rietz SvDL rr. dial *släke*, *släkka*, *sjösläkka*, *slake* 'hafstäng, Fucus vesiculosus'.

Saarestes LV I 18 on *läkuga* ühendanud e. *läga*, li. *läga* ~ *lega* ning kogu sõnapere võrrelnud lä. sõnaga *lekans* 'kotig weich'. Läti vaste on lsm. laen, nagu muide osutab ka Mülenbachs-Endzelīns LVV — *ļeka* ~ *lēka* 'ein Klumpen

einer weichen klebrigen Masse'. — On täiesti usutav, et e. *läga* on võinud kõnesolevat er. laenu mõjustada tähenduslikust küljest. Tähenduse muutuse 'adru' > 'muda' kohta vt. aga ka KK I 42 jj. § 15, § 37, § 51.

**länsman:** Wiedemann EWb *länsman* g. *länsmani* (D), *lensman* 'Dorfältester'; Rei Kõpu *lõnsman* g. *lõnsmañni* 'külakubjas'; Phl Heltermaa, Sääre *lõntsman* 'külakubjas'; Käi Siberi *lõntsman* id.; Noa Einbi *lensman* g. *lensmani* 'külavanem'; Ris *länsman* 'Pakri saarte vanem', *linsman* id.; HMD *lensman* g. *lensmani* 'saarerahva (s. o. Pakri) vallavanem'; Nis *lentsman* 'talitaja (naljatades)'. Siia kuulub arvatavasti ka Kei perekonnanimi *Lensman*.

Noa Riguldi *länsman* 'külavanem, kümnik', Einbi (*bis*)*länsman* 'külavanem'; Rei *länsman* 'külakubjas'; Ris *lensman* ~ *länsman* id. — rr. *länsman*. § 15, § 16, § 61.

Ariste EKirj XXIII 166.

**lääger:** Wiedemann EWb *läger* g. *lägri* 'Dreschflegel'. Registreeritud Ha sõnana. Saareste LV I 203 *läger* ~ *lēger* (< Rei ja Käi); Phl Nõmba *lēger* g. *lēgrę* 'koot, pint', AES ka *lēgred* 'malgad, koodid käsitsi rehepeksmisel'. — Wiedemanni mäрге H = Harrien on ilmselt ekslik; arvatavasti e. keele mõjul on *Hiiumaast* tekkinud see lapsus calami pro D.

Saareste l. c. 204 tuletab e. *läger* < r. dial. *plägel* < as. *plegel*, *plēgel*. Vt. sama kohta ka EK I 143. Wigeti SbGEG 261 eitab seda ühendusvõimalust ja kõrvutab e. sõna Vor er. samatähenduselise sõnaga *llägge* pl. *lläggjar* — «es kann kein Zweifel herrschen, dass das estn. Wort auf der Nachbarinsel Dago auf dieses eschwed. Wort zurückgeht». Ometi on nii Saareste kui Wigeti ühendusteks raskusi (vt. §§ 15, 17, 41 ja 59). Eesti-rootsi suhtes tuleks arvesse üksnes Wigeti ühendus väga suure küsimärgiga. Täiesti vastavate häälikuliste nähtuste poolest on lähimal e. *läägrile* s. *Schlegel*, mis Kluge EtW järgi on 'Werkzeug zum Schlagen, Keule, Flegel, Hammer'. Esimese silbi *ä*-le vastab *ä* veel muiski Hii murde s. laenudes, nagu *täv* ~ *têv* < *Steven* (meresõna). § 15, § 41, § 51, § 60.

**löiskil:** AES Ris Alliklepa *löiskil* 'laeva tald', 'lösköl'.

Freudenthal-Vendell OESvD Pakri *läuskiel* pl. *-kielër* 'Lösköl'. Vt. **köil**. § 21, § 22.

**lõugas:** G SaL (*uni*)*lõucàs* g. *lõukka* 'unilauk', 'Knoblauch-rauke'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lõuk* pl. *lõukar* jne. 'Lök'. — Hellqvist SvEtO rr. *lök*, vr. *löker*, isl. *laukr*, taa. *lög*. Laenamaine oleks sündinud Sõrve er-st, kus oletatavasti muinas-skand. *au* > *öu*, nagu Rei er-ski. Kõik muud e. ja ka sm. -au-lised murdekujud: e. *lauk* g. *laugi* ~ *laugu* ~ *lauga*, sm. *laukka* 'caepe, allium, porrum' on vanemaid skand. laenusid. § 21, § 40.

Bibl. Verz. 58.

**lünt:** Rei *lündil keelma* 'puunuiadega läbi jää kalu uimaseks lüües kalastama'.

Freudenthal-Vendell OESvD *lünt*, i tales. *lä lünt upa isn* 'slå fisk med lüntnui på klar is', *lüntlä* 'Fiske med lüntnui', *lüntnui* 'klubba, 2 aln långt krokigt trästycke, hvarmed på klar is slås fisk'; Noa Paslepa *löntllo* 'läbi jää kalu uimaseks lööma'.

Saxén FLÖSvD 168 järgi er. *lünt* on laen e-st < *lönt* 'grosses stück, bes. grosser feuerbrand, feuerklumpen, fackel', *löndiga käima* l. *püdma* 'mit feuer fischen' jne., mille vastu ei ole midagi öelda. Ent e. -ü-line *lünt* ei ole aga teisiti seletatav kui tagasilaenuga er. murretest, mida on juhtunud muudegi sõnade juures. Vt. selleks **huup**. § 14, § 56.

**maltspiik:** AES Ris Vilivalla *maltspik* g. *maltspici* 'nööri põimimise vahend' — *maltspiciga plehittakse nüõri otsäv kokku*.

Otsest er. vastet senini ei ole registreeritud, mis tuleb muidugi panna sõnaraamatute ja märkmete ebatäpsuse arvele. — Vendell OÖSvD sr. *maltspik*, *maltspik* 'Ett slags stor spik (anv. då man splissar tåg)'; Torp NNEtO no. *maltspikar* 'merlespiker, jernspids som brukes ved spleising', r. *märspik*, *maltspik* — holl. algupäraga meretermin. Vt. ka Hellqvist SvEtO seletusi sub *märta* 2.

Soome-rootsist on Kask-Saareste LS Kuu *maltspiik* g. -*piigi* 'terava voolja otsaga raudpolt, millega köie sõlme lahti kangutatakse'. § 56, § 61.

**mint:** Phl, Rei, Käi, Emm *mint* g. *mindü* 'mentha', 'münt'.

Freudenthal-Vendell OESvD *mint* 'Mynta', 'mentha'. — Hellqvist SvEtO rr. *mynta*, taa. *mynte* < kas. *münthe*. Ibid. vasteid muist germ. ja ie. keelist.

Wiedemann l. c. esinev *müht* pl. *mündid* 'Minze' < kas. — Schiller-Lübben MNW *mynte* 'die Pflanze Münze', *kruse mynte* 'menta', *rode mynte* 'mentastrum'. § 37, § 56.

**miss:** Wiedemann EWb *miss* G. *missi* (D) 'Männerweste'; Phl, Rei, Käi, Emm *mīs* g. *mišsī* ~ *mišsī* 'villane kootud, käisteta ja kraeta, naiste kampsun, vest'.

Käesoleva sõnaga ühendab allakirjutanu — Freudenthal-Vendell OESvD *miss* pl. *missar* 'Mössa (karls o. kvinnas)'; Rei *miš* pl. *mišar* '1. 'müts'; 2. 'naiste käisteta kampsun, naiste vest'. Vrd. ka Torp NNEtO no. *myssa* (*møæss*) 'utslitt og værdiløst klædningstykke', '(daarlig) hue' jne. Sõna etüm. vt. Hellqvist SvEtO sub *mössa*.

Ühendus on siis mõeldav, kui näha sõnatähenduse muutumist *müts* > *kehakate*. Täiesti võimatu seesugune muutus ei ole. AES-s on Juu kihelkonnast märgitud *sepsik* 'mingi naisterahva ülijakk'. Sõna esineb ka Tallinnas *sepsik* ~ *sipsik* g. *sepsikku* ~ *sipsikku* 'tanu, väikese lapse müts' < ven. *чепчик*. Analoogiline juht, ainult selle vahega, et tähendusmuutumine on sündinud vastupidises suunas, on veel e. *kaabu* ja sm. *kaapu* 'Kappe, Mantel' < vr. *kāpa* (ur. *kāpa*). Viimase sõna kohta käivat ja põhimõtteliselt siia puutuvat kirjandust vt. Bibl. Verz. 30; Streng NRL 45 ja Karsten GFL 164. — Kas *mīs*-sõna tähenduse muutus on läinud läbi e. keeles või er-s, ei saa öelda täiesti varmalt, sest Rei er. vaste võib olla ka hiljemini mõjustatud e. keele poolt. § 29, § 63.

**moor:** Wiedemann EWb *mōr* G. *mōri* 'altes Weib (das nicht mehr gebiert)', *mutsu-m.*, *wana m.* dass., *amma-m.*, *kāpa-m.* 'Hebamme', *kuñks-m.* (d) 'altes Weib, das Hexerei treibt', *kupari-m.*, *kupu-m.* 'Schröpferin', *lēme-m.* (D) 'ein Weib, welches auf Hochzeiten kocht und den Tisch besorgt'. — Sõna on enam-vähem üldeestiline, peamiselt just pejoratiivses tähenduses, liitsõnas *vana-moor*, või jälle tuntud lastelaulust *vanast oli vaar, vaaril oli moor*. Eriti pandagu tähele vaid AES Ris Alliklepa *ämmä mūr* 'amma-moor', mis häälikuliselt on kõige lähedasem er. vasteile.

Freudenthal-Vendell OESvD *mór* pl. *mórar* 1. 'Moder', 2. 'Hustru, gumma'; Rei, Noa *mōr* 'ema'. — Hellqvist SvEtO germ. ja ie. vasteid sub *moder*.

On raske öelda, kas *moor* on laen er-st või otse rr-st, kui võtta aluseks ainult häälikulisi kriteeriume, sest rr-ski on *mor*

ühiskeeles üldine. Eesti-rootsist põlvnemise poolt kõneleb aga tähenduslik külg, kuna er-s pääle 'ema' tähistab sõna veel 'vanaeite' ja 'naist'.

Lõpuks kerkib üles veel üks *moori* (kui ka *vaari*) ühendamisvõimalus. Balti as-st ei ole küll registreeritud vorme *mor* ega *far*, kuid Grimme PDM 144 ja 150 järgi elavais as. murdeis on kaunis levinud *mör* ja *far ~ fär*. Vahest on Eesti as-ski olnud lühemaid vorme igapäevases kõnes. Soome-rootsist on sm. *muori*. § 12, § 29.

Thomsen GSI 92; Streng NRL 125; Wiget SbGEG 1927, 266.

**mooster:** AES Ris Vilivalla *muoster* 'emaõde', AES Ris Alliklepa *mõster* g. *mõstre* id.; S HMD *mõtär* g. *mõstre* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *mõster* 'Moster'; Noa Einbi *mõstör* 'emaõde'; Rei *mõstær* id.; Ris *mõstær* id. — Hellqvist SvEtO rr. *moster*, vur. ka *morster*, *morsyster*, vr. *mõpor-systir*, isl. *móðursystir*. § 12, § 26, § 29.

Ariste EK VIII 78.

**muulad:** Wiedemann EWb *mülad* (D) 'Maul des Rindes (auch eine Speise davon)'; Phl, Rei, Käi, Emm (*veise*) *mülad* 'weise mokad'; A 9157 Emm (nõiasõnas) *Musta linnu muulud*; S Ans *mülud* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *mül* pl. *mülar* 'Mule'; Noa Riguldi *mөл* pl. *mөlar* id. — Hellqvist SvEtO rr., vr., taa. *mule*, isl. *müli*, vfr. *müla*, kas. *mül*, s. *maul* id. § 13, § 32, § 72.

**mõss:** E 21917 LNg Oru *wõtnud omad lewa mõssid ja kala küibid lahti*.

Freudenthal-Vendell OESvD *mäss* pl. *mässar* 'Korg af furuspjälör, som bärs å ryggen'; Vendell OÖSvD *mä(r)š* id. ja 'fiskasse'. — Hellqvist SvEtO rr. *märs* 'mastkorg', vr. *mærs*, taa. *mers* < kas. *merse*, *marse* id. Kesk-alamsaksast on laenatud ka e. *märs*: Wiedemann EWb *märs* G. *märsi* (D) 'Mars, Mastkorb'; *märs* G. *märsi*, *märre* (*märts*, *märz*, *meis*) 'Sack, Kober (aus Bast geflochten oder aus einem groben Netze, als Brotsack, Speisekorb, zum Tragen von Fischen etc.)'. § 16, § 64.

Schlüter SbGEG 1909, 44; Setälä FUF XII 270 ja 272; Streng NRL 129.

**mürt:** Wiedemann EWb *mürt* G. *mürdi* (P) 'Weissfisch (Cyprinus Alburnus L.)'; EK I 81 *Mürt* g. *mürdi* 'teatav kala'.

Freudenthal-Vendell OESvD *mutt* pl. *muttar* ~ *muttär* 'Mört, leuciscus rutilus', *mätt* pl. *mättar* ~ *mättär*, *mött* pl. *möttar* ~ *möttär* id. — Hellqvist SvEtO rr. *mört* 'Leuciscus rutilus' (murdeti ka mitm. muude kalade tähistus), no. *murt* 'mört, småfisk', no.-taa. *mort* 'mört', uisl. *murti*, -a 'liten forell'. Etüm. vt. Torp NNetO sub *murt*. § 11, § 62.

**müsa:** Noa *müsä* g. *müsä* ~ *müsän* g. *müsani* 'soo'.

Freudenthal-Vendell OESvD *musa* pl. *musar* 'Mosse, kärr'; Noa Einbi *musa* id. Sõna etümoloogiast Hellqvist SvEtO sub *mossa*. § 11, § 39.

**naagas:** Wiedemann EWb *knägas* g. *knäka* (D) 'schlecht gewachsener, unbrauchbarer Baum'; Phl *nācās* 'jändrik'.

Rietz SvDL rr. *knaggig* 1. 'knölig, knagglig' — *grenen ä knaggig*, 2. 'qvistig, knölig', 3. 'mager, så att benen synas'. — Freudenthal-Vendell OESvD *knagg* pl. *knaggar* 'Knagg'. — Hellqvist SvEtO rr. *knagg*. § 59.

**nahklapp:** Wiedemann EWb *nahk-lapp* (I, W) 'Fledermaus'; Phl Kuri *nahk-laṗ* g. *nahk-laṗpi* 'vespertilio'; Rei *nahklaṗ* g. -ṗpi 'nahkhiir'; Muh *nahklaṗ* ~ *nahkla'ṗ* id.; GEG 281, 50 VII, Jaa *nahklap* 'Fledermaus'.

Sõna on laenatud er-st, kuid rahvaetümoloogia on identifitseerinud selle *nahk+lapiga*. Ootuspärane sõnakuju oleks \**nottlapp*. Danell NM 22 *not-lap* 'läderlapp'; Vendell OÖSvD *notlap* 'Flädermaus [!], vespertilio'. — Vendell l. c. sr. *natlap*, *notlap* id. Keeleliselt siakuuluv on ka Freudenthal-Vendell OESvD *nåtlapp*, *nåtlabb* 'Nattskärra, caprimulgus europaeus'; Noa Riguldi *nōtlap* 'öösorr'.

Ariste KK I 43.

**nann:** Saareste LV I 121 *nañ* g. *nañne* 'Mère', 'Mutter' AES Ris Nõva *nañ* 'ema'; Noa *nañ* 'ema; vanaeit'.

Freudenthal-Vendell OESvD *nann* pl. *nannar* 'Moder', *ållnann* 'Farmor, mormor'; Danell NM *nañ* 'mamma'; Ris Kurksi *nañ* 'ema'. Noa Höbringi *nañ* 'farmor, mormor'. — Vendell OÖSvD sr. *nana* 'Mamma, moder'; Hellqvist SvEtO rr. dial. *nanna* 'mamma', as. ja s. *nanne* 'pappa'. Sõna esinemisest muis ie. keelis ning etümoloogiaist *ibid.* § 38, § 68.

Saareste LV I 123.

**narr:** Wiedemann EWb *narr* G. *nārrī*, *knarr* G. *knārrī* (W) 'Gelenkgicht'; AES Jäm Mäebe *nař* g. *nārrā*; AES Khk *nař* g. *nārrā*; H II 18, 602 Kaa *narr* g. *narra*; AES Ris *nař* g. *nārrī* ~ *noř*, S Ris *knor*; Hmd *nař* g. *nārrī* id.

Klein Runö 384 *Knarrn* 'en åkomma, som yttrar sig som värk och knarrande i lederna'; ULMA 4168, 42 Vor *knar* 'kidi'; Noa Riguldi *knar* id.; Ris Kurksi *knor* id. — Vendell OÖSvD sr. *knar* 'Krämpa, bestående i en lindrig vrickning av handleden'; Hellqvist SvEtO rr. *knarra*, taa. *knarre*; Torp NNEtO mitmesuguseid vasteid sub *knarr* ja *knarra*; Kluge EtW s. *knarren*.

Palju laiemalt kui esitatud Saaremaa ja Loode-Harjumaa sõna leidub samatähenduslik *nari*, millel on ka germ. algupära, ent igatahes mitte er. § 28, § 33, § 41, § 73.

**natt:** Wiedemann EWb *natt* G. *nati* (Künö) 'Seehund'; Loorits LRU I 192 Sörve *natt* pl. *natid*, Kihnu *na'tt*, *nott* 'Ringelrobbe'; S Khn *noř* g. *nařti* 'pisike hüljes, üheaastane, mitte veel poeginud hülge mullikas'; AES Hlj Vergi *noř*, *ülce noř* 'hülgepoeg', *vīcari noř*.

Vendell OÖSvD *nat* 'Liten säl'; Loorits LRU I 192 *natn* ~ *nad(de)n*. — Vendell l. c. sr. *natara* 'Liten säl', *fālanahrt* 'Sälhanne', *vīkaraht* 'phoca foetida', *vīkalnahtā* 'Sälhanne'. Torp NNEtO no. *nadd* 'liten fisk, især smaatorsk', vno. *naddr* 'liten pig, pil', fär. *naddi* 'pig', šet. *naddi* 'liten torsk', r. dial. *nadd* 'mindre id (leuciscus)', no. *nadde* 'han av røyf, salmo alpinus, han av krabbe' — kuuluvad ka siia.

Nagu näha toodud Khn ja Hlj näiteist ning Wiedemann EWb teatest *ranna-nott*, *mere-nott* 'die kleinste Art Seehunde', on rahvaetimoloogiliselt käesolev hülge nimetus ühendatud hoopis teise e. sõnaga: *nott* G. *noti* (*nōtt*) 'Klotz, Balkenstück, Knüttel' jne. Viimast ebaõiget ühendamisvõimalust pooldab ka Loorits LRU I 200–201.

Loorits LRU I 192 jj. järgi on Ruhnu rootslaste *nat* siirdunud Kuramaa liivigi, kus ta enne kõike kujul *nat* pl. *natid* tähistab 'Ringelrobbe', ent säält edasi on hakanud enesesse mahutama mitmeid vee- ja maahaldjaidki. § 28, § 58, § 74.

**norss:** Wiedemann EWb *nors* G. *norsa*, *nořs* G. *nořsi*, *nōřs* (NW) 'Stint (Osmerus Eperlanus L.)', *nurs* g. *nursa* id.; EÖS *norss* g. *norsa* id.; Hmd *nořs* g. *norsā*; AES Rid Kalaküla *nořs* g. *nořsi*; AES Hlj Vergi *nořs* g. *norsa*; S Kuu, Vai, Iis *nořs* 'tindikala'.

Russwurm Eib II 36 *norsh* 'der Stint, Salmo eperlanus'. — Vendell OÖSvD sr. *norštāgo* 'Norsunge'; Hellqvist SvEtO rr. *nors*, as. *nors* 'salmbrachsen', no. *nors* < r.

Põhja-ida rannikul oleval levingualal on sõna sr. resp. sm. laen; sr-st on sõna laenatud ka sm. keelde: *norssi* ~ *norsi* 'salmo eperlanus'. Ainult Loode-Eesti tuleks võtta arvesse ühendamisteks er-ga. § 8, § 64.

Bibl. Verz. 75; Streng NRL 131.

**nugima**: Wiedemann EWb *nugima* (D) 'schmarotzen', *pulma-nugija* 'ungebetener Hochzeitgast', *nugiline*, *nugijas* id.; EÕS *nugi* = *nugine* 'parasitär, parasitisch'; *nugiherilane* 'Schmarotzerwespe' jne., *nugiline* 'Parasit, Schmarotzer, Nassauer', *nugima* 'parasitieren, schmarotzen, nassauern', *nugiv* 'schmarotzend' jne.; Phl Keremaa *nucima* 'lapul käima', AES Paluküla *nugimā minemā* 'kontvõõrana pulma minema', *nucijāvd* 'kontvõõrad pulmas', Suuremõisa *nucilene* 'lapuline'; Rei Metsiku *nucima* ~ *pulmi nucima* 'ilma kutsumata pulma tulema', *nucijas*, *pulmā-nugija* 'kontvõõras'; Emm *pulmi nucima*, *nucija* ~ *nurgā nucija* id.; AES *nucrilest* ~ *nucrilist* 'pulumavaatajad'; Käi Siberi *nucima*; S Mus Ninasi *nucrivd*; S Jaa *nucijadv*; Noa *nucrija* 'kontvõõras', *nucrima* 'lapul käima'; GEG 254, 91 Rid *nugrisse läheme*, *nucrid* 'kutsumata külalised pulmas', S Rohuküla *nucivd* 'kontvõõrad'; S LNg Inküla *nucrivd*; ERA II 16, 416 Kul Koluvere *nucrid*, ibid. 491 Kul Piirsalu *Pulma nucrid*; AES Ris *nucrivd* 'kiimalised', *nucrima*.

Freudenthal-Vendell OESvD *snugg* 'Snugga, snylta', *snuggar* pl. *snuggarér* 'Snyltgäst'; Vendell OÖSvD *snog(a)* 1. 'Flacka omkring', 2. 'komma objuden till gästabad'; Danell NM 126 *snog* «snugga»; Rei *snog* 'lapul käima', *snogar* 'lapuline', ULMA 2765:203 *brülæps-snogar* 'objuden gäst på bröllop'; Noa Tukse *snog* ~ *snug* 'lapul käima'; söögi ajal päält vahtima'. — Rietz SvDL *snugga* 'göra besök hos någon för att blifva bjuden på mat; gå och söka efter matbitar; gå och äta utom måltiderna genom sökande'; Hellqvist SvEtO rr. *snugga* 'snylta'; taa. *snugge* 'vädra, snylta'.

Hiiu *nurcelene* ja *nurga-poisiv* on saadud andmetel vanemad kui *nucijadv* ning seega siis tuletatud sõnast *nurk*, kuna lapulised sisse tulles tõmbusid esialgu kuhugi nurka. § 11, § 31, § 43, § 60.

Ariste KK I 44.

**nukk:** Hii *nuk* g. *nuĳkü* 'riideäär või lõngajupp, mis kin-  
nitati villasele voodivaibale' — *nuĳkudega rüü* 'nukkudega varus-  
tatud voodivaip'. Vt. ka EÕS *nukk*.

Eesti-rootsist ei ole registreeritud otsesest vastet, s. o. kadu-  
vast Rei er-st, kuid selle-eest on muis r. murdeis sõna üldine. —  
Vendell OÖSvD sr. *nuku* 'noppa på täcke eller rya', *nok*, *nuk*  
'Ulltrådsnopp på en rya'. Vt. Hellqvist SvEtO sub *nock*. Lae-  
namine on võinud sündida ka mõnest muust idar. murdest.  
§ 10, § 40, § 58.

**nurr:** Krj *nuř* g. *nuřri* 'vurr, vurrkann'.

D Noa *snor* 'en leksak, gjord af ett svinben'.

**nuudipäev:** Phl, Rei, Käi, Emm, Kaa, Kul *nūdi* ~ *nūbi* (-päev);  
Ris *knūdi på* 'päev pärast kolmekuningat'; Kul ka 'üldse suur-  
tele pühadele järgnev päev'. Wiedemann EWb *Nāt* G. *Nūdi*  
(D) 'männl. Name'.

Russwurm Eib II 127 *Sanke Knyut är Jülens slūt!*; Klein  
Runö 344 *Knutersmiss*. — Hellqvist SvEtO rr. *Knut* 'mehe nimi'.

EK III 42 Kuu *ivaknūt*, -i 'kolmekuninga päevale järgnev  
päev' on laen soomest. § 41.

**näkk:** Wiedemann EWb *näkk* G. *näki*, *näku* 'Nix, Nixe,  
Wassergeist (welcher den Menschen nachstellt)'. Sõna on *näk*,  
*nek*, *neĳ*, *naĳ* jne. kujul tuntud kogu Eestis pääle äärmise kagu-  
osa, nagu näitavad ERA andmed. Kagu-Eestis Se, Räp, Vas, Pöl,  
Rõu on *näks* g. *näksi* harilikum. Vt. ka EÕS *näkk*.

Freudenthal-Vendell OESvD *näkk* pl. puuduvat, hari-  
likult tarvitavat mtud. vormi *näkkén* 'Näck, näcken', *näkkmann*  
id.; Rei, Noa, Ris *næk* pl. *nækar*, mtud. *næken* id. — Hellqvist  
SvEtO rr. *näck*, vanemas keeles ka *neck*, murd. *nick*, *nek*, vr.  
*neker*, isl. *nykr*, no. *nykk*, taa. *nikke*, *nøk(ke)*, kas. *necker*, kholl.  
*nicker* id. Sõna muist ie. ja germ. vasteist ja tähendusvarjun-  
deist ning etümoloogiast ibid.

Kagu-Eestis esineva *näks*-sõna suhtes kaldub allakirjutanu  
arvamisele, et siinkohal on tegemist kontaminatsiooniga kahest  
eri germ. alalt tulnud sõnast, s. o. r. *näck*-ist ja s. *Nixe*-st.

sr. murdeist on laenatud sm. keelde *näkki* id. § 15, § 28, § 58.

Bibl. Verz. 76; Streng NRL 133; Eisen EM I 101.

**näpp:** Wiedemann EWb *näpp* G. *näpa* = *knäpp* G. *knäpa*  
'Knopf'.

Freudenthal-Vendell OESvD *knäpp(näl)* 'Knapp(näl)', verb. *knäpp* 'Knäppa', *knæp* pl. *knæpar* 'Knapp'.

Freudenthal-Vendell sõnaraamatus toodud pikavokaaliline *knæp* on registreeritud Noa ja Ris. Rei oleks ootuspärane lühike vokaal, nagu näemegi esitatud liitsõnast. § 15, § 33, § 41, § 58.

**osmus**: Wiedemann EWb *osmus* G. *osmuse* (O, M) = *osman* 'Gusseisen'; EÕS *osmus* 'malm'; AES Jäm Mäebe *osmüs* g. *osmuse*; AES Khk Koimla *ošmüs* g. *ošmuse*; S Khn *vošmōš*; AES Ris *osmōs* g. *ošmose* id.; AES Ris *ahjo ošmosev* 'raudlatid ahjus, mille peale pannakse keriskivid'.

Freudenthal-Vendell OESvD *osmēs ~ osmos ~ osmus* 'Tackjärn'; Vendell OÖSvD *osmus ~ osmos ~ osmis* id.; Noa Riguldi ka *osmult* 'malm'. — Hellqvist SvEtO rr. *osmundsjärn*, vr. *osmunder ~ osmundsiern*, uisl. *ásmundarjarn* ja r-st laenatud kas. *osemunt*. § 7, § 23, § 38, § 46.

Bibl. Verz. 77; Grünthal EKirj V 279.

**paita**: Noa *paiittä* 'karjamaa', G. Vilbergi teateil Noa Eistrepa ka *baiittä* 'sööda-koht, karjamaa lage, mis suureveega vee all'.

Freudenthal-Vendell OESvD *bait* 'Bete, betesmark'; ULMA 848, 21 Noa *bait* mtud. *baite* 'bete, betesmark, lockbete'. — Hellqvist SvEtO rr. *bete* 'betande, betesmark', vr. *bēte*. § 20, § 32, § 39.

**pakk**: Rei Kõpu *paĳkapõld* 'kõrge mäeseljal olev põld', Metsiku *pakk* 'niisugune kõrge kuiv põld, mis kange kuumaga lõhki pakatab'.

Freudenthal-Vendell OESvD *bakk* pl. *bakkar* 'Backe'; ULMA 2765:179 Rei *baĳ*, -an 'backe, liten kulle'. — Hellqvist SvEtO rr. *backe*, vr. *bakke*, isl. *bakki*, taa. *bakke* id.

Nagu näha Rei Metsikust saadud näitest, peab rahvaetümoogia kõne all olevat sõna ühtekuuluvaks sõnarühmaga *pakatama*. § 33, § 42.

**pank**: Wiedemann EWb *pank* G. *pa᳚ga, pa᳚gas, pa᳚kjas* 'festes Gestein, Fels, Klint, Barre, Sandbank, Klumpen, Haufen', *mā on pa᳚gas* 'der Boden ist klösig', *jā-pank* 'grosse Eisscholle', *kala-pank* 'ein grosser Zug Fische', *liwa-pank* 'Sandbank, Barre' *pankama* 'sich in Klumpen zusammenballen' jne.; EÕS *pank*

muide 'järsk kaljuline merekallas'; Saareste LV I *paņk* g. *paņcā* id.; Phl Kuri *paņk* — *kallastu paņk* (kn.), *silgū paņcā* 'silgu parved'; Rei Kõpu *paņk* g. *paņcā* 'kivine, paene kõrgem koht; veealused kaljud kalda veeres'; Emm *muštjala paņk*, *pal-diski paņk*; AES Khl Koimla *paņk* g. *paņcā* 'köva kivine maa; järsk kaljuline merekallas; suured kivid üldse'; Muh ka *-u-tüve-line* — *ta läks paņcule*; AES Rid Kalaküla *paņk* g. *paņcā* 'kõrge kivitallas'; PJg Are *paņk* g. *paņcā* 'koht, kus paas maapinnal nähtavale tuleb'. — Murretest on esitatud lisaaandmeina ainult tähenduselt haruldased ja vaidluse all olnud vasted.

Freudenthal-Vendell OESvD *baņk* pl. *baņkar* 'Hop, mängd'; T Rei *baņk* mtud. *baņkan* ~ *baņken* 'Wall auf dem Boden oder am Ufer, hårdnad jord'; D Noa *baņk* (*se*) 'fastna (om fisk i nät)', Noa Paslepa *baņk* 'kuivad veest välja ulatuvad kohad meres (= *hæł*), mullapank'. — Vendell OÖSvD sr. *baņk* 'Hop, mängd'. Vrd. siia veel Wessman SO sr. *baņk* 'Sandbank', Hellqvist SvEtO rr. *bank* id. Viimane < s. või as. *bank*; tähenduses 'mõrk molnvägg' on rr. sõna siiski kodust algupära. Saksa keele poolt on e. saanud lisamõjustusi: *liiva-pank* ~ s. *Sandbank*.

Korduvalt on võetud sõna *pank* 'kõrge, järsk merekallas' kohta. Wiget SbgEG 1927, 270 peab sõna taa. laenuks sellest ajast kui Sa oli Taani käes, mis ometi on raskesti usutav, kuna sõnapere on ka selles üksikasjalises tähenduses võrdlemisi laialt levinud Lääne-Eestis ning uuemate taa. laenude küsimus üldse on õigege lahtine. § 33, § 42, § 56.

Grünthal EKirj V 279; Saareste LV I 10; Wiget SbgEG 1927, 270.

**parlast:** Wiedemann EWb *parlast* G. *parlasti* 'Ballast'; Phl, Rei Kõpu *parlast*; Phl Sääre *parđlast*; Emm *parđlast*; Muh *parlast*; AES Jäm *parlast*; AES Khk *parlašt*; Noa *parlast*; Hmđ *parlast* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *barlast* 'Barlast'; Rei *barlast* id. — Hellqvist SvEtO rr. *barlast*, vtaa., no. *barlast* id. Sõna etümoloogiast säälsamas.

Käsiteldav sõna võib ka väga hästi olla laenatud rr-st. Schlüter arvab taas laenuallikaks s. keelt, kust kindlasti on saadud sünonüümne *pallast*. § 23, § 42, § 61.

Schlüter SbgEG 1909, 44.

**piga:** AES Ris Alliklepa *picà* 'lestapüügiriist', *picama* 'pigaga lestu püüdma'.

Freudenthal-Vendell OESvD *pigg* pl. *piggar* ~ *piggèr* 'Pigg'; Ris Kibru *pig* mtud. *piga* 'kolmeharuline kisudega ahing, millega raiuti kalu'. — Hellqvist SvEtO rr. *pigg*. § 39, § 60.

**piis:** Wiedemann EWb *pīz'* G. *pīzi* (O) 'Eisenplatte auf dem Herd' (*-plīt'*); EÕS *piis* 'kamin ahju ees', *piisialune*, *piisipealne*; Põi *pīs* g. *pīsī* 'pliit'; Muh *pīs'* g. *pīsī* ~ *pīsī* id.; Phl Kuri *pīs* g. *pīsī* id.; Emm *pīs* g. *pīsī* 'pliit; pliidakumm'; Rei Kõpu *pīs* g. *pīsī* 'sepääs', Mudaste *pīs* 'sepapaja'.

Freudenthal-Vendell OESvD *spis* pl. *spisar* 'Spisel'; Rei *spis* pl. *spisar* 'pliit', *spis* ~ *sme-spis* 'sepapaja ääs'. — Vendell OÕSvD sr. *spisfliso* jne. 'Spiselhäll', *spisgrund* 'Grundmur för spisel' ja muid liitsõnu. Hellqvist rr. *spis* 'spisel'.

sr-st on laenatud Lönnrot SRS sm. *piisi* 'spisel'. § 6, § 28, § 43.

**pilder:** Wiedemann EWb *pilder* g. *pildri*, *pildre* (I, W) 'Pfeiler, Strebepfeiler'; Phl, Rei, Emm, Käi *pilđer* g. *pilđerī* 'kivisammast'.

Freudenthal-Vendell OESvD *pillar* pl. *pillrar* 'Pelare'. — Hellqvist SvEtO rr. *pelare*, vr. *pelare*, *pilare*, isl. *pilárr*, vtaa. *piller* < klad. *pilāre*, *pilārium*. § 5, § 61, § 70.

Saareste LV I 192; Wiget SbGEG 1927, 259 jj.

**pilku:** AES Ris *pilkku* 'vennanaine'.

Freudenthal-Vendell OESvD *bilk* pl. *bilkar* 'Faster, moster', *bilkun* pl. *bilknar* id.; Ris Uglā *bilk* 'lellenaine'. Eesti-rootsi sõna on liitsõna < *bil* 'onu, lell' ja *kono* 'naine'. Vt. ka

**II pill.** § 37, § 42, § 54.

**I pill:** Wiedemann EWb *kalapill* (D) 'Fischblase'; Phl, Rei, Emm *pil* g. *pillī* id. — *särjē pil*; S Käi *pil* g. *pillī* 'kalapõis' — *kalā pillīd*; S Ans *pil* 'kala põis': *sālna pil*, *särjē pil*.

Freudenthal-Vendell OESvD *pill* pl. *pillar* 1. 'Penis'; 2. 'Simblāsa'; Vendell OÕSvD *pil* 'Penis'. — Vendell l. c. sr. *pili*, *pilī* 'Penis', *pila* 'coire'; Rietz SvDL rr. *pille* 'penis, mest om poikar'.

Saxén FLÖSvD 193 peab rootsi vasteid laensõnaks, mis siiski ei näi olevat tõenäoline, sest sõna on skandinaavia keelis

palju levinum kui läänemere-soomes. Vrd. ka Torp NNetO no. *pill* 'penis', ing. murd. *pill* id. jne.

**II pill:** AES Ris Vilivalla *pil* g. *pilli* 'isa ehk ema vend', AES ibid. *bil* g. *billi* 'onu'.

Freudenthal-Vendell OESvD *bill* pl. *billar* 'Farbror, morbror'; Danell NM 108 *bil* 'farbror, morbror'; Ris Moose *bil* 'onu, lell'. — Danell l. c. rr. dial. *bilæ*, *bilæ* id.; Torp NNetO no. *billing* 'tvilling' kuulub nähtavasti ka siia? Sõnast on pikalt-laialt kirjutanud Danell l. c. § 42.

Ariste EK VIII 78.

**I pink:** AES Ris Alliklepa *lõncäl piñk peäl läin* 'lõngale on tulnud peenike koht sisse', Kibru *pinkline lõng* 'ebatasaselt kedralatud lõng'.

Ris Kibru *piñkat gond* 'ebatasane lõng'. § 54.

**II pink:** Wiedemann EWb *pink* G. *pingi* 'Fink (Fringilla coelebs)'.

Freudenthal-Vendell OESvD *pink* pl. *pinkar* 'Bofink, fringilla coelebs'. — Rietz SvDL rr. *pink* 'sparf, spink', *pienk* 'Fringilla montifringilla'. Falk-Torp NDEtW peab r. vasted sünonüümse linnunime *finke*-ga ühtekuuluvaks ning mõlemad sõnad omakord oleksid sama algupära kui no.-taa. *Pink* 'eine art kleineres schiff'. § 29, § 54, § 69.

**pirk:** Wiedemann EWb *pirk* G. *pirgi* 'Stange', *mere-p.* 'Seezeichen', *pirgi-pū* (D) 'schräge Stange, welche das Bootsegel vom Maste abwärts spannt'; EÕS *pirk* 'latt, ritv', *pirgipuri* 'pirgiga varustatud paadi puri'; Kogu Hiius on *pirk* 'sihi-, piiri- ja mere-märgina' tuntud; S Phl *pirk* 'pealt ja altpoolt teritatud teivas nii kui *sihi pirk*. Ka meres on laevadel koosinäitamiseks *pirgid*. Paadi purjus on *pirk*'; S Käi *pirk* pl. *pirciv* 'lipuga meremärk'; S Rid Asuküla *pirk* 'puu, mis purju hoiab mastist eemal, viltune'; AES Ris Alliklepa *bircipū* 'pirkel'.

Freudenthal-Vendell OESvD *pirk* pl. *pirkar* 'Prick, sjöprick'; Vendell *pirk* 'Sjömärke å grund'; er. *pirk* on meta-teetiline kuju sünonüümsest *prük*; seesuguse häälikute vahetuse kohta võrreldagu veel er. *præs* ja *pæs* 'pressima'. Sõna *prük* muist germ. vasteist Hellqvist SvEtO. Eesti merekeeles üldisem *prikk* on laen s. poolt. Vt. Kluge Seemannspr. sub *Pricke*. § 56.

**plika:** Wiedemann *plika* G. *plika*, dimin. *plikakene*, *plikuskä* 'junges Mädchen, halberwachsenes Mädchen', = *lifs*. Põhja-Eesti rahvakeeles üldine, Lõuna-Eestis aga praegu levimisel olev sõna; Lõuna-Eesti vanemal põlvel esineb sõna päämiselt just pejoratiivses tähenduses.

Freudenthal-Vendell OESvD *flick* pl. *flikkar* 'Flicka'. — Hellqvist SvEtO rr. *flicka*. Soome-rootsist põlvneb sm. *likka*, *plikka* id. Hupel ESL järgi *plikkakene* 'ein halb erwachsenes Mädchen' oli tolajal tarvitusel ainult Peipsi rannamail. See asjaolu sunnib lähtekohaks pidama ka sr. või sm. keelt. § 58, § 72.

Bibl. Verz. 61; Ridala EMRK 196; Wiget SbGEG 1927, 258.

**plinkama = blink.**

**plint:** Wiedemann EWb *plint* G. *plindi* (D) 'Feuerstein'. *p.-kiwi* dass., *māsaue-p.* 'der festeste Mergel'; EÕS *plint*, *plintkivi* 'tulekivi, räni (Flint)'; AES Phl *plint* 'taela juures teat. mustjashall kivi'; Phl Kuri *plint* g. *plindl*, *plindikivi* 'räni'; H Mapp 907 Sa *Linti kivi* 'Taelakivi', *Linti raud* 'Taelaraud'; Noa *plindikivi* 'tulekivi'.

Freudenthal-Vendell OESvD *flint*, *flintstain*, *flintstain* 'Flinta', *flintstäl* 'Eldstäl'; Rei *flunt* 'tulekivi'; Noa Einbi *fluntstain* 'räni, tulekivi', Höbringi *fluntstain* id. — Vendell OÖSvD sr. *flint(a)* ~ *flint(a)* 'Medels användande av flinta och stål framkalla eld'; Hellqvist SvEtO rr., vr., no. *flint*, kas. *flint(stên)*, s., ags., ing. *flint* id. § 28, § 56, § 72.

Ariste KK I 44.

**plitt:** Wiedemann EWb *plikk* G. *plika* (D) = *meri-harakas* 'Austernfischer (Haematopus ostralegus)'; Noa Eistrepa *plit'* g. *plittì* 'meriharakas'.

Noa Eistrepa *plüt* 'meriharakas'. Vrd. Vendell OÖSvD sr. (sub *\*al-plitt*) *alplit* ~ *aliplät* 'Strandskata'; ULMA 1107:1 V. Pakri *aplukt* 'fågel, svart m. lite vitt, höga röda ben, ungefär skatans storlek'. § 58.

**plodra:** Rei Rootsiküla *plodrà* 'sega, sodi; halb' — *plodrà kël* 'sega keel', *plovà* id

Rei *plodrad sprog* 'segakeel'. — Vendell OÖSvD sr. *plotra*, *plotra* jne. 'Tala oredigt'. Samast tüvest on Freudenthal-Vendell OESvD er. *plotur* 1. 'Sjuda, porla', 2. 'Ramla omkull'.

— Hellqvist SvEtO *plottra* ja *pluttra* paljudes tähendustes. § 53, § 72.

**I pluda:** Phl Sääre *pludä* 'pori, muda' — *krõnù laškès pugèrid tûwa, miš pludä vâlja kiskuvad.*

ULMA 848, 48 Noa *blüta* 'sumpig mark, som ej håller att gå på, kärrmark', D Noa *blöta* 'gungfly, sumprakt, träsk'.

§ 10, § 53.

**II pluda:** Wiedemann EWb *ploda* g. *ploda* 'Floss'; Rei *pludà* 'pika trossi külge pannakse togid, need pekstakse palkidega sisse ja *pluda* ongi valmis; *pludaga* veetakse liipreid, propse jne'; *plovà* id.; Phl *pludà* ~ *plovà* ~ *pludà* 'parv'.

Freudenthal-Vendell OESvD *fluta* pl. *flutar* 'Flotte'; Rei *flōdā* 'parv'; Noa Riguldi *flōta* id. — Hellqvist SvEtO rr. *flotte* ~ *flotta*, vr. *floti*, isl. *floti*, taa. *flaade*, ing. *float* id.

Samuti germ. algupära on Wiedemannil esinev Ida-Eestist registreeritud *plott* G. *ploti* 'Floss', mille allikaks on kas., sest ei ole põhjust arvata, et siingi on tegemist er. laenuga, kuigi Freudenthal-Vendell OESvD tunneb Vor-st ka *flott* pl. *flottar* 'Flotte'. § 8, § 33, § 53, § 72.

Ariste EK VIII 78.

**pook:** HMd *pōk* 'tuletorn' sõnas *pōk-ol'm* 'tuletorniga saar' — *tüirì pōk-ol'mì sihtis.*

Freudenthal-Vendell OESvD *bāk* pl. *bākar* 'Bāk'. — Hellqvist SvEtO rr. *bāk* id < kas. *bāke*. Wiedemann EWb *pāk* g. *pāgi*, *tule-pāk* 'Bake, Leuchtturm', mis esineb laialt ka murretes, on laen kas-st või üs-st, — Kluge EtW *Bake* 'Zeichen an der Hafeneinfahrt und zur Warnung vor Untiefen'. — Eraldi esitatud *pōcì* esinemisalast kohtame *ō*-lisi vorme veel Kuu-s: H II 34, 746 *Tule pook* 'Leuchtturm', H IV 6, 135 *pookie tuled*. Viimasel juhul on tegemist laenamisega sr-st. § 9, § 56.

**pool:** Wiedemann EWb *pōl* g. *pōla* (D) 'Spule'; Phl Suuremõisa *pōl* g. *pōlā* 'kääv' (uuem sõna, vanem on *kēvē*); Rei Kõpu *pōl* g. *pōlā* 'Spule'; Emm Nõmme *pōl* g. *pōlā* id.; Rei ka *pōlās* g. *pōla*.

Freudenthal-Vendell OESvD *spōl* pl. *spōlar* 'Spole'; Rei *spōl* pl. *spōlar* 'Spule'. — Hellqvist SvEtO rr. *spole*, vr. (*wäff*)*spole*, no., taa. *spole*, vüs. *spuolo*, kas. *spōle*.

Suusõnal saadud andmete järele on Hiiumaa sõna hakanud levima Kärddla rootslaste käest, kui sinna asutati vabrik. Alguses kutsutud selle nimega vabriku kääve.

Eesti *pool* g. *pooli* on laenatud kas-st < *spôle* id. § 12, § 33, § 40, § 43.

Thomsen GSI 95; Saareste LV I 230; Ariste EK VIII 79.

**prakeldama:** Wiedemann EWb *prakeldama* (D) 'farzen'.

Rei er-s, kust laen on arvatavasti lähtunud, ei tunta enam vastet, küll aga Vor-st ULMA 1154:2 *brakool* mtud. *brakle* 'slammer'. — Wessmann SO sr. *brakal*, *brakæl* 1. 'Bullra', 2. 'Krängla högljutt; Fräsa till'; *brakaloka* 'En karl som släpper sitt väder ständigt och hörbart'. Vt. ka Freudenthal-Vendell OESvD Vor *brakul* 'Braka'. § 42.

**praks:** AES Rid Kalaküla *praks* g *praksi* — *kutsuittašse koà rōks vōi lašN, laittikka môdi, aga kasvâb sürem jä rasvasem.*

Russwurm Eib II 35 *brax* 'der Brachsen, Cyprinus Brama'; Freudenthal-Vendell OESvD *braks* pl. *braksar* 'Braxen, cyprinus brama'; Vendell OÖSvD sr. *braks* id.; Hellqvist SvEtO rr. *braxen* id. Sõna esinemisest muis germ. keelis ja etimoloogiast *ibid*.

Võimatu ei oleks *praks*-sõna põlvnemine bs. *Brachsen*-ist, kui levimisala ei kõneleks ilmsesti er. poolt. § 28, § 42.

**pree:** EÜS XI 951 Ris *pree* 'leib' (rahvalaulus) — *Üks tegu apu-bree.*

Freudenthal-Vendell OESvD *bré* pl. *brèer* 'Bröd'; Ris, Noa *brē* 'leib'. Kas er-st või sr-st on sõna laenatud ka bs. keelde liitsõnas: Hupel Idiot. *Knackerbre sehr dünnes ganz hart gebachenes Brod, welches zwischen den Zähnen knackert*. § 4, § 42.

**prikkama:** Phl Sääre *prikkamä* 'sügavas vees ühe aeruga paati lükkama'; AES Ris *prikkama* 'paati ühe aeruga lükkama'; AES Kuu *prikkama* 'rügama, jollerdama'; AES Hlj Vergi *prikkama* 'päras ühe ainsa aeruga keerutades paati edasi ajama'. AES on märgitud Phl-st ka *prekkimä* id.

Rei *prik* 'ühe aeruga paadi pärast sõudma'. — Vendell OÖSvD sr. *prika* 'Driva en båt fram genom att vricka med en åra bak dess akter'. Vrd. ka *prika* 1. 'Köra sig litet', 2. 'Trippa'; Torp NNÉto no. *prika* 'berøre med noget spidst, pirke'.

Kuu ja Hlj kihelkonna kohta laenuandjana tuleb võtta arvesse muidugi sm. keelt või sr-t — L ö n n r o t SRS *prikata* 'pricka'. § 31, § 35, § 58.

**proos:** AES Ris Alliklepa *prösüd* 'suletutid kana noka ümber, kana habe' — *allil kanàl sūrèd prösüd*.

Ris Kibru *prosat hena* 'kana püsti krantsi moodi sulgedega kaela ümber'. § 9.

**pross:** ERA II 16, 469 Kul Piirsalu *pross see on seesama aigus, mis nare või rodi*.

Freudenthal-Vendell OESvD Vihterpalu *brosk* 'Brosk'. — Hellqvist SvEtO rr. *brosk*, murdeti ka *brusk*, taa. *brusk*; Rootsial dial. *bruska* tähendab 'knastra mellan tänderna'. Paralleelse tähenduse muutumise kohtame e. sõnapere *krõmps* juures: Wiedemann EWb *krõmps* g. *krõmpsu* 'Knorpel', *krõmpsuma* 'tappen, hart auftreten, knacken, knarren'. § 42, § 55.

**prudama:** Wiedemann EWb *prudama* (D, W) 'streiten, zanken'; Phl, Rei *prudama* 'maadlema, riidlema'; Noa *prudama* 'maadlema'.

Freudenthal-Vendell OESvD *brotas* 'Brottas', *brütas* id.; Danell NM 125 *brotas* 'brottas'; Rei *broðas* 'maadlema'; Noa Paslepa *brotas* 'jõudu katsuma'. — sr. Vendell OÖSvD *brot(a)* 'Vid brottning kullkasta sin motståndare'; Hellqvist SvEtO rr. *brottas*, vur. *brotas*, *brätas*, vr. *brotas*, *brutas* id., mis kõik oleksid häälikumuutuslikke kujusid sõnast *bryta*. § 11, § 35, § 53.

Ariste EK VIII 79.

**pruuga:** Ris Alliklepa *brügà* 'musta-valget-kirja lehma nimetus'; Ris *prügà* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *brók* pl. *brókar* 'Brokig oxel. ko', *bruka* 'Brokig ko'. — Vrd. Freudenthal-Vendell ibid. *brukatan* ~ *brókatan* 'Brokig, rutig'; Hellqvist SvEtO rr. *brokig*, vr. *brökoter*, taa. *broget*; Torp NNETo *bróka* ~ *brók(e)* 'broget dyr med store pletter eller skjolder'.

Arvatavasti võib esitatuga ühendada Hiiu *ptruge*, millega kutsutakse lehma juurde: Rei *ψucè mušt, ψucè vīs*; Emm *ψucè!* *ψrucè!* § 12, § 39, § 42, § 53.

**pruuna:** Ris Alliklepa *brūnà* g. id. 'pruuni lehma nimetus'; Ris *prūnà* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *brún* pl. *brúnar* 'Helbrun ko'. — Vrd. ibid. er. *brúnan* 'Brun'; Hellqvist SvEtO rr. *brun*, kus on toodud rohkeid vasteid eri germ. keelist. § 13, § 39, § 42.

**prökk:** Wiedemann EWb *prökk* G. *präki* (D) 'genadelte Stelle', *koñdi-p.* 'ganz abgemagertes Thier'.

Arvatav laenuandja, Rei er., ei tunne (enam) otsest vastet. — Wessman SO sr. *brako(gær)* 'Full med rännor'.

**prässima:** Hii *präs* g. *prässsi* 'press', *prässima* 'pressima'.

Freudenthal-Vendell OESvD *präss* pl. *prässar* 'Präss' ja *präss* 'Prässa'. — Hellqvist SvEtO rr. *press* alt mitmesuguseid murdekujusid, mis kõik < s. Eesti *pres* ja selle ohtrad tuletised on samuti pärit s-st. Vahest on Hiiski sõna niisugusena laenunud s-st, mida lubab oletada nii subst. kui verbi tüvevokaal. Saksast tulnud sõnas on siis er. mõjul ä asendanud e. Soome-rootsist põlvneb sm. *prässä* 'press, pers'. § 15, § 29, § 31. Streng NRL 168.

**prätt:** Wiedemann EWb *prett* G. *preti* (I, W) (*rett*) 'kokett, beweglich, «vielweserig», lüderlich; lebhaft, scheu (von Pferden)'; *prettima* 'kokettiren, beweglich, lebhaft sein'; Phl Sääre (vana sõna) *prät* pl. *prättèd* 'halp, kergats'.

Freudenthal-Vendell OESvD *sprätt* 'Sprätt'; 'Sprätta upp'; ULMA 2765:1003 Rei *spræt* 'sprätta, sprattla'. — Hellqvist SvEtO rr. *sprätt* ja *sprätta* õige mitmesuguste tähendusvastetega. Vt. ka Falk-Torp NDEtW no., taa. *sprette*. § 15, § 30, § 43, § 58.

**präänima:** E 60589 Rei *präänima* — *hülge liha läheb präänima*, Rei *präänimä* 'halvaks minema'.

Freudenthal-Vendell OESvD *frænan*, *frændan* 'Frän'; ULMA 2765:1022 Rei *frændr* 'frän'. — Hellqvist SvEtO rr. *frän*, dial. ka *fren*, *från*, no. *fræna* 'lukta starkt'. Sõna esinemisest muis germ. keelis ja etimoloogiaist ibid. § 17, § 31, § 45.

**pukk:** Wiedemann EWb *pukk* G. *puka* 'Bock, Ziegenbock'; AES Rei Ülendi *puķ* g. *puķķā* 'isane kits'; Phl Harju *puķ* g. *puķķā* id.; AES Ris Vilivalla *puķ* g. *puķķā* 'sikk; saepukk'.

Freudenthal-Vendell OESvD *bukk* pl. *bukkar* 'Bock (geta-, kusk-, trä-bock)'. — Hellqvist SvEtO rr. *bock*, vr. *bocker*, *bukker*, isl. *bokkr*, taa. *buk*, kas. s. *bock*.

Eesti-rootsist on laenatud ainult esitatud *-a*-tüveline Hii ja Ris vorm, kuna laiemalt esinev *pu̅k* g. *pu̅kki* on kas. laenusid. Põhja-Eesti rannikul võib *-i*-tüvelise vaste laenamisel tulla arvesse ka sr. või sm. Soome-rootsist on muidugi sm. *pu̅kki* 'bock, geta-bock'. § 10, § 33, § 58.

Bibl. Verz. 87; Streng NRL 170.

**pukstav:** E 19113 Noa *pukstaviga* 'kirjatahega'; Rei Kõpu *pu̅kstav* g. *pu̅kstavi*, AES Tahkuna *pu̅kstav*; Phl Kuri *pu̅kstav* g. *pu̅kstavi* 'kirjataht'.

Noa Riguldi *bokstav* 'täht'. — Hellqvist SvEtO rr. *bokstav*, vr. *bokstaver*, isl. *bókstafr* jne. id.

Eeltoodust tuleb hoida lahus *õ*-lised vormid, mis on tulnud meie keelde kas-st. Vt. Wiedemann EWb *pōkstāw* g. *pōkstāwi* (*pohkstāw*) 'Buchstab', *pōkstawistik* 'Alphabet'. AES Ris Vilivallas esinev *pu̅kstavê.rima* 'veerima' on kontaminatsioon er-st laenatud *u*-lisest ja kas-st saadud *pokstavê.rima* sõnadest või hilisem moodustis üs. *buchstabieren* eeskujul er. pärit olevast tüvest. § 10, § 24, § 42.

Schlüter SbGEG 1909, 43.

**pusa:** Wiedemann EWb *puza* g. *puza* 'kleiner schlechter Sack' jne.; Phl, Käi, Emm *pusà* 'kott'; Rei *pusà* ~ *ko̅tti-pusà* 'väike kott'; Noa *pusà* ~ *püsà* 'kott'; AES Ris Vilivalla *pusà* 'väike kott, task'; Hmd *pusà* 'väike kott'; AES Jäm Mäebe *pusà* id. Pääle toodud ala *pusà* tähendusega 'väike kott' on tuntud veel Vi, Jä, Ha õige laialt. Vt. ka EÕS *pusa* mitmesuguste teaduslike edasituletistega. Wiedemannil l. c. on huvitavaid edasituletisi: *puzar* g. *puzara* (D) 'lederner Beutel' ja *puzarik*.

Freudenthal-Vendell OESvD *pusa* pl. *pusar* 'Påse', *püsà* pl. *püsar* id.; ULMA 2765:266 Rei *posa* 'påse'; Noa *pusa* 'kott', *valpusa* 'karjakott'; ULMA 1241:5 Naissaare *posa* ~ *posasæk* 'påse'. — Thomson GSI 93 sr. *pōsa*; Hellqvist SvEtO rr. *påse*, dial. ka *puse*, vr. *posi*, *posse*, *pusi*, isl. *posi*, taa. *pose*.

sr-st on laenatud sm. *pusa* 'sacculus, crumena lintea'. Põhja- ja Kirde-Eesti *pusà* on laen sr-st otse või sm. keele vahendusel. § 11, § 14, § 33.

Bibl. Verz. 89; Streng NRL 173.

**puu** sõnas **puumaa:** Wiedemann EWb *pūmā* od. *pūd mād* 'das zu einem Bauerhofe gehörige Land; sämtliches Land

einer Bauerstelle, eines Bauerhofes', *kõik püde määde wili* 'das Getreide von dem ganzen Hofe'. *pü-mä-mēs = talu-mēs, pü-mä-tõ* 'Feldarbeit, Landarbeit'. Praeguses keelepruugis esineb sõna kogu Sa-l, Muh-s ja Hii-l kujul *püma* ehk *pümä*; LS I ka Var *puumaa* 'talukoht'.

Freudenthal-Vendell OESvD *bó* pl. *bòer* 'Bo'. — Hellqvist SvEtO rr. *bo*, vr. *bō*, taa. *bo*. Samast tüvest on sm. keelde tulnud *puumerkki* 'nota nominis', karj. *puumerkki* id. ~ vur. *Bomerken*, r. *bomärke*. Soome keele kaudu on käesolev sõna tunginud Kirde-Eesti murdeisegi: *pümerk* ~ *pümärk* ~ *pümerkki* (Grünthali teateid).

Eesti pl. *pūd-mād* osutab, et sõna tuletatakse rahvaetümo-  
loogiliselt vanast omast tüvest *pū* 'Baum, Holz' § 12.

Streng NRL 173.

**puul:** Wiedemann EWb *pūl* g. *pūla, pūlu* 'junge Kuh'; Saareste LV I 52 *pūl* g. *pūlä* ~ *pälä* g. *pūlä* 'Genisse', 'Sterke, junge Kuh (vor dem Kalben)'; Emm *pūlä* 'aher' — *se<sub>o</sub> üsnä pūlä, va ärä müija*.

Wiget SbGEG 1927, 258 peab *puula* er. laenuks < *fula* pl. *fular* 'Füllen'. Sõna leving kõneleb selle oletuse poolt, kuid häälikulisi raskusi teeb sõnaalguline *p-* < *f-*. Ei ole ühtegi teist er. laensõna, mis aitaks tõestada seda häälikumuutust. Seega näib olevat tõenäolisem Saareste arvamine LV I 53, et meil on tegemist vanema laenuga. § 10, § 45.

**pärs:** LS I *pärss* g. *pärsi* 'tuuleveski hammasratta peal olev tormas, pidur'; AES Jäm Mäebe *ratta pärs* g. *pärsi* 'puu mis ratta seisma paneb'.

D Ruh *pæş* 'bom, varmed man stänger kvarnen'; ULMA 2765:653 Rei *pærs* 'pressa (t. ex. vissa plagg i kvinnodräkten)'. — Hellqvist SvEtO rr. *pärs*, vr. *pærsa* 'pressa' ja taa. *perse* < kas. *persen*. — Saaremaale on laen tulnud arvatavasti kadunud sõrve-rootsist. Pole aga ka võimatu, et meil on tegu otsese laenuga kas-st § 14, § 64.

**päss:** Wiedemann EWb *päss* G. *pässu, pässa* 'Widder'; Saareste LV I 55 jj. *päs* g. *pässü* (~ g. *pässä* ~ *pässsi*) 'Bélier', 'Schafbock, Widder'; HMd *pässü* g. id. 'oinas (dem.)'; Rei Kõpu kabeli jaures *päs* g. *pässä* kõnekäänus *türä pässä* 'suur rasvane oinas (naljakeeles)'.

Freudenthal-Vendell OESvD *bäss* pl. *bässar* 'Gumse'; Danell NM 202 *bæs* '«bässe», bagge'; ULMA 2765:473 *bæs* 'kastrerad bagge'.

Nagu näha Saareste kaardist LV I 56, on *päs*-sõna ala Kirde-Eesti. Seega kõneleb sõna levimisala er-st laenamise vastu ja tulebki oletada laenamist sr-st sm. keele vahendusel või otsestelt, mida on näidanud ka Wiget SbGEG 1927, 264. Sellevastu näikse er-st põlvnevat HMD ja Rei kujud. HMD vaste võiks olla laen idapoolsemaist e. murdeist, kuid Rei liitsõna on kahtlemata r-st tulnud. § 15, § 33, § 37, § 42.

Lõo EKirj V 55; Streng NRL 177; Saareste LV I 57; Wiget SbGEG 1927, 264.

**pöök:** AES Ris Alliklepa *spök* 'mingi tont, kuid tondist veel tugevam'; ERA II 16, 326 Khn Lemsi *pööki ike lapsed koa kartsid, et tuleb ja viib ää. Pidi seoke jõrmus ike olema sie pöök.*

Freudenthal-Vendell OESvD Ris ja Pakri *spøk* ~ *spøk* pl. *spøkèr* ~ *spøkèr* 'Spöke', mujal *spéke* pl. *spékèr* id.; Ris Kurksi *spéke* 'kurat; halp inimene', Kibru *spøke* pl. *spøkar* 'vaim, viirasutus'. — Hellqvist SvEtO rr. *spøka*, taa. *spøge* < kas. *spøken* 'spøka, trolla, spå'. — Khn-s võib teise mõjustajana arvesse tulla as-gi, kus praegu veel *Spøk* on väga üldine sõna eriti just merimeeste keeles. § 18, § 43, § 56.

Ariste EKirj XXIV 118.

**raasama:** Noa Einbi *råsama* 'vallatama, mürama' — *ta tah-tis minuga råsada.*

Freudenthal-Vendell OESvD *rås* 'Rasa, stoja'; Noa Riguldi *rās* 'mürama' — *hola rāsar tu*; ULMA 1154:2 Vor *rās* 'bråka, leva om'. — Hellqvist SvEtO rr. *rasa*, taa. *rased* < kas. *råsen* või s. *rasen*. Tõenäoline on, et s-st on laenatud ka e. *råsima* ~ *raßsima* id., mis esineb laiemalt e. keele alal. Hlj Vergi *råsama* 'äkki suure jõuga tõmbama' tuleb muidugi pidada laenuks sr. poolt. § 2, § 35.

**rangid:** Wiedemann EWb *rañg* pl. *rañnid* 'Kummet, Kummethölzer, Halsgeschirr, «Ranken» (am Geschirr). Kreuzhölzer auf dem Giebel des Bauerhauses, Joch der Schweine (damit sie nicht durch Zäune kriechen), Bruchband' jne.; Saareste LV I 218 *rañgid* ~ *raññid* ~ *rañnid* ~ *rañgi* ~ *rañgid* 'Collier de cheval', 'Kummet'.

Freudenthal-Vendell OESvD *raṅk* pl. *raṅkar* ~ *raṅkär*, *raṅké* pl. *raṅkiar* 'Bogträ kring hästens hals, hvarmed lasset drages'. — Vendell OÖSvD sr. vasteid sub *rank* ja *ranka*.

*Rangide* kohta on kirjutatud õige palju mitmest seisukohast. Mõned uurijad on pidanud sõna sm-ugri omaks (sm. *länget*, karj. *länket*), teised jälle germ. laenuks. Kolmandaks on olemas kompromissarvamine, et sm-ugri tüve on mõjustanud er. sõna. Alla-kirjutanu kaldub pooldama seda viimast oletust. Oleks laen üksnes < er. oleks ootuspärane vorm *raṅk* pl. *raṅgib*. § 54.

Bibl. Verz. 104; Saareste LV I 218.

**reester:** AES Risti Alliklepa *rieſter* 'punase härja nimetus'. Ris Kibru *reſtær* 'punane härg'. § 4, § 23.

**reevama:** AES Ris Alliklepa *révama* 'rehvima' — *puri tehakse tormi ajal väikesemaks purjel olevate paelte abil, mida nimetatakse reevamiseks; révnör* 'reevpaelad, rehtrihmad, rehvid'; Piip MEO 112 ka *reewitud* 'väikesemaks tehtud'.

Freudenthal-Vendell OESvD *rév* 'Refva (segel)', *rév* pl. *révar* ~ *révër* 'Ref i segel', *révbånd* pl. *-båndër* 'Refsäjsing', *révbånd* id. — Hellqvist SvEtO rr. *rev* (i segel), isl. *rif*, taa. *rev*, as. *reff*, *riff*, holl. *reef*; as. ja holl. sõnad on laenusid skand. keelist. Alamsaksa laenuks tuleb pidada e. üldisemat *rehvima*: Wiedemann EWb *rehwima* 'reffen (die Segel)'; samuti Hiiu *rihw* G. *rihwi* 'Reff'. Lõpuks on as-st veel Hiiu er. *rif* ja lä. vananenud *revét* 'reffen (die Segel)' (Schwers DLL 157). — Vt. Kluge Seemannspr. s. *Reff* ja *Reef*. § 4, § 31, § 35.

Schlüter SbGEG 1909, 44.

**reigam:** Wiedemann EWb *reigam* G. *reigami* (D) 'Weberkamm'; Khk *reikkaṁ* g. *reikkaṁmi*; Hii *reigam* g. *reigami*; Noa *reikkom* g. *reikkomi*; AES Ris Vilivalla *reigam̄* g. *reigam̄mi*; HMd *reikkam* g. *reikkami* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *raikāmb* pl. *-kāmbar*, *rāikām* pl. *-kāmar* 'Väfsked'; Vendell OÖSvD *rai(j)kām̄b*, *rāi(j)kām̄b*, *rāi(j)kām̄* 'Grov vävsked, hvarmed väven redes då han pábommas'; Noa *ræiḱomb* ~ *rækomb*; Rei *ræiḱhomar* pl. *ræiḱhomarar* id. — Vendell l. c. sr. *räidkām̄ba*, *redkām̄ba* id. ja ka 'Grov hārkam'.

Esitatud e. murdekujudest *reikkam* ja *reigam* jne. on laenatud Rei resp. Ris (vahest ka surnud Sörve) er. murdeist, kuna *reikkom* põlvneb Noa-st.

Wiedemann EWb *rēt-kam* 'Weberkamm' on tulnud kas-st. Vt. Schiller-Lübben MNW *redekam* 'Spuleisen der Weber'. § 20, § 24, § 53.

**rell:** Wiedemann EWb *katuse-trell* 'Dachröhre' (D); Phl *kattuse trel* g. -*trelli* 'vihmarennid räстал'; AES Rei Ülendi *rel* g. *relli* 'renn', *kattuse rel*.

Freudenthal-Vendell OESvD *räll* pl. *rällar* 'Ränna'; Vendell OÖSvD *räl* 1. 'Ränna', 2. 'Dike, rännil', 3. 'Kanal', *pumpräl* 'Pumpränna'; Danell NM 145 *ræl* 'rilla», träränna (t. ex. i kvarn)'; ULMA 2765:293 *vado-ræl* 'rännil'. — Vendell l. c. jü. *rille* id. § 15, § 41, § 70.

Ariste EK VIII 79.

**riba:** AES Ris *ribà* g. id. 'linade kupardamise abinõu', *ribama* 'kupraid linadel ära võtma, kupardama'.

Freudenthal-Vendell OESvD Ris *ripa* 'Repa'. — Vendell OÖSvD sr. *rip(a)*, *räpa*, *räpo* jne. 'Riva, slita, rycka'; Hellqvist SvEtO rr. *repa*, vanemas keeles ka *ripa* (*gräss*), dial. *ripa*, no. *ripa*. Vt. ka Torp NNetO *rîp* ja *riþa*. § 35, § 53.

**riia:** AES Ris Alliklepa *rija* 'punase lehma nimetus, punik'.

Freudenthal-Vendell OESvD *réa* 'Helröd ko'. — Vendell OÖSvD sr. *rödin* 'Benämning på en röd häst'. Freudenthal-Vendell l. c. *réan* ~ *réa* 'Röd'. — Vt. Hellqvist SvEtO sub *röd*. § 4, § 39.

**riim:** Wiedemann EWb *rîm* G. *rîmi* (D) 'Runenkalender'; H R 3, 513 Hii *riimid* 'puust kalendrid, olla Hiius vanal ajal pruugitavad olnud'; Rei *rîm* g. *rîmi*, haril. pl. *rîmid* 'puukalender, sirvilauad'.

Freudenthal-Vendell OESvD *rimër* 'Runkalender, bestående af sammanhäftade träskifvor, vanligen 8'; Rei *rimær* 'puukalender', ULMA 2765:607 *rim* mtud. *rimë* 'runkalender'. Eestirootsis iseseisva sõnana on *rim* tuntud peaaegu ainult Hiius; mujal on liitsõnu: *rimstavn*, *rimstoka*, *rimstævn*. — Vendell OÖSvD vr. *rimtal* 'kalender'; Torp NNetO no. *rimstav* 'primstav', isl. *rimtal* 'tidsregning', ags. *rim(ge)tæl* 'tal'.

Samast algallikast on sm. *riimisauva* 'runenstab', *riimusauva* id. § 6, § 27.

Bibl. Verz. 97.

**roof:** Phl Kuri *rōf* g. *rōffi* 'ruum laevas, kus asuvad madrused'.

Freudenthal-Vendell OESvD *rāf* pl. *rāfar* 'Ruff på fartyg' (< Vor); Vendell OÖSvD *rāf* 'Ruff l. kajuta i fartyg' (< Vor); Rei *rowf* 'kajut'. — Hellqvist SvEtO rr. *ruff*, taa. *ruf* < kas. *rūf* ~ *rōf* 'ruff, skyddstak, lock' jne.

Emm, Rei *ruhv* g. *ruhvi* 'kajut vähemal laeval'; Muh *ruh̄v* g. *ruhvi* 'kajut'; EK V 123 Khn ill. *ruhvi* ja HMD *ruh̄v* id. põlvnevad kas-st. Keskalamaksa laenuks osutub ka *rōv* ~ *rōv* 'Dach; Rauchfang; Gewölbe; Schwibbogen'. § 9, § 65.

**roogas = krooga.**

**rott:** Saareste LV I 69 *roṽ* g. *rottī* ~ *roṽ* g. *rottī* ~ *rot* g. *rottī* 'Souris', 'Maus'.

Nagu Wiget on näidanud, on e. *roṽ* esitatud tähenduses laenatud er-st või vähemalt mõjustatud er. poolt, kuna *roṽ* 'Ratte' põlvneb kas-st. Vrd. er. *roṽ* 'hiir'.

Rootsist on laenatud ka sm. *rotta* 'mus rattus'. § 7, § 58.

Thomsen GSI 93; Streng NRL 189; Saareste LV I 70; Wiget SbGEG 1927, 267.

**räim:** Wiedemann *räime* ~ *räim* G. *räime*, *räimes* 'Ström-ling (Clupea Harengus L. var. Membras)'. Õige laialdaselt esinev sõna; eriliselt mainitagu ainult Hii kuju *räim* g. *räimī*.

Freudenthal-Vendell OESvD *sträm̄g* pl. *sträm̄gar* ~ *sträm̄gēr* 'Strömning, clupea harengus', *sträng* pl. *strängiar* id. — Hellqvist SvEtO rr. *strömming*, vr. *ströminger*. § 21.

**rääs:** Wiedemann EWb *rāz* pl. *rāzud*, dimin. *rāzuke* pl. *rāzukezed* 'Abfall und ausgenommenes Eingeweide von Fischen'.

Freudenthal-Vendell OESvD Ris *ræsar* 'Fiskafskräde', *ræs* 'Rensa'; ULMA 555, 57 Rei *ræs* 'fiskafskräde'. — Vendell OÖSvD sr. *ræs*, *räs*, *res* 1. 'Fiskafskräde', 2. 'Rätt avfall vid slakt'. *ræso*, *ræsu*, *ræs*, *res*, *ræsar* jne. 'Fiskafskräde', ibid. ohtrasti veel muidki näiteid; Rietz SvDL dial. *räs* 'innanmäte; afskräde, fjäll af fisk' jne. Vt. ka Torp NNEtO no. *ras*.

Saxén FLÖSvD 216 on käesolevaga ühendanud sm. *rääse* 'avskräde vid slakt ock fiskränsning', jättes aga lahtiseks küsimuse, kust keelkonnast kuhu on toimunud laenamine. Lidén FUF XII 92 jj. peab r. vastet algupäraseks ning järelikult e. ja sm. sõnu r. laenuks. Samasse r. sõnaperre kuulub Hesselmann

KV *resa* 'flå själspaket från huden', *resa* 'taga skinnet af gal' ning Freudenthal-Vendell OESvD Hiiu *räs* 'Själkött', ULMA 2765:475 *sjæl-ræs* 'sälkött'. Hiiumaa e. murdeis leiduv *risa*: Wiedemann EWb *riza* G. *riza* (D) 'Fleisch der Seehunde', praeguses keelepruugis *risä* ~ *ülge risä* ~ *hülge risä* 'hülge liha', ei või olla laen < er., vaid kuulub ühte samatähenduselise sm. vastega: Lönnrot SRS *risa* 'skälkött', *talín risat* 'hinnor, köttak-tiga bitar i talgen' jne. § 17, § 37.

**rüntama**: AES Ris *rüntama* 'tempusid tehes ümber hul-kuma' — laupäeva öö on *rüntamise* ö.

Senini pole registreeritud otsest er. vastet, mis asjaolu sele-tub ülesmärke ebatäpsusega. — Vendell OÖSvD sr. *ront(a)*, *runt(a)* 'Gå ostadigt, rulta, slå dank'. Vrd. ibid. er. Vor *runtigub* 'Penis', mis õieti tähendab vaid 'landstrykare — hulkur'. — Torp NNEtO no. *runta* 'gaa og slænge', *runte* 'landstryker'. § 35.

**sekk**: Wiedemann EWb *sekk* G. *seki* 'Seckel, Säckchen', fig. 'Habe', *sekimehed* 'die auf Diebstahl ausgehen, bes. Riegen-diebe, (scherzweise) Mahlgäste'. — Põhja- kui Lõuna-Eestis hästi levinud sõna, nagu osutavad AES andmed: Trm Avinurme *sekkik-kene* 'kotike, paunake'; Koe *sek* g. *sekkì* ~ *kottì sek* 'kott'; KJn Lalsi *sek* g. *sekkì* ~ *koitì sek* 'Säckchen'; Tor Oore *sek* g. *sekkì*; Trv Saarevalla *sek* g. *sekkì*; Hll Abja *sek'* g. *sekkì*; San Nälja-küla *sekkikkene*; Rõuge V-Roosa *sek'* g. *sekkì*; Jäm Mäebe *sek* g. *sekkì*; Vil *sek* g. *sekkì* ~ *koitì sek* jne. 'väike kott'.

Freudenthal-Vendell OESvD *säkk* pl. *säkkjar* ~ *säkke* 'Säck'. — Hellqvist SvEtO rr. *säck*, vr. *sækker*, isl. *sekk*, taa. *sæk* < ags. *sæcc*. Soome rootsist on laenatud sm. *säkki* ja samast või sm-st põhjaranniku: Kuu Tapurla *säk* g. *säkki* 'väike kott'; Vai Utria *säkki* g. *säki* 'kott'.

Samasse sõnaperesse kuuluv eL *seek* g. *seegi* 'külimit, 1/4 vakka' on lä. laen < *sieks* 'ein Külmit' ja *seekel* 'Viertelhof' < kas. või bs. *Seckel*. Vt. Loorits EK VIII. § 15, § 58.

Streng NRL 219 jj.

**seppel**: Wiedemann EWb *sepel* G. *sepli* (D) 'mit Münzen verziertes Kopfband der Bräute'; Käi, Emm *seppel* g. *seple* 'pruudi (ja pruutneitsite) pärg pulmas' (Phl ja Rei tuntud üksnes võõra sõnana); Noa Einbi *seppel* g. *sepli* id.; AES Ris Vilivalla *seppel* g. *seple* 'rahadega ilustatud pruudi pea-ehe'; HMD *seppel* g. *seppeli* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *seppal* pl. *seppalër*, *säppul* ~ *säppäl* 'Brudkrona'; Noa Riguldi *sæpwl*; Ris Vihterpalu *sæpæl* id.

*Sepli* kohta on vaieldud õige palju ja oldud eri meeli algupära suhtes. Thomsen GSI 214, Saxén FLÖSvD 219 ja Bibl. Verz. peavad e. ning sm. vasteid skand. laenudeks, kuna Donner VWbFUS II 72, Danell NM 146 ja veel mõned muud pooldavad sõna s-ugri algupära. Jättes otsustamata sm. vastete põlvnevuse, peab siiski e. *sepli* lähtekohaks arvama er-t juba sellegipärest, et ese ise on tavalisim just rootsipoolsematel aladel. — AES murdekogudes leidub Ida-Eestist huvitav samakõlaline sõna: Iis Tudulinna *säppel* g. *säpli* 'puuvarrega raudnäpits, millega panni tõstetakse'; VNg Koila *sepla* — *seppa tege pannu seplu*; Hlj Vergi *säplis* 'teiste vahel pigistuses, nii et ei saa välja'; sm. L'önnrot SRS *säplä* 'löst skaft till pannor för att lyftsa dem i och ur ugnen' jne., põlvnevad ven. keelest: Dal TSVJ *щанля* 'щанельникъ, сковородникъ', *щанли* 'въ баркахъ поперечныя бревна, для укрѣпы каната'. Vt. ka Berneker SIETW *capajo-capati*. § 15, § 28, § 58.

Schlüter SbGEG 1909, 44.

**silinghein**: Noa Einbi, Eistrepa *siling-ein* ~ *silinge ein* 'õis, luht, triglochin maritima'.

Freudenthal-Vendell OESvD *silting* 'Sälting,' triglochin'; Noa *siltingshaj* 'triglochin maritima'; ULMA 3983, 29 Vor *straj silting* 'strö sylting (gräset som växer vid saltsjöstränder)'. — Hellqvist rr. *sälting* 'Triglochin', taa. *salting* id., millel on sama tüvi kui *salt* 'sool' sõnal. Vrd. ka rr. *saltgräss* ja s. *salzgrass* id. § 5, § 23, § 54, § 59.

Ariste EK VIII 80.

**sill**: HMd *sil* g. *sill* 'mingisugune heeringa taoline kala'.

Freudenthal-Vendell OESvD *sill* pl. *sillar* ~ *sillër* 'Sill'. — Hellqvist SvEtO rr. *sill*, dial. ka *sild*, vr. *sill*, *sildh*, *silp*, isl. *sild*, no., taa. *sild* id. Säälsamas on toodud etimoloogiad ja asjaomase kirjanduse loetelu.

Eraldi e. keelest on sr. murretest laenatud sm. *silli* 'clupea harengus'. § 70, § 74.

Streng NRL 206.

**simp:** Wiedemann EWb *simphärg* 'Meerochse (Cottus L., vielleicht C. quadricornis)'; HMD *simp* g. *simbù* 'merihärg'; Ris Moose *simp* g. *simbà* 'miski merikala'.

Freudenthal-Vendell OESvD *simp* pl. *simpar* 'Simpa, cottus'; Ris *simp* 'merihärg'; Noa Höbringi *simp* pl. *simpør* id., Paslepas ka 'luts'; Rei *simp* pl. *simpar* 'merihärg'. — Hellqvist SvEtO rr. *simpa* 'Cottus scorpius, Asteropherus', no. *simpe* 'liten fisk, i sht. vitling'.

Rootsist on sõna läinud ka sm. keelde: *simppu* 'cottus catapharctus' ning kas sm. või otse sr. poolt on saadud AES Hlj Vergi *simppu* 'ümmarguse sarvega merihärg'. § 32, § 37, § 54.

Streng NRL 206; Ariste KK I 45.

**sinkel:** Wiedemann EWb *sinkel* G. *siñkli* 1. (NW) 'Schlagbaum'; 2. (SO, Pp) 'der doppelendige Haken oder Nagel, womit auf jeder Seite das unterste Seitenbrett im Boote an den Kiel genagelt wird'; 3. 'Grund einer kreisförmigen Mauer'; S Rei *siñkkel* 'obadus'; S LNg *siñkkel* 'raudaas, kuhu haak käib'; AES Ris *siñkkel* g. *siñkle* ~ *uksè siñkkel*; HMD *siñkkel* g. *siñkle* id.; AES KJn Lalsi *siñkkel* g. *siñkle* 'der doppelendige Haken'; AES Plv *siñkli* 'ukse linki üleval hoidev raudne pulk'; AES Vas Tsiistri *uššè siñkli* 'raudrõngas ukse, akna haagi jaoks'.

Freudenthal-Vendell OESvD *siñkäl* pl. *siñklar* 'Dörrmärla'; Vendell OÖSvD sr. *siñkäl*, *sintjäl*, *siñkil*, *siñkäl* 1. 'Krampa av metall', 2. 'Järnring anv. vid hopskarning af kätting', 3. 'En stropp anv. ombord'; *siñk* 'Krampa av metall'.

Kuna e. keeles on sõna tuntud mitmes eri tähenduses kaugel üle er. laensõnade hariliku ala piiride, siis peab arvama, et meil on tegemist vanema laenuga, mis aga Loode-Eestis on hiljem mõjustatud er. vaste poolt. § 26, § 54, § 72.

Bibl. Verz. 109; vt. ka eraldi Saxén LSGK 15.

**skuut:** Ris rand *sküt* g. *skūdì* 'koot, soot, purjepidaja'.

Freudenthal-Vendell OESvD *skót* pl. *skòtèr* 'Skot'. — Hellqvist SvEtO rr. *skot* < as. *schôt*, holl. *schoot*. — Alam-saksast on laenatud e. *kõt* ning ülemsaksast *sõt* < 'Schote' ja Piip MEO *Shoodid* id. Viimased vasted on üldisemad mere-meeste keeles. § 9, § 12, § 27, § 43, § 56.

**sond:** Ris Kibru *soñ'D* g. *sondì* 'vain', AES Vilivalla *soñ'D* g. *soñnì* 'kitsas koht meres maaribade vahel', AES Alliklepa *soñ'D* — *oustru soñ'D* (kn.).

Freudenthal-Vendell OESvD *sond* pl. *sondèr* 'Sund'.

– Hellqvist SvEtO rr. *sund*, kas. *sunt* (*sund-*), ing. *sound*.

Nagu enamik mereterminoloogiat, on e. *sunt* ja *sund* laenatud as-st. Muhus ja Kesk-Eestis tarvitatav: KJn Lalsi *soñ'* g. *soñ'nì* 'Lache'; Põl Rutikvere *soñ'* g. *soñ'nì* 'Bucht im Bache' — *jõeson'* jne., vt. ka Wiedemann *soñn* G. *soñni* 'Bucht (in einem Bache), sumpfige Stelle; Kothlache' ei kuulu ühte esitatud Ris *soñn*-sõnaga, vaid sellele leidub ühendusvõimalusi muude e. sõnadega: *sonnik* 'Kothlache, Pfütze', *sonnane* 'kothig'.

§ 7, § 27, § 59, § 74.

Streng NRL 217.

**soop:** Wiedemann EWb *sōp* G. *sōba* 'Schmierseife'. Sõna on AES, S ja isiklikel andmeil peaaegu üld-eP-line *sōp* g. *sōbà*, *suop* g. *suobà* jne. kujul tähistades 'seebipära, seebisodi'.

Freudenthal-Vendell OESvD *sāp* pl. *sāpar* 1. 'Sāpa', 2. 'Tvål'. — Hellqvist SvEtO rr. *sāpa*; no. *saapa*, mis sõnad on sama germ. tüve kui kas. *sēpe*, kust on laenatud e. *seep*. Eesti-rootsi kõrval on e. *soop*-sõna alglahteks võinud olla veel sm. või sr. Vt. Lönnrot SRS *suoppa* ~ *suopa* g. *suopan* 'sāpa', *soopa* id. Küsitav on, kas siia kuulub Wiedemann EWb *sōp* = *sopp* 1. 'Schlamm, dünner Koth, Gemisch von Wasser und Schnee oder Eis', *sopa-auk* 'Pfütze, Lache'; 2. 'Niederung, nasse Wiese'. § 9, § 32.

Ahlqvist KW 122; Saareste LV I 16 ja 18; Kettunen EKirj XVIII 135.

**speek:** Noa Paslepa *spēk* g. *spēcì* 'piik'.

Noa Paslepa *spek* 'piik'.

Ainult eeltoodud *s*-ga algavat murdekuju tuleb pidada er. laenuks, kuna sellevastu Wiedemann EWb *pēk* G. *pēgi* 'Pike'; Nis pl. part. *pēkkisi* on laenatud pigemini kas-ist < *pēk* ~ *peik* id. Vrd. siia kohta Hellqvist SvEtO *pik*. § 4, § 43, § 56.

**spillima:** AES Ris Vilivalla *spillima* 'pillima, ankrut hii-vama' — *spillivad ankkurt*; *spil* 'vints laeva ninas, millega ankrut laevale tõmmatakse'.

Freudenthal-Vendell OESvD *spill* 'Uppvinda med tillhjälp af *spill*'; Ris Kurksi *spil ankan* 'ankrut pillima'.

Sõna *pillima* kuulub üldiselt as. laenude hulka, nagu enamik mereterminoloogiast, ent Ris-l *s* esinemine sõna alguses veel nii

kaugel maa sees ei seletu muuga kui lähedase ning hilise er. mõjuga. Selle-eest kirjanduses esinev (Piip MEO 112) *Spill* on s. laene. Vt. ka Wiedemann EWb *pill* G. *pilli* 'Spille, Spindel (im Mühlenrade oder Mühlstein), Welle, Rolle im Weberschiffchen', *pill-pakk* 'Spillspaken, Stange zum Drehen der Ankerwinde' jne. § 31, § 43.

**sump:** Wiedemann EWb *sump* G. *sumbu, sumba, sumbi* 'Fischkumme, Fischkasten, kleines Fahrzeug mit einem Fischkasten am hinteren Ende', *sumbi-auk* (O) 'Loch im Eise (zum Fischen)', *sump-pät* 'Fähre'; AES Jäm Mäebe *sump* g. *sumbi* 'läbi-jooksev kast vee sees, kus kalu elusatena alal hoitakse'; AES Khk Koimla *sump* g. *sumbä*, Lahetaguse *sump* g. *sumbi* id.; S Khn *sump* ~ *kalä sump* id.; Phl, Rei, Käi, Emm *sump* g. *sumbä*; Phl kohati ka *sump* g. *sumbi*; AES Rei Tahkuna *sumbä auk* 'kala püüdmise auk jää sees'; Muh *sump* g. *sumbä* 'eluskalade hoiukast'; AES Rid *sump* g. *sumbä* 'kalalaev, milles elusalt kalu veetakse'; S Vig *sump* g. *sumbä* 'aukudega kast, mis vette pannakse ja milles kalu ja vähki värskelt hoitakse'; Noa *sump* id.; AES Ris Vilivalla *sump* g. *sumbä*; HMD *sump* g. *sumbi*; Kei *sump* g. *sumbä*; AES Kuu *sump* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *sump* pl. *sumpar* 'Sump, fisksump'; Rei *fisksomp*; Noa Einbi *somp* — *tisklonts somp* id. — Vendell OÖSvD sr. *sump(a)* 'Upptaga fisk ur eller lägga i en fisksump', *sump-buät* 'Båt, hvares akterdel utgör en fisksump', *sumphol* 'Den bakersta, vattenfyllda delen av en sump (farkost)'.

Wiedemannil esinev *u-tüveline* vaste on nähtavasti < sr. või sm. *sumppu*. § 28, § 33, § 37, § 56.

Streng NRL 217; Ariste KK I 45.

**svarta:** Ris Alliklepa *svarta* 'musta lehma nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD *swatt* 'Helsvart ko'; Ris *svata* 'musta lehma nimetus'. Vrd. Freudenthal-Vendell l. c. *svattar* 'Svart'. — Hellqvist SvEtO rr. *svart*, kus on ka mitmesuguseid vasteid eri germ. keelist. § 39, § 43, § 62, § 66.

**svarten:** Ris Alliklepa *svartten* 'musta härja nimetus'.

Ris *sva<sup>la</sup>en* 'musta härja nimetus'. — Vendell OÖSvD sr. *svartn* pl. *svartana* 'Svart häst'. Vt. eelnenud sõna. § 39, § 43, § 62, § 66.

**söömaskarn:** Wiedemann EWb (D) *sōmas-karn* G. -*karni* 'Schiermannsgarn (zwei- bis dreidrähtiges Garn zu Bespinnen der Taue)'; Pääle Hii on sõna registreeritud veel AES Ris Alliklepa *sjōmansgān* 'kahe keega nõör, sidumise jaoks', *sjōmansgaaniga* id.

Ris Kibru *sjōmansgān* 'paksem tõrvatud nõör'.

Hii vasted võivad olla rr-st, kuid Ris omad on kahtlemata Ris er. ja rr. segakeelt kõnelevailt meremehilt. Vt. Freudenthal-Vendell 'OESvD Ris *siōmann* 'Sjōman' ja *gān* 'Garn'. Rootsi keeles on sõna rahvaetümoloogiseeritud laen s-st. Vt. Kluge Seemannspr. *Schiermannsgarn* 'altes Tauwerk, zum Umwickeln von Tauen, Matten, Splissungen benutzt'. Saksast või rr-st on Piip MEO 111 *Shūmannsgarn* id.

**taldrik:** Wiedemann EWb *taldrik* G. *taldriku* (*tadrek, taldrek, talrik, tandrek*) 'Teller', *lawā-t.*, *madal t.*, *platt-t.* 'flacher Teller', *sūgaw t.* 'tiefer Teller, Suppenteller', *poti-t.* 'irdener Teller', *prūt-t.* (D) 'der Teller, auf welchem bei der Hochzeit die Braut sich Speisen vornimmt, welche sie aber wieder weggiebt'; — 2) pl. *taldrikud* (D) 'Helm am Branntweinkessel'. Sõna on meie päevil enam-vähem üldestiline kultuursõna.

Freudenthal-Vendell OESvD *taldrēk, taldrik, taldrēk*, pl. -*ar* 'Tallrik'. Sõna on registreeritud Pakrist, Vihterpalust ja Hiiust; *ibid.* Vor *tāldrik*; Danell NM 168 *taldrek* 'tallrik'; ULMA 2765:1116 Rei *træ-talrik*. — Hellqvist SvEtO rr. *talrik*, dial. *tallärk, tallark, talēk*, vur. *talerk, talrick*, vtaa. *tellerken*, taa. *tallerken* < kas. *tallorken*. 1500. aastatel on sõna hakanud rom. keeltest ilmuma Põhjamaile.

Häälikulisi raskusi ei ole er. ja e. *taldriku* ühendamiseks. Ühenduse vastu võib rääkida ainult sõna leving kaugelt üle er. laenude ala. Nii siis võiks ka arvata laenamist meile peaaegu tundmatust Baltikumi kas-st, liiatigi sellepärast, et ka lätis on tuntud *talērķis, talēķis, telēķis* 'Teller' — Schwerts DLL 162. Läti sõna eeskujuks peab Schwerts kas. *talloreken*. Põhjendamatum on Schlüteri oletus SbGEG 1909, 28, et *taldrik* tuletuks ven. keelest < *mapeuka*, kuna sõnas oleks siis «ein Umspringen der liquiden Laute». § 37, § 61, § 70.

Ojansuu SKTT 188.

**tamps:** Wiedemann EWb *tamps* G. *tampsa* (D) = *wōrgu-pael* 'Strick längs des unteren Randes des Zugnetzes'; AES Jäm Mäebe (*vōrcū*) *tamp̄s* g. *tamsā* 'jämedamast lõngast juure kujutud

korrad võrgu ülemisesse ja alumisesse otsa'; Hii *tamps* g. *tamsä* 'võrgupael'; Noa Eistrepa *tamsä lõng* 'õngenöör'; AES Ris Kurksi *tamps* 'jämedam nöör, mis ühendab võrgu lina võrgu paelaga'; EKirj V 426 Kuu *tamps*, -sa 'lõng, millega võrgulina võrgupaela külge kinnitatakse'; AES Hlj Vergi *tamps* 'jame niit, miska võrk paela külge pannakse paelutamise ajal', *tampsama* 'paela võrgu külge kinni ajama tampsaga'. Sõna näib olevat üldine saarte, loode- ja põhjaranna kalureil.

Freudenthal-Vendell OESvD *tams* pl. *tamsar* 'Hörn-stropp på nät, hvarmed de hopfästas'. — Vendell OÖSvD sr. *tams* id. Torp NNEtO *tams* 'hver av de taatter hvorav et angelsnøre er tvundet, angelsnøre med angel'.

Sama tüvi on sr-st läinud ka sm. keelde: Lönnrot SRS *tampsa* 'maska vid nättelnen'; otse sr-st või sm. vahendusel on saadud põhjaranna e. vasted. § 33, § 61.

**tanska:** Phl Sääre *tanskä* ~ *tanska* 'taani' — *tanskä mä* 'Taanimaa'; Kuri *tansk-mês* 'taanlane'; Rei Malvaste *tanska*; HMD *tanskä* 'taani'.

Freudenthal-Vendell OESvD *dansmann* pl. -*männär* 'Dansk'; Noa Paslepa *danskan*, *danska* jne. 'taani'. Sõna etümoologia kohta vt. Hellqvist SvEtO sub *Danmark*. § 30, § 61.

**tiivesrekk:** Wiedemann EWb *tiwis-rik* G. *rigi*, *tiwis-trik* G. *trigi* 'Teufelsdreck (Asa foetida)'; Krj *tiivesrek*; Kre *tiivesrek*; AES Pha Vanak. *tiwestrek* g. *tiwestrekki*; Khk *tiivistrik*; ERA II 16, 132 Mih Koonga *tiivesrekk*; Vig *tiivistrik*; Tri *tiivistrik*; Vän *tiwisrik* 'Asa foetida'.

Freudenthal-Vendell OESvD *divästräck* 'Dyffelsträck'. — Hellqvist SvEtO rr. *dyvelsträck*, taa. *dyvelsdræk* < kas. *düvelsdreck*.

Eesti-rootsi laenuks tohib pidada ainult esitatud murdekujusid ja sedagi küsimärgiga, eeldades, et need pole mingisuguseid eriarenemisi kas-st, kust on saadud Wiedemann l. c. *triwis-trikk*, *triwistik*, *trikk* ning murretest registreeritud *triivisring*, *trivistük*, *ribistük*, *rivestük*, *krivistük* jne. § 42, § 64.

Schlüter SBGEG 1909, 21, 28, 35 ja 45.

**till:** Wiedemann EWb *till* G. *tilli*, *sopa-t.*, *sula-t.* (D), *wee-t.* (O) 'Wasserschnepe, Strandläufer (Actitis hypoleucos oder verwandte Arten)', *wihma-t.* dass., nach anderen Angaben 'Schwarz-

specht (Picus Martius)'; S Khn *tjöl*. Wiedemann l. c. *trill'* G. *trilli*, *wihma-t*. (D) 'Schwarzspecht (Dryocopus Martius)'; Phl, Rei *tril* g. *trilli* = *vihma-kuk* 'musträhn'.

Vendell OÖSvD *tilkruak* 'Spillkråka, picus martius', sr. *tilkråko*, *tilkråku*, *tilkråku*, *tilkruoko*, *tilkruåka*, *tilkruaka* id. Soome-rootsist on laenatud sm. *tilli*. § 73.

Saxén LSGK 15.

**tips**: Wiedemann EWb *tips* G. *tipsi* (D) 'Haarflechte'; Rei *tips* g. *tipsu* 'palmik'.

ULMA 2765:785 Rei *tips* pl. *tipsar* 'hårfläta', *tips-end* 'hårflätsändan'. Rei sõna kuulub ühte Freudenthal-Vendell OESvD *tipp* 'Fläta (hår)', *tipp* pl. *tippar* ~ *tipper* 'Röda och hvita band, som bäras af brudgummen kring hatten och af kvinnor inflätade i håret'. — Hellqvist SvEtO ja Torp NNetO rohkeid mitmesuguseid vasteid sub *tipp*.

Eesti *tipp*: Wiedemann l. c. *tipp* G. *tipu*, *tipi* 'Punkt, Spitze, Zacke, Letter' jne. on sõna levingu järele otsustades laen as-st.

**tirkama**: AES Ris *tirrkama* 'poomi tirkvalliga üles tõmbama'. Freudenthal-Vendell OESvD *dirk* 'Hissa', *dirk* pl. *dirkar* 'Fall (sjöt.)'; Wessman SO *dirk* ~ *dårk* 1. 'Hissa'; 2. 'Medels *dirken* lyfta upp bommens yttre ände'. — Vendell OÖSvD sr. *dyrk(a)* ~ *dirk(a)* 'Upphissa segel medels dirk', *dyrk*. § 35, § 42, § 54.

**tisk**: Wiedemann EWb *tisku* G. *tisku*, dimin. *tiskukene* G. *tiskukeze* 'Schüssel'; Rei *tisk* g. *tiski* 'kauss'.

Freudenthal-Vendell OESvD *disk* pl. *diskar* 'Fat, skål, tallrik'; Noa Einbi *disk* pl. *diskar* 'kauss' — *lokadisk* 'kaste-kauss'; ULMA 2765:1002 Rei *disk* 'tallrik, fat'. Allakirjutaja on samast kuulnud ka *tisk* pl. *tiskar* 'kauss'. Vanemal ajal on *disk* tähistanud just puust kaussi või taldrikut: Russwurm Eib II 321 *disk*, *dysk* 'Holzteller'. — Hellqvist SvEtO rr. *disk*, vr. *disker* 'tallrik, fat, bord', isl. *diskr*, taa. *disk* < lad. *discus* < kr. *diskos*.

Nagu Wiget on näidanud, on *tisk* e. keelde tulnud kahelt poolt. Saarestel LV I 243 toodud Kuu *tiskid* ja Lüg *tiiski* põlvnevad sm. keelest, kuna sm. sõna ise on saadud sr-st. Wiedemanni (< Göseken) esitatud *tisku* ja allakirjutanu Rei-st registreeritud *tisk* lähtuvad taas er. murdeist.

Olgu veel märgitud, et Rei r. *tisk* on tagasilaen e. keelest. § 42, § 55.

Bibl. Verz. 118; Streng NRL 231; Saareste LV I 244; Wiget SbGEG 1927, 263.

**tont:** Wiedemann EWb *toñt* G. *toñdi* 'Geist, Kobold, Gespenst, Hausgeist, Drache, welcher Schätze zuträgt, fig. Vogel-scheuche', *herne-t.*, *kanepi-t.* dass.; *toñti prükima* 'sich eines Schätze bringenden Geistes bedienen', *toñdi-karwa* (pt.) 'schwarz', *üheksa toñti on sinu sēs!* 'du hast neun Teufel im Leibe', *wana toñt* 'Todtenkopf (Sphinx Atropos)'. Sõna on üldestiline, Kagu-Eestis siiski algupäraselt ainult tähenduses 'kurat' ja Kirde-Eestis tähenduses 'pisuhänd' ja 'hernehirmutus'.

Freudenthal-Vendell OESvD *tont* pl. *tontar* 'Tomte', *stuntégubb* pl. *-gubbar* 'Tomtegubbe'; Danell NM 191 *tont* 'tomte'; Noa Kudani ka *tomt* pl. *tomtar*; Ris Kurksi *tont* 'maja kaitsevaim; kummitus; söimusõna'.

Sõna etümoloogia kohta on pikalt kirjutanud Hellqvist SvEtO sub *tomte*.

Pakri saaril esinev *stuntégubb* sisaldab sõna alguses sekundaarse *s-*, mis on tingitud mütoloogiliste mõistete kalduvusest käia arenemises hoopis eri rada. (Vt. Ariste „Nook“, EKirj XXIV 121.)

*Tont* kuulub vanemate er. laenude hulka, muidu ei oleks sõna suutnud levida niivõrd ülemaaliseks, nagu see on praegu.

Eraldi e. keelest on sm. keel laenanud sr. murdeist sama-tähenduselise *tonttu*. § 56, § 74.

Bibl. Verz. 119; Streng NRL 234; Ridala EMRK 196.

**toomastott:** Kär *toomas-tott*; ERA II 19, 541 jj. Juu *tupse-tups ~ tuumetupp ~ tuubetuup*; Kul *tammetopp* 'pöidla naljapärane lastekeele nimetus'.

Freudenthal-Vendell OESvD Vor *tummétott*, Ris *tum-mästikk* 'Namn på tummen i barnspr.'; Noa Tukse *tomelung*, Kudani *tomlung*; Ris *tomlungstik ~ tomesstik*. — Hellqvist SvEtO rr. *tummetott* 'barnnamn på tummen', dial. ka *tummelitupp*, taa. *tommeltot*. Vt. ibid. rr. *tumme*. — Soome-rootsist on saanud aluse sm. *tuomen totti ~ suomen totti ~ suomen sotti* (ERA II 23, 475 jj). § 75.

**toran:** AES Ris Vilivalla *toràn* g. *torani* 'seina ja ahju vaheline väike ruum'.

Freudenthal-Vendell OESvD *tora* pl. *torar* 'Lider'. § 39.

**trasu**: Wiedemann EWb *trazu* G. *trazu* (D) 'Lappen, Fetzen'; Phl, Rei, Käi, Emm *trasü* g. id. 'vana lapp, vana rõivas, kalts'; Käi, Emm *pühitrasu* 'käterätik'; S Käi ka *pühiträsu* id., Siberi *träsü* 'kalts'.

Freudenthal-Vendell OESvD *trasu* pl. *trasur* 'Trasa', *träsu* pl. *träsur* id.; Rei *trasow* pl. *trasow* 'kalts, närts'. — Vendell OÖSvD sr. *träsu*, *träfu* id.; Hellqvist SvEtO rr. *trasa*, dial. *trase*, no. *trasa*, *trase*, taa. dial. *trase* id.

Käsiteldavast sõnast on e. keele alal edasi tuletatud verb<sup>l</sup>: Wiedemann EWb *trazuma*, *trazima* (D) 'stopfen, nadeln, flicken'; Phl Suuremõisa *trazuma* 'hullusti õmblema, auke kokku tõmbama'; Emm *trazima* id.; AES Rei Tahkuna *trazima* 'paikama'; Käi *trazuma* id. See tuletis on tehtud analoogiliselt s-st tulnud subst-le *lapp* ja verbile *lappima*. § 1, § 15, § 36, § 41.

Ariste KK I 46.

**tromm**: Wiedemann EWb *tromm* G. *trommi* (D) 'Mastdarm'; Phl Kuri *trommi-õts*; Rei *tromsol* ~ *trom-sól*, Rootsikülas ka *dromsol*; Emm *trom-sól* 'pärasool'; Muh *rom'* g. *rommi* — *rommi õts* 'lõpp, ots üldse' — *tā olli rommi õtsas* 'ta oli kõige viimane'.

Rei *atsoledrom* pl. *-dromar* 'pärasool'.

Täiesti veendunult ei saa näidata käesoleva sõna lähtumist üksnes < er., kuigi levimisala toetab siitpoolset põlvnemist. Arvesse tuleb võtta ka kas. vasteid: Schiller-Lübben MNW *drom*, *drum* 'Trumm, Endstück, namentl. bei einem Gewebe der letzte Theil des Aufzugs, der nicht mehr mit Einschlag versehen werden kann und abgeschnitten zu Schleifen, vermittelt welcher man die Leinwand auf die Bleiche befestigt, und zu Wursthändern gebraucht wird'. § 42, § 67.

**tross**: Ris *troš'* g. *trošsi* ~ *trošk* g. *troškì* 'laste suuhaigus (suu läheb valgeks ning rakku)'; Noa Niibi, HMD *troš'* g. *troš'si*; ERA II 16, 415 Kul *trošs*; ERA II 20, 408 Kei *tross* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *trošk* 'Torsk (sjukdom)'; Vendell OÖSvD *trošk* id. — Rietz SvDL *trósk* 'torsk hos barn' = *tórsk* 'symptom i vissa sjukdomar, bestående i små rugor på tungan och i svalget'; Hellqvist SvEtO rr. *torsk* 'ett slags munsjukdom hos barn (med blåsor o. blemmor)', taa. *torsk*, *tröske*

id., no. *torsk* 'värtsjukdom hos ko'. Murdeti tähistab r. keeles sama sõna ka 'konna', nagu paljudes muudeski ie. keeltes kõnesoleval haigusel ja konnal on ühine nimetus.

Siia kuulub veel Wiedemann EWb *krošš* G. *krošši* 'Schwämme im Munde, Bräune'; Kei, Kul, Jür, Hag, Juu, HJn *krošš* g. *krošši* id.

Soome-rootsist on laenatud Lönnrot SRS *trusku* 'torsk'. § 41, § 55.

Bibl. Verz. 121; Ariste KK I 41 ja SbGEG 1932, 14.

**trossileht:** Ris *trošilent* 'peltigera canina' (tarvitatakse **trossi** vastu); AES Ris ka *troš* id.

Ris *troskblae* 'peltigera canina'. — Vendell OÖSvD sr. *troskopor* 'Peltigera'. § 55. Vt. ka **tross**.

**trullaja:** Noa Paslepa *trullaja* 'nõid' — *sin küläs oli kašs naišt, nēd olid trullajad*.

Freudenthal-Vendell OESvD *troll* pl. *trollēr* 'Troll'; Danell NM 126 *trol* 'trolla'; Noa Paslepa *trol* 'nõiduma'; Rei *trul* 'nõid'. — Hellqvist SvEtO rr. *troll*, vr. *trol*, *trul*, isl. *troll*, taa. *troid*. Sõna muist tähendusvarjundeist ja etümoloogiaist ibid. § 11, § 35, § 41, § 70.

**trumm** sõnas **trummi auk:** AES Ris Vilivalla *truimmi-auk* 'auk tuulutamiseks rehetoas', kohati ka *truimmik* g. *truimmičku*.

Ris Kurksi *dromhol* id. Vrd. Vendell OÖSvD *drāmb* 'Kvarnränna, genom hvilken mjölet rinner ned'. — Vendell l. c. sr. *drom* id. ja 'Luftlucka i stenfot, luftväxlingspipa å källare l. fähus', *drombo* 'Luftrör till källare; i källartak anbragt öppning, hvarigenom potäterna ned hällas'. § 8, § 42.

**trusama:** Wiedemann EWb *truzama* (D) 'rumoren, sich viel zu schaffen machen, «schaffern»'; *truza* G. *truza* (D) 'unordentliches, unsauberes Weib'; Phl *trusa* 'inimene, kes teeskleb, nagu ta teeks alati palju tööd, kuid tegelikult ei saa hakkama millegagi'; *trusama*.

Rei *tros-* 'korratut tööd tegema, «vusserdama», *trosagalt* '«vusserdaja»'. § 8, § 35, § 41.

**trähvama:** Ris, Noa *trähvama* 'kohtama, kokku saama; juhtuma; tabama'.

Freudenthal-Vendell OESvD *träff* 1. 'Träffa, råka', 2. 'Inträffa'. — Hellqvist SvEtO rr. *träffa* < s. *treffen*. Sak-

sast on ka üldestiline *trehvama*; ainult ä-lised Ris ja Noa vasted oleksid laenatud rootsist või vähemalt saanud mõjustusi r. poolt. § 15, § 35, § 65.

**träski:** Wiedemann EWb *träski* G. *träski* (D) 'Kothlache, Düngergruben (in der Viehburg innerhalb des erhöhten Umlaufs, *trepp*)'; Phl *träskj* 'sõnniku ja muda auk karjataras'; Rei *träski* id., ka söimusunana: *sa oļed nađ<sub>v</sub>a träski*; Käi *träski*; AES Emm *treski*, *treski-ouk* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *träsk* pl. *träskiar* ~ *träskär* 'Träsk'; Rei *träsk* mtud. *träške* 'järv'; Noa Einbi *träsk* 'järv, vee loit'. — Hellqvist SvEtO rr. *träsk*, vr. *präsk* 'insjö, träsk'. § 15, § 27, § 39, § 41, § 55.

Ariste EK VIII 80.

**trääl:** E 57312 Rid *trääl* 'sulane, ori' — *katkuträäl*.

Freudenthal-Vendell OESvD *träel* pl. *träelar* 'Träl'; ULMA 2765:268 Rei *arbets-träel*. — Hellqvist SvEtO rr. *träel*, vr. *präel*, isl. *präell*, taa. *träel*. Sõna esinemisest muis germ. keelid ja etimoloogiaist ibid. § 17, § 41, § 72.

**trään:** AES Ris Vilivalla *trân* g. *trānī* 'kalarasv, traan' — *ierinçe trān*.

Ris *træn* 'kalarasv', mujal Freudenthal-Vendell OESvD järgi *trán* 'Tran'. — Hellqvist SvEtO rr. *tran*, vr., no., taa. *tran* < kas. *trân*. *æ* ja *a* vahelduse kohta er. murdeis võrreldagu *fan* 'kurat', mis Ris-l kõlab *fæn*.

Wiedemann EWb *trān* G. *trāni* (*rānī*) 'Thran' põlvneb sakrast. § 17, § 28, § 41.

**tuht:** Wiedemann EWb *tuht* G. *tuhi* (D) 'Ruderkbank'.

Freudenthal-Vendell OESvD *tuft* pl. *tuftar* 'Toft', *toft* id. — Hellqvist SvEtO rr. *toft* 'roddarbank', isl. *þofta*, taa. *tofte*, kas. *ducht* id. Sõna leving sunnib eelistama laenamist < er., kuigi häälikuliselt võib ka kas. väga hästigi olla laenuandjaks. — Hiiu samakõlaline *tuht* 'Stufe, Treppenstufe' põlvneb s-st. § 8, § 10, § 65.

**tukk:** AES Ris Alliklepa, Vilivalla *stuķ* g. *stuķķī* 'ankru tugi', *aņķru stuķ* 'ristpuu taga ankru sääre otsas'; S Rid Asuküla *aņķru tuķ* 'ankru põikpuu'; Hii, HMD *tuķ* g. *tuķķī* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *aņkastuķķ* pl. *-ar* 'Ankarlägg'; Rei *aņkaštōķ* 'ankrutukk'.



Freudenthal-Vendell OESvD *får* pl. *fårar* 'Fader'; Rei, Noa *far* 'isa; vanaisa'. — Hellqvist SvEtO (sub *fader*) rr. *far*. Ibid. etimoloogiast ja esinemisest muis ie. keelis.

*Vaar* võiks olla niisama hästi Rootsi ajal levima hakanud sõnu, sest et häälikulised kriteeriumid lasevad teha ühendusi mõlemale poole. Võttes aga arvesse *moori* juures esitatud nähtusi tuleb kalduda arvamisele, et siiski on tegu er. laenuga. Lisatagu veel, et *vaar* on tulnud e. keelde ka sm. poolt tähendusvarjundiga 'vanaisa': E 40314 Hlj *vanal vaari ajal*. Sõna esinemisest sm. keeles vt. Streng NRL. § 2, § 28, § 45.

Thomsen GSI 92; Streng NRL 252; Saareste LV I 120; Wiget SbGEG 1927, 266.

**vaaster:** AES Ris Vilivalla *våster* 'isaõde'; AES Alliklepa *fåster* g. *fåstre* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *fastår*, *fastur*, *fåstar*, *fåstur* 'Faster'; Ris, Rei, Kärkla *fastår* 'isaõde'. — Hellqvist SvEtO rr. *faster*, taa. *faster* jne. § 2, § 26, § 29, § 45.

Ariste EK VIII 78.

**vadustaak:** Kask-Saareste LS Kuu *vadustaak* g. *vadustaagi* 'kliiverpoomi otsast purjuka keula külge ulatuv kett, tross'. Vt. ka EKirj V 428.

Freudenthal-Vendell OESvD *vatuståk* pl. *-ståkér* ~ *vatustå* pl. *-ståér* 'Stampstag'. — Vendell OÖSvD sr. *vatustag* 'Mellan bogsprötets ände och kölen gående tåg, vaterstag'. — Häälikuliselt on käesolev sõna küll kõige lähemal er-le, kuid levimisala arvesse võttes ei tohi jätta tähele panemata sr-poolsetki laenamismõimalust. Wiedemann EWb *wotaståk* ja Phl Sääre *vöttaståk* id. ei lase endid küll otseselt ühendada er-ga, kuid siin sunnib sõna esinemine enne kõike pöörduma er. poole, liiatiigi et ei ole olemas muud sündsamat ühendamisvõimalust.

**vakar:** Wiedemann EWb *wakar* G. *wakra* (O) 'brav, tüchtig'. Sõna on tuntud ka Kei Mäeranna *vačkår* g. *vaķra* 'tubli'.

Freudenthal-Vendell OESvD *vakår* jne. 1. 'Vacker', 2. 'Vänlig'; Rei, Nai *vakår* 'tubli, sünnis, paras'; ULMA 555, 85 Naissaare *vakår* 'vacker'. — Hellqvist SvEtO rr. *vacker*, vr. *vakker*, *vaker*, isl. *vakr*, vtaa. *vakker*, kas. *wacker* jne. — Ainult sõna levimisala lubab pidada er-t laenuandjaks, kuid häälikuliselt võib selleks olla niisama hästi ka as. § 25, § 53, § 58.

**vall:** Wiedemann EWb *wall* G. *walli* 'Fall, Seil zum Aufhissen eines Segels'; Hii *val* g. *valli* id.; Noa Eistrepa *fal* g. *falli* 'vall'; AES Ris *fal* 'nõõr, millega puri üles tõmmatakse', säätsamast on veel rida liitsõnu *klöufal* 'mastipoolsem vall, millega saab purje üles ja alla tõmmata', *kliverfal* 'vall, millega kliiverpurjesid üles ja alla tõmmatakse', *pikkfal* 'välispoolne vall, mis kahvli otsast alla käib ja millega purje üles ja alla tõmmatakse'. Edasi on Ris ja Noa tuletis *fallama*, mujal *vallama*. Nii subst. kui verb on hästi tuntud sõnad merimeeste keeles. Vt. ka Piip MEO 110 *Fallid*.

Freudenthal-Vendell OESvD *fall* pl. *fallar* 'Fall'.

Täie veendumusega võib er. laenuks nimetada ainult *f*-ga algavaid vasteid, kuna muud võivad põlvneda (a)s-stki. Vt. Kluge EtW *Fallreep* ja *fallen*. § 28, § 40, § 45.

Schlüter SbGEG 1909, 44.

**vest** sõnas **vestkõis:** AES Ris Kurksi *vestkõis* 'kõis, millega ankur on kinni paadi küljes, pest'.

Rei *fæst* 'pest'; D Ruh *fæst* 'fånglina, bätrep'. — Vendell OÖSvD sr. *fäst* 'Fånglina'. Vrd. Freudenthal-Vendell OESvD *fäst* 'Fästa'. — Hellqvist SvEtO rr. *fästa* ja Torp NNEtO no. *festa*.

Ainult *v*-ga algavat Ris *vest* tuleb pidada nooremaks er. laenuks, kuna laiemalt esinev *pest* on vanemaid skand. sõnu. Wiedemann EWb *pešt-kõiz* (O) 'Seil, womit das Boot an's Land gezogen wird'; soome-rootsi murdeist on saadud sm. *pesti* 'funis quo navigium perticis alligatur; arrha conductionis'. § 15, § 45.

Bibl. Verz. 83; Streng NRL 150.

**viiger:** Wiedemann EWb *wiger* G. *wigri* (*wigar*, *wir*) 'gefleckter Seehund (Phoca foetida Fbr.?)', *lahe-w*. (D) 'der kleinste', *wigar* G. *wigari* id.; Hii *vīçer* g. *vīçri* ~ *vīçrę*; Emm ka *vīrçę*; Kei Mäeranna *vīçer* g. *vīçri* '(suur) hüljes'; Kuu, Hlj *viigar* 'kirju hüljes'; AES Ris *vīçared* 'kirjud hülged'; Emm *vīr* g. *vīrā*; AES Khk Koimla *vīres* g. *vīrese*; AES Jäm Mäebe *vīr* g. *vīrū* ~ *vīres* 'hüljes'.

Freudenthal-Vendell OESvD *wigar* pl. *wigarēr* 'Vikare, Phoca foetida', *vikar* pl. *vikarēr* id.; Danell NM 179 *vīkar* «vikare», en sāl-art'. Rei *vīgar* ~ *vīçer* pl. *vīçrer* 'must hüljes'; D

Ruh *vikar* 'säl'. — Vendell OÖSvD sr. *vikarä*, *vikal* 'phoca foetida'; Hellqvist SvEtO rr. *vikarsäl*, *vikare*.

Nagu juba on näidanud Loorits LRU I 193, on *vir* rahvaetümoloogia sõnarühmast *viir* g. *viira* ~ *viiru* 'Strich, Streifen, Reihe'. Emm *virge* on kitsaalaline metateetiline eriareng. Soomerootsist on laenatud Lönnrot SRS sm. *viikari* 'Skälhund, sjökalf, spräcklig skäl (phoca vitulina)'. § 25, § 53.

Loorits LRU I 192 jj.

**viik:** AES LNg *viik* g. *viigi* 'laht' — *pušku viik*; Noa *viik* g. *viigi* id. — *äpsalu viik*, *likkolmi viik*; Pakri *viik*; S Kei *viik* 'laht'. Hiiumaal Emm ja Phl kihelkonnas on sõna tuntud ainult võõra sõnana Noa kalurite keelest.

Freudenthal-Vendell OESvD *vik* pl. *vikar* 'Vik'; Noa, Rei *vik* mtud. *viike* 'laht'. — Hellqvist SvEtO rr. *vik*, vr., isl. *vik*, taa. *vig*, kas. *wik*.

Vanemas kirjakeeles esineb *viik* muide ka Mülleri jutlusis: VhGEG XV 86 *Tallinna Merre ninč wyfi pael*. Viimasel juhul on tegemist kas. laenuga. Paljudes Eesti saksakeelsetes kohanimedes esineva *Wiek* kohta on pikemalt kirjutanud P. Johansen DONE 5 jj. § 27, § 56.

Ariste EKirj XXIII 166.

**viilar:** AES Ris Alliklepa *filar* pl. *filarid* — *püst pakkiid pañdaks laevà ja sillà vahele, et laeva külga ei õrù vasta silba*; AES Hlj Vergi *viilar* 'pikk ümmargune puu, kolm-neli tolli läbi mõõta, auk on ühes otsas, alt käib nõör läbi; see nõör pannakse laeva külge kinni ja riputatakse puu üle parda, et mitte hõõruda vastu silda või teist laeva'; EKirj V 429 Kuu *viilardid* id.

Allakirjutanu tunneb r. poolt ainult *v*-ga algavaid vasteid, kuid tuleb arvata, et Ris er. võib kohati esineda ka *f*-lisi. — Vt. Torp NNetO no. *viila* 'fender', verb. *viila* 'beskytte med fender' < s. *wielen*; Kluge Seemannspr. *Wieling* 'Fender an Tau oder Leder für Boote'. — Toodud Hlj vaste on muidugi laen sr-st. § 6, § 25, § 45.

**viirama:** Wiedemann EWb *wiirama* (D) 'fieren, ein Tau nachlassen'. Pääle Hii on sõna registreeritud veel S Khn *viira pikki* 'tõmba nõoriga piiki alla'; AES Ris Alliklepa *firama* 'alla laskma kas purje, ankrut, köisi või mistahes muud'; Noa *viirama* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *fir* 'Fira'. — Hellqvist SvEtO rr. *fira*, taa. *fire* < as. *firen*. Alamsaksa poolt on ka

S Khn *vièri píkki* = *vira píkki*. — Schiller-Lübben MNW *viren* ~ *viren laten* 'ein Tau, Kette etc. schiessen lassen'; Kluge Seemannspr. *fieren* '(Tau oder Kette) nachlassen'. Kahtlemata er-st on Ris *f-ga* algav vaste, kuna mujal võiks ka *-a-tüvedes* tulla arvesse as., sest merekeelel on kalduvus as. laenuki teha *-a-tüvelisiks*. Soome *viirata* 'fira' < sr. § 6, § 35, § 40, § 45.

**vikk:** Ris Nõva *viik* g. *vikku* 'nädal (hum. stiilis)', E 2414 Nõva *Tegime tööd viis vikku ja kuus päeva*.

Freudenthal-Vendell OESvD *vikku* pl. *vikur* 'Vecka'. — Hellqvist SvEtO rr. *vecka*, vr. *veka*, *vicka*, *vika*. § 5, § 36, § 53, § 75.

**vint:** Wiedemann EWb *wiint* G. *wiindi* = *wiink* 'Fink (Fringilla coelebs)'; Emm *vin* g. *vindi* 'vink'; AES Ris Vilivala *vin* g. *vindi* 'miski lind'; Tor *viint* g. *viindi* 'Fink'; TMr *viint* 'peoleo'?

Freudenthal-Vendell OESvD *fint* pl. *fintar* 'Bofink, fringilla coelebs'; Vendell OÖSvD *fint*; Noa Einbi *fint* pl. *fintar* id.

Wiedemann EWb tunneb sõna ainult Pärnumaalt, kuid tegelikult näib see tuttav olevat kogu Loode-Eestis. TMr teade võib aga olla kas täiesti juhuslik või väga individuaalne. Nagu on näidanud juba Lidén FUF XII 91, on er. *vint* tagasilaen e-st. Sama autor on toonud ka vasteid muist r. murdeist ja germ. keelist. § 28, § 45, § 56.

Bibl. Verz. 130; Saxén SvLM XI 3, 240.

**viss:** Wiedemann EWb *wiiss* G. *wiissi* (SW) 'fest, sicher, zuverlässig', *kõige wiissimast püst* 'vom festesten, zuverlässigsten Holze', *wiissiste* 'gewiss, wahr'. Sõna on Lääne-Eestis õige laialdaselt levinud: Phl, Rei, Emm, Käi *viis* g. *viissi* 'tugev, kindel, tõsine'; Kaa *vissipolest* 'kindlasti, tõesti'; AES Khl, Jäm *viis* g. *viissi* 'tugev, pidev, terve, kange'; Muh, Prn, Noa Eistrepa *viis* id.; NB Noa *viist* 'kindlasti, muidugi'; AES Ris *vististi*, *viist* id.

Freudenthal-Vendell OESvD *vissan* ~ *vissar* jne. — Hellqvist SvEtO rr. *viss*, vr. *vis(s)* 'viss, säker, pälitlig', no. *viss* 'viss, säker', taa. *vis*.

Käesolev sõna kuulub vanemate er. laenude hulka, sest see esineb juba Müllerilgi VhGEG XV 76 ning is olle taas mitte wiisimb fußt fe, eth tæma piddi sen Þörgkuhauwa fiße wayoma. Ei ole aga

võimatu, et sõna esinemisele vanemas kirjakeeles ja laialdasemale levingule on aidanud kaasa kas., nagu oletab Schlüter SbGEG 1909, 40. Teisalt näeme mõjustust ka rootsi kirjakeele poolt. Vt. EK X 10, 10. Keskalamšaksast või eestist on laenunud lii. Kettunen ULS I 122 *vi.ššid iälgadâks* 'tugevate jalgadega'; sm. *vissi* < sr. murdeist. § 30, § 63, § 74.

Schlüter SbGEG 1909, 16 ja 40; Streng NRL 262.

**vokk:** Wiedemann EWb *wokk* G. *woka* 'Fock', *wokk-puri*, *woka-p.* 'Focksegel, vorderstes Segel am Bogspriet'; Phl, Rei, Käi, Emm, Muh, AES Khl, Jäm *voĳ* g. *voĳkâ* 'esipuri'; S Khn *voĳ* = *voĳ-purjut* id.; S Rid *voĳ* g. *voĳkâ* 'vokkmasti puri'; Noa *fok* g. *fokkâ* ~ *voĳ* g. *voĳkâ* 'esipuri'; AES Ris *fok* 'neljas puri eest'. Vt. ka Piip MEO 110 *Fokk*, *fokk-mastis*.

Freudenthal-Vendell OESvD *fokk* ~ *fokka* pl. *fokkar* 'Fock', *fokkmast* pl. *-mastër*. — Hellqvist SvEtO rr. *fock*, vanemas keeles *focka*, taa. *fok* id. < holl. *fok* või kas. *fock(e)*.

Murdeti esinev ja ka Wiedemann EWb leiduv *wokk* G. *woki* id. on kindlasti s. laenusid. Vrd. Kluge EtW seletusi sub *Focksegel* ja Sallmann DME 45 bs. *Fockmast* 'Vordermast'; s-st on saadud ka läti *vaka* 'Focksegel', nagu on näidanud Sehwers DLL 164. Üldisemalt tarvitatavat e. *a*-tüvelist vastet peab aga arvama er. laenuks. Soome merimehed on laenanud sm. murd. *fokka* ~ *voĳka* sr-st. § 33, § 45, § 58.

Streng NRL 21.

**voort:** Wiedemann EWb *wört* 'rasch, fort, ohne Anstoss', *mõni inimene ei sã wört rãgitud* 'mancher Mensch kann nicht sprechen ohne zu stocken, zu stottern', *hört* (O) 'geschwind, hurtig, sogleich'; Rei *õrdu* 'ruttu'; Kaa *oort* 'sofort'; S Krj *õrt* 'ruttu'; S Pha *õrt* — *lãks õrt â*; AES Khk *õrt* 'kohe'; AES Jäm *õrt* id.; Muh *õrt* ~ *ühè õrt* — *ta lãks sõnna ühè õrt*.

Freudenthal-Vendell OESvD *fót* 'Fort'. Sõna on registreeritud ainult Vihterpalust ja Gammalsvenskbyst. Kuna e. keeles (*v*)oort esineb just Sa-l, siis võiks pidada laenu allikaks surnud Saaremaa er. murret. Tõenäolisem on aga oletada laenamist kas-st, liiatigi sellepärast, et ka skand. vasted on lähtunud kas-st. Vt. Hellqvist SvEtO, Torp NNETo ja Kluge EtW sub *fort*. § 12, § 45, § 62.

Grünthal EKirj V 279.

**votkus:** AES Pakri *fohküis* 'hobukäkk, kala, ümmargune nagu kartul, väike keha, alt lai, nagu sült'; AES Ris *vuotkosed* 'libedad lühikesed loomad meres, konnade moodi'.

Freudenthal-Vendell OESvD *fotkküs* ~ *fotkküst* pl. *fotkküsar* ~ *-küstar* 'Stenbit, cyclopterus'. § 24, § 38, § 40, § 45.

**väterkakk:** N I 185 Kär *väterkakk* 'miskisugune kakk' — esineb rahvalaulus: *Kärt tegi laiad väterkakud*; E 52402 Krj *käärkakk*.

Laenamine on sündinud kadunud Saa er. murdest. Sõna esimese osa saame ühendada praeguste er. murrete sõnaga *kvæit*, *kvite* jne. 'nisu'. *Kakk* kohta *kakk* ja *kakubre*. Vrd. ULMA 2765:1022 Rei *kvæid-bre* 'bröd av hemsiktat vete, sai'. Krj vaste on rahvaetimoloogiline edasiareng.

**ämber:** Wiedemann EWb *ämber* G. *ämbri*, *ömbër*, *ämbel* G. *ämbli* (O) 'Eimer'; Saareste LV I 239 *ämber* ~ *ämmer* g. *äm̄bri* ~ *äm̄bre* 'Seau', 'Eimer'.

Freudenthal-Vendell OESvD *ämbað* pl. *ämbaðër*, *ämbal* pl. *ämbalér*, *ämband* pl. *ämbandër*, *ämbar* pl. *ämbarër*, *ämbat* pl. *ämbatër* 'Ämbar'. — Hellqvist SvEtO rr. *ämbar*, vr. *æmbare*, no., taa. *ember*, kas. *ember*, *emmer*. Schlüter SbGEG 1909, 18 ja 28 tuletab *ämbri* < as. *emmer*. Ei ole põhjust täiesti eitada seda vaadet, kuid arvesse võttes sõna laialikiirgumist just er. keeleala suunast, tuleb päälauallikaks pidada er-t; as. või bs. on võinud kaasa aidata hoogsamaks levimiseks. Vt. Sallmann DME 44 *Ember*. Laenamist < as. pooldab ka Sehwers DLL 46. Soome *ämpäri* on saadud < sr. § 15, § 25.

Bibl. Verz. 132; Jõgever EKirj V 127; Streng NRL 268; Saareste LV I 239; Wiget SbGEG 1927, 266.

**ööster:** Wiedemann EWb *öster* G. *östri* 'Auster'; Ris Kurksi *östre karbid* 'konnakarbid'; ERA II 27, 183 Nis *östrekar* 'konnakar; auster'; ERA II 20, 408 Kei *östre karpidest*; ERA II 20, 162 Hag *östre koort*.

Ris Kurksi *öustærkarp* ~ *æustrækar* 'konnakar', Kibru *öustærskal* id. — Kluge EtW *Auster*. § 21.

## Ülevaade laensõnadest.

Laensõnade järele on määratud kultuurimõjustusi ning muid ajaloolisi fakte; eriti vanemad laenud kõnelevad sageli selgemat keelt kui otsesed kirjalikud ürikud. Nii on just laensõnade varal võimalik kõige kindlamalt väita vanade kokkupuudete olemasolu läänemeresoomlaste ja germaanlaste või läänemeresoomlaste ja balti rahvaste vahel. Soome-ugri keeltest näitab ungari taas kõige ilmekamalt, kuidas keel toob tunnistusi rahva keerdkäikudest ühest kultuuri mõjupiirkonnast teise resp. ühe rahva naabrussest teise juurde. Uuemail laensõnul ei ole enam nii suurt tähtsust ajaloolise tagapõhja selgitamisel, kuid siiski annavad needki rohkeid lisateateid juba kindlatele või ka alles kaheldavatele tõsiasiadele. — Varem al ajal maksis arvamine, et laensõnaga kaasas on tingimata laenatud ka mõiste või ese, mida tähistatakse, ja et laenamine on võinud sündida üksnes alamal kultuuriastmel seisva poolt kõrgemal oleva käest. Praegu on see arvamine palju vähem kategooriline. Sagedasti on ammu tuntud mõiste saanud mitmetel põhjustel uue laenatud nime. Pandagu selleks tähele lsm. sõnu *tütar, hammas, kael*, mis kõik on laenusid balti keelist. Ometi ei saa aga kunagi täiesti eitada kultuuri mõjustuse ja laensõnade keelde ilmumise käsikäes-käimist. Sellest ajast pääle, kui eestlased sattusid sakslaste otsese mõju alla — olgu see olnud negatiivne või positiivne — on eesti keelde tulnud sadade viisi igasuguseid uusi mõisteid tähistavaid laensõnu alama ja ülemlaksa keelest. Lähemalt eesti keeles olevaid saksa laensõnu vaadeldes peab kõigest hoolimata tunnistama, et sakslased on olnud kultuuriliselt kõrgemal oma lääne-euroopalise päritoluga kui eestlased. Kui jagada need laensõnad rühmadesse, võiksime nende järgi kirjutada kultuuriloolise ülevaate, milles sakslased on meid mõjustanud ja milles mitte. Eesti laensõnade kaudu balti-saksa keeles jõuame taas otsusele, mida mõisteliselt uut on eestlane andnud võõrsilt tulnud sakslasele. Eesti-rootsi laensõnade juures on aga palju raskem kõnelda mingisugustest otses-

test suurejoonelisematest mõjustustest. Kui võrrelda käesolevas teoses toodud rootsi ja Saxén FLÖSVd esitatud eesti laensõnu, siis võib varsti märgata, et kui me üldse tahame kõnelda emmakumma rahva teise kultuurilise mõju all olemisest, tuleb eestlast pidada kultuurikandjaks ja rootslast vastuvõtjaks. Silmatorkavalt suur arv eesti-rootsis olevaid saksast laenatud kultuursõna kannab ilmset eesti keele vahenduspitserit. Ongi loomulik, et uus mõiste hakkas enne levima linnade ja muude hariduskeskuste ümber elavate eestlaste hulka ja alles viimaste kaudu jõudis kaugemates kolkades asuvate rootslaste küllisse. Samuti on eesti-rootsis eesti keele kaudu tulnud läti ja vene laenusid, rääkimata sellest, kui-võrt palju algupäraselt omi sõnu on üle antud. Pääle keele osutab rahvaluule ja etnograafiagi, et rootslased on allunud eestluse pääletulekule. Ainuke mõistete ala, kus, vastupidi, näeme ilmset rootslaste pädevamust eestlasist, on mereasjandus. Kolmandik registreeritud er. laensõnust on seotud merega, s. o. 253 sõnast on tervelt 88 mere või kalanduse terminoloogiat. See nähtus annab ennast kergesti seletada. Loode-Eestis on rootslased ranna ja saarte elanikkudena ikka olnud häid merimehi või kalastajaid, kuna viletsa rannaäärse liivapinna pärast on põlluharimine olnud nagu kõrvalisemaks elatusalaks. Sama maaosa eestlased on aga rohkem sisemaalastena olnud tugevamalt kindunud põllutöösse ja vähem pääsenud merele. Mitme mandrikihelkonna, nagu Kul, LNg, või rannakihelkonna sisemaa, nagu Ris ja Noa eestlased puutuvad nüüdki merega kokku esijoonel rootslaste kaudu.

Merega ühenduses olevaid laensõnu rühmitades saame järgneva pildi:

**Meri ümbrusega:** *fludu, holm, häll, klipa, krunn* (1. ja 2.), *ligna, pank, pluda, sond, viik.*

**Veesõidukeid ja veesõitu:** *faara i lei, flagu, füll, gongspill, haalama, half, hauskar, heiste, hiivama, huup, jaala, julla, klott, klöufall, krüssama, kuunar, köil, lass, lei, lekkima, lossama, lumm, luuart, löiskil, maltspiik, parlast, pluda, prikkama, reevama, roof, skuut, spillima, söömaskarn, tirkama, tuht, tukk, vadustaak, vall, vestköis, viilar, viirama, vokk.*

**Meremärke:** *blink, fiir, pirk, pook.*

**Kalandust:** *hila, kapp, kasn, klubi, laks, lint, lünt, mürt, norss, piga, pill, praks, räim, rääs, sill, simp, sump, tamps, trään, votkus, ööster.*

**Hülgepüüki:** *küüt, natt, präänima, viiger.*

**Merelinde:** *kagla, kräks(sorsk), plitt, till.*

**Meretaimi:** *läkk, silinghein.*

Muudelt tegevusaladelt saadud laenud on tunduvalt vähemad ja iseloomult juhuslikkude laenamistingimustega. **Põllunduses** ja **loomakasvatuses** ei ole rootslastel olnud pakkuda eestlastele mingisuguseid eriliselt olulisi töövahendeid või viljelusviise. Sellepärast on siis siia kuuluvad laensõnad enamasti pärit üksnes segakülist ja piirkonnist, kus üldse leidub kõnes ohtrasti igasuguseid rootsi sõnu. Ainult mõni üksik mõiste on levinud laiematele aladele, nagu osutavad järgnevad sõnad: *aikin, klomp, klott, klääver, (lääger), muulad, paita, proosud, pukk, puu(maa), (puul), päss, rangid, riba, träski.* Eriliselt tähelepandav majandusterminoloogiast oleks veel rootsipäraste veisenimede rohkus Ris-l: *pruuga, pruuna, reester, riia, svarta, svarten.*

**Tekstiiltööstusest** on eesti-rootsi laenusid: *kloov, klutt, kreen-span, krell, kutspool, (nukk), pink, pool, prässima, pusa, reigam, sekk, trasu ja täkk.* Esitatuga kaasas käivast **rõivastusest** ja **ehitamisest** on samalt poolt *hatt, huusad, karbus, klomp, knupp, kork, kräll, miss, näpp, seppel.* Nimetustega ühes laenatud esemeteks võib veendunult pidada aga ainult *karbust* ja *seplit.* Viimane päakate on eesti-rootslaste iseloomustavaimaid rahvusrõivastuse osi pulmade ajal.

**Puutööst** — veistmisest, ehitamisest ja majakraamist on *jung, kepp, klott, krikk, kränk, käger, käpp, möss, pilder, rell, tisk, toran, trumm.*

Rohkemaid laenusid on veel **toitudest** ja nende valmistamisest: *kakk, kakubre, kalt, (kruba), käger, (käpp), pree, taldrik, tisk, väterkakk.*

Teised alad on esindatud ainult üksikute sõnadega. Nõnda on **sepisest** üksnes *kampama, keting, osmus, piis, sinkel, speak;* **aiandusest** *lõugas* ja lõpuks veel mitmest eritegevuspiirkonnast: *(laastük), lass, maltspiik, plint, soop.*

Igapäevase töö juurest edasi minnes teiste mõistealade juurde ei näe siingi mingisugust laiaulatuselisemat laenamistendentsi ühelgi alal. **Spordi** ja **sõja** kohta on vaid paar sõna: *prudama, kämpama, nurr, speak,* ning neist on üksnes esimene kaugemaleküündiva levinguga.

**Haridusoludest** on tähelepandav Hiiu sirvilaudade nimetus *riimid*, mis peab olema vanemaid er. laenusid. — Teatavasti on sirvilauad niisugustena otsest r. algupära. Teine laen samast rühmast — *pukstav* on õige lokaalne.

Enam kui hariduslikult on er. pakkunud **usundiliselt ja kombeliselt**. Usundilised kokkupuuted skandinaavlaste js läänemere-soomlaste vahel on alanud kauges minevikus ja, nagu er. laensõnad näitavad, kestnud edasi kõige viimase ajani. Mitmed usundilised laensõnad on leidnud eestlaste seas niivõrt tugevat vastukaja, et nad on levinud üle maa — kaugemale kui suurem osa muid sõnu. Vanemaid ja levinenumaid siakuuluvaid laenusid on *helvet, kada, kalt, kratt, leiger, nugima, nuudipäev, näkk, tont*. Kohapäälsemaid, rootsi külade raioonides leiduvaid, on *jeevel, lottama, pöök, trullaja, trääl*.

Huvitavalt ohtrasti on laenusid **hõimlaste ja inimespõlvede** kohta. Kui vaadelda üldse sugulusastme terminoloogiat eesti murretes, muuseas ka linlaste saksapärasest keeles, tuleb ilmsiks, et er-l on olnud kõige suuremaid laenuandmis-võimalusi. Loode-Eestis, kus esinevad kõnesolevad er. laenud, on enamasti hävinenud vanad algupärased e. sugulastenimed ning asemele on astunud kohmakad liitsõnad, nagu *isaõde* 'sõts', *emavend* 'onu' jne. Seega on olnud otse praktilisuslikku tarvet laenata lühikesi ilmekaid er. omi, nagu *ell, kumm, moor, mooster, nann, pilku, pill, plika, vaar, vaaster*.

Muid **ühiskonda** käsitlevaid sõnu on veel *länsman* ja *tanska*.

Inimese või loomade **anatoomiat** tähistavad *kikk, muulad, tromm*.

**Haigustest** ja nende rahvapärastest **arstimistest** on mitu õige tähelepandavat sõna: *krell, krümp, narr, pross, tiivesrekk, tross, trossileht*, millest siiski ainult paar-kolm on suurema levinguga.

Kui inimese juurest ära **looduse** juurde minna, leidub enne kõike mõningaid laenusid loodusnähtuste ja maateaduslikkude mõistete kohta: *iil, kärr, läkk, müsa, paita, pakk, träski*. Täpsamalt eritelles saame **taimestiku** kohta *knupp, kulderknupp, kurt, lõugas, läkk, mint, silinghein, trossileht*. **Loomastiku** kohta käivad (*klodi*), *korp, (siil)kott, krooga, külmisa, nahklapp, pink, rott, till, vint, ööster*. Loodusesse puutuvaist sõnust on merega ühenduses olevad esitatud juba varemalt, ülevaate alguses.

Jääb üle veel märkida, et laenatud omadussõnust ja verbi-dest tähistab suur osa halvaks pandavat või negatiivset omadust

resp. tegevust: (*jampsima*), *jäblama*, *kihtu*, *klaba*, *kläbra*, *klädrama*, *krekkima*, *naagas*, *plodra*, *prakeldama*, *präkk*, *prätt*, *rüntama*, *trusama* jne. See fakt seletub psühholoogilise nähtusega, et sageli leitakse võõrakeelne pejoratiivne või söimusõna olevat ilmekam endisest omast. Võõra sõnaga saadakse nagu tugevamalt rõhutada mõeldavat asja ning seisukorda. Nagu 75. § lõpus on öeldud, võib võõralt tulnud sõna alles laenajas keeles saada humoristliku või pejoratiivse värvingu. Pandagu öeldu kohta tähele aikin, *moor*, *tuura*, *vikk*.

Lõpuks moodustavad omaette rühma lastekeelsed sõrmenimetused: *jakle-ann*, *kikilill*, *kulleprann*, *langeman*, *liigepott*, *lillejaan*, *toomastott*. 75. § on pikemalt selgitatud nende laenamistingimusi, siinkohal lisatagu üksnes seda, et need on tunginud õige kaugele rootsi asulate piirkonnast, kuni Juuru ja Häädemeesteni.

Kirjakeelde on pääsenud eesti-rootsi laensõnu suhteliselt vähe. Üldkirjakeelseid või ainult teatud autoreil esinevaid on järgmised: *hauskar*, *heiste*, *hiivama*, *holm*, *iil* (~ *iiling*), *jampsima*, *jevel*, *julla*, *jung*, *karbus*, *kepp*, *corp*, *kratt*, *kränk*, *kutspool*, *kuunar*, *küüt*, *leiger*, *moor*, *norss*, *nugima*, *nukk*, *nuudipäev*, *näkk*, *pirk*, *plika*, *pusa*, *rangid*, *räim*, *seppel*, *simp*, *sump*, *taldrik*, *tamps*, *tont*, *vaar*, *vall*, *viiger*, *viik*, *viirama*, *viss*, *vokk* ja *ämber*. Kirjanikkudest on *Oengo* keeles kõige rohkem er. laenusid. Teatavasti on selle kirjaniku kodupaik Hiiumaal.

Erilist mainimist pälvivad *karbus*, *nugima*, *näkk* ja *pusa*, mis viimasel ajal on tulnud teaduslikku keelde mitmesugusteks oskussõnadeks. Need sõnatüved on siis andnud uusi moodustusi, nagu *karbuslased* 'Trogulidae', *karbuslihas*; *nugi*- 'parasitär, parasitisch', *nugiherilane* 'Schmarotzerwespe', *nugikoonus* 'Schmarotzerkegel' jne.; *näkirohi* 'Najas, Nixkraut', *näkirohulised* 'Najadaceae'; *pusajuur* 'Büschelwurzel', *pusaoks* 'Büschel- od. Bukettzweig'. Pandagu esitatute kohta tähele ka seda, kuidas sõnatüvede algupärane tähendus on võinud muutuda. (Vt. lähemalt EÕS.)

Muud eesti-rootsi laensõnad piirduvad kitsaste murdealadega. Enamiku tarvitamise regiooniks on maa-alad otseselt vastu rootslasi, s. o. Hiiu, Noarootsi ja Risti. Kuna er. murded lähevad mitmeti tunduvalt lahku üksteisest oma häälikute arengu poolest, on sagedasti võimalik täpsalt näidata, missugusest murdest põlv-

neb üks või teine laen. (Vt. selleks häälikuloolist osa.) Nende määratavate lähtekohtadega sõnade abil on võimalik taas otsustada, kus kohal üldse on olnud lähtumiskeskused ning mis teed on laenud käinud. Hiiumaal on päämiseks laenuandjaks olnud kohapäälne er. murre Rei-s ja Kärldas. Reigis ja eriti just Rootsiküla ümbruses on mitmeid laenusid, mida mujal Hiius ei tunta. Mida kaugemale läheme Rei-st, seda enam väheneb laenude protsent ning ka üldse igasugune er. mõju. Hiiu murdeisse on üksikuid sõnu tulnud veel noarootsi-vormsi er-st. Viimasest murdest on lähtunud Noa ja ka vähestele Vor eestlastele tuntud laenud ning kaugemale edasi LNg-sse ja Rid-sse. Ris rootslasilt on rootsi mõjustus valgunud idasuunas HMd-le ja Kei-sse ning lõuna poole Kul-le ja Nis-i. Saaremaa laenud on saanud aluse kas Hiiust või mandri loodenurgast ühelt poolt ja Ruhnust ja Sõrvest teiselt poolt. Saaremaal on nimelt registreeritud mitmeid sõnu (*kurt, roogas* jne.), mida ei tunne teised e. murded ja mis ometi kahtlemata on laenatud er-st, kuid mitte neist murretest, mis elavad praegugi. Niisuguste sõnade alglähteks võime siis pidada surnud Sõrve er. keelt. Mõningaid jälgi on jätnud ka endised Matsalu lahe äärsed rootslased. Ruhnlaste mõju on olnud vahest kõige vähem, kuna nad oma isoleerituse tõttu ei ole võimaldanud küllalt intensiivseid kokkupuuteid eestlastega. Ainult kihnlaste keeles on üksikuid sõnu, nagu *huusad* ja hülge terminoloogiat, mille juured lähevad tagasi Ruhnuni. Ruhnlastel oli varemalt hülgepüügi õigusi Viru randade vastu oleva mere kohta. (Vt. Klein, Runö 275 jj.) Talvel sinna tehtud hülgejäätretked on jätnud ka otseseid tõestisi virulaste hülgeterminoloogiasse.

### Laensõnade vanadus.

Kerkib üles veel kaks küsimust, missuguseid r. laensõnu üldse tuleb pidada er. omaks ja kui vanad võivad siis olla n. n. er. laenud. Nagu käsitledava ala kohta käivate teoste harutelus on juba nimetatud, jaguvad r. laensõnad alglähte järele mitmesse eri rühma. Vanimad laenud on pärit juba sellest ajast, kui kõik praegused skand. keeled olid alles nii lähedal üksteisele, et võib kõnelda ühisest muinasskand. keelest. Kui ühine keel oli aga suutnud kujuneda omaette murretesse, mida praegu esindavad taani, norra ja rootsi keel, võib hakata määrama teatud laenu

põlvnemist rootsist. Vanemateks rootsi laenudeks tuleb pidada neid, mis osutavad jooni, millised olid omased vana-rootsi keelele. Need vanemad laenud on jäetud välja siinsest ülevaatest, kuigi on põhjust arvata, et osa vanu laenusid on tulnud meie keelde just er. kaudu juba sellel ajajärgul, kui viimane seisis alles õige lähedal ühisrootsile ega olnud veel suutnud arendada spetsiaalseid murdenähtusi. Hiljem, kui üksikud rootsi murded olid võtnud enestele tüüpilisi üksteisest tunduvalt erinevaid välimusi, saab enamail juhtudel õigegi täpsalt näidata, kas asjaomane sõna on lähtunud riigi-rootsist, soome-rootsist või eesti-rootsist. Riigi-rootsi laenudest on üks osa saadud Rootsi valitsuse ajal maal olnud ülemustelt, sõdureilt ja muult rootsi elemendilt. Mitmed kultuurilooliselt huvitavad sõnad, nagu *kadalipp*, *kroonu*, *lantmäätar* 'maamõõtja', *prilla* 'libu' jt., viitavad otseselt tagasi kord siin valitsenud Rootsi riiklikule ja sõjaväelisele korrale. Meie maal olnud rootslaste kõrval on üksikuid sõnu võinud anda rootslased ka Rootsi maal eneses. Nagu teada, on varasemal kui hilisemal ajal käinud eestlasi Rootsis, eriti Ojamaal, mitmesugustel põhjustel, peamiselt aga kaubanduslikel. Riigi-rootsi mõju eesti keelde kestab miniatüürselt edasi praeguseni merimeeste ja ekskursantide kaudu. Kas modernsest riigi-rootsist või soome-rootsist on saadud alles viimastel aastatel niisugused argoolised või humoristlikud sõnad ja laused, nagu *frökken* 'preili', *tak so mükke* 'tänan väga', ja *vašo cū* 'olge hää'.

Suurem kui riigi-rootsi oma on olnud soome-rootsi mõju. See on olnud kahesugune: otsene ja kaudne. Otseseid sr. laenusid leidub Harju- ja Virumaa randadel. Samadel aladel, aga palju suuremal arvul, on sr. sõnu, mis meie keelde on tulnud soome keele vahendusel. Viimasesse rühma kuuluvate laenude arv ulatub kindlasti üle saja. Käesoleva töö sõnaloetus on õige sagedasti peatud nimetama, et mõne asjaomase er. laenu lääne-eestilise levimisala kõrval on veel teine Põhja- või Kirde-Eestis ja et sääl sõna põlvneb sr-st või sm-st. Nii rr. kui sr. laenudest loodab allakirjutanu kõnelda lähemalt mõnes teises ühenduses.

Eesti-rootsi laenudeks on peetud neid, mis on lähtunud eesti keelde looderannikult ja saarilt siis, kui päale siiasiirdumist murre oli hakanud elama iseseisvat elu ja arenenud erilisi radu. Kahjuks pole olemas suurema vanadusega ülestähendisi er-st. Olemasolevad mälestised kütinivad tagasi ainult 18. sajandisse, millal keelel oli juba umbes sama ilme, nagu tal on praegu.

Sellepärast võib ainult oletamisi öelda, et iseseisvana on er. hakanud figureeruma kohe pärast seda, kui sündis lahtilöömine emamaast. Alguses, nagu juba öeldud, oli ühtlus siiski mõne aja veel niivõrt suur, et vanem er. tuleb arvata ühisesse vr-sse. Teatavasti oli 1294. aastal rootslasi Lääne-Eestis juba olemas ning palju varem enne seda aastat ei ole võinud olla siirdumis-aegki. Seega siis võib vastuvaidlematuist er. laenudest hakata kõnelema alles 14. sajandist alates. Sellest ajamäärast meie päevini on kandunud sõna sõna järele er-st e. keelde ning kandub neid veel tulevikuski, niikaua kuni rootsi element ei ole täiesti kadunud eesti oma hulka. 18. s. algupoolel surnud Saaremaa er. murre on hääks kriteeriumiks mõne laenu vanaduse määramisel. Sellest kadunud murdest tulnud laenud on siis muidugi vanemaid. Arvesse võttes häälikulisi ja levingu nähtusi pääle äsjanimetatu võib vanemaiks er. laenudeks arvata üldse järgmisi sõnu: *ell, hauskar, hila, holm, häll, iil, jung, kada, karbus, kepp, kihtu, kloov, klubi, korp, kratt, kurt, kutspool, küüt, leiger, lumm, lõugas, moor, muulad, norss, (nukk), nuudipäev, näkk, osmus, piis, plint, pusa, puu(maa), rangid, riimid, roogas, rott, räim, sekk, seppel, soop, sump, taldrik, tamps, tisk, tont, vaar, viiger, viik, viss, ämber* ja vahest ehk veel mõnd vähest.

Täiesti värsked on aga niisugused laenud, milles on säilinud puhtrootsilisi häälikuid, nagu sõnades *fludu, fiir, blink, hiivama* ja palju teisi.

### Muust eesti-rootsi mõjust eesti keelde.

Eelnenud päätükkides käsitletud eesti-rootsi laensõnade kõrval näeme otsesest sõnalist rootsi mõju veel n. n. tölgelaenudes. Rootsi keele ala naabruse eesti murretest on märgitud üles rida mitmesuguseid liitsõnu ja kõnekäändusid, mis on tõlgitud sõnasõnalt eesti-rootsist. Niisugused tölgelaenud võivad olnud tekida sääl, kus rootsi rahvastik on muutunud keelelt eestiliseks või kus eestlaste seas rootsi keele oskus on olnud tugev. Igatähes eeldavad tölgelaenud suuremat kummagi keele oskust kui otsesed laensõnad. Allakirjutanu on leidnud murdekogudest võrdlemisi vähe kindlasti eesti-rootsi arvele pandavaid sõnasõnalisi tõlkeid ega ole isiklikud järeleküsitlusedki suutnud lisada tunduvalt enam materjali. Üldmuljes peab siis niitama, et tölgelaenusid on palju vähem tarvitusel kui laensõnu samas eesti murdes.

Vaatlusest on peatud päälegi jätma kõrvale need sõnad ja laused, mille alglähteks võib olla ka saksa keel. Kuna saksa mõju eestisse on ilmsesti olnud tugevam, tuleb kaheldavate nähtuste juures jätta saksa keelele eesõigus. Tüüpilisemad eesti-rootsi tõlgelaenud on järgmised, millest mõned rahvateaduslikud on eriliselt huvitavad.

**hobuse-king:** Wiedemann EWb *hobuse-king* 'Hufeisen'. Murdeis *õ-kiŋg* ~ *obuse-kiŋg* on omane saarile, Lääne- ja kohati Põhja-Eestile. — Freudenthal-Vendell OESvD *hässkü* 'Hästsko' < *häst* 'hobune' + *skó* 'king'; ULMA 2765:599 Rei *æiŋe-skō*. Põhja-Eestis võib laenu eeskujuna tulla arvesse ka sr. resp. sm. murded.

**jõulu-hani:** 'lastehirmutis resp. lastemäng jõulus' (EA 152 jj). Sõna on tuntud Lääne-Eestist. — Klein Runö 335 *julgoasa* 'julgåsen, en pålsklådđ pojke eller flicka med gåsfjådrar kring huvudet och ris i handen, som förhör barnen i kristendomsksunskap'; Rei *jułgos* id. < *juł* 'jõulud' + *gos* 'hani'.

**jõulu-orikas:** EA 134 jj. *jõuluorikas* ~ *jõulukult* 'eriline jõululeib'. — Noa, Vor, Rei *jułgalt* 'seakujuline või pikergune jõululeib' < *juł* 'jõulud' + *galt* 'orikas'. Vt. ka **kalt**.

**jõulu-pukk:** EA 147 jj. *jõulupukk* ~ *jõulusokk* — Freudenthal-Vendell OESvD *iulbukk* 'Julbock' < *iul* 'jõulud' + *bukk* 'pukk, sokk'. Vt ka **pukk**.

**järve-kana:** Rei *járve-kana* 'nymphaea alba' — Rei *træskē-hen* id. < *træsk* 'järv' + *hen* 'kana'.

**kakuleib:** Ris *kačkuleib* 'sepik'. — Freudenthal-Vendell OESvD er. *kakubré* 'Finare osuradt bröd af hvete l. korn' < *kaku* 'leivakakk, kook' + *bré* 'leib'. Vt. ka **kakk**, **kakubre** ja **pree**.

**kepimees:** Noa *keppimēs* 'kirikumees, kirikuteener'. — Freudenthal-Vendell OESvD *stokagubb* 'Kyrkstöt' < *stoka* 'kepp, sau' + *gubb* 'vanamees, taat'. — Niisugune imelik kirikumehe nimetus tekkinud sellest, et vanal orjaajal kirikumees käinud ringi pinkide vahel ja torganud jumalateenistuse ajal tukkuvaid. Kepi otsas olnud korjukott, kuhu tukkuja pidanud heitma raha. — Wiedemann EWb *kepi-mēs* 'der einen Stock führt, Frohnvogt' tuleb hoida käsitledavast tõlgelaenust lahus.

**kolmekuninga-kits:** EA 150. Sõna on tuntud vaid Rei Rootsikülalt. — Rei *trækøns-gæit* < *trækøng* 'kolmekuninga-päev' + *gæit* 'kits'.

**nääri-hani:** 'lastehirmutis või -mäng uusaastal'. *nuos-gos* < *nuor* 'uusaasta' + *gos* 'hani'. Vt. ka **jõulu-hani**.

**tagasikäija:** ERA II 16, 183 Kse Massu *koõljās või kääbas — änameste nii neid tagasikäijaid surnuid kutsuti*; Noa *surnud käisid tagasi*. — Noa *otorkomar*; Ris *otærgar* 'kodukäija' < *otør* ~ *otær* 'tagasi' + *koma* ~ *kuuma* 'tulema' resp. *ga* 'käima'.

**ülevalkäija:** Rei *ülevel-käija* ~ *üles-käija* 'kodukäija' — *surnud keivad ülevel*. — Rei *optæppar* id. < *op* 'üles' + *tæpp* 'käima, jooksmata'. Vt. ka EKirj XXIV 120.

Esitatud etnograafiliste sõnade sisulise poole kohta on lähemalt kirjutanud G. Ränk ja I. Manninen EA 147 jj. ning 184 jj. Skandinaavia vastetest on rohkeid näiteid Nils Lid'i norrakeelses teoses „Joleband og vegetasjonsguddom“, Oslo 1929.

Päälle liitsõnade on olemas terveid kõnekäände ja lauseid, mis on eesti-rootsi keelest tõlgitud. Phl-s tänatakse kostitajat esimesel kohtamisel: *ättü.mal vimsē ēst* ~ *ätte.mal vimsē ēst*. See viisakuskomme on tuntud kogu r. keele alal; vrd. r. kirja-keele samatähenduslikke *tack för sist* ~ *tack för senast*.

Rootsi keele naabruses on mitmed sõnad saanud erilisi, mujal tundmata, funktsioone. Nii näiteks tarvitatakse Ris-l peaaegu alati *jääma*-verbi sääl, kus mujal öeldaks *minema*, *muutama*, *saa-ma*: *tēmā jāi tērvēks* 'tema sai terveks', *lehmād jāvād rāmmusaks* 'lehmad lähevad rammusaks'. Siin on ilmesti mõjustanud er. verb *bl*, mis tähendab 'bleiben, werden'. Samal geograafilisel alal öeldakse *pidama* 'müssen' asemel *sāma*: *nūt sāt sa kirjūtava* 'nüüd pead sa kirjutama' *nu fo te skrīv, uōme sa sād minna* (*h*)*öbrinçi* 'homme pead minema Höbringi' — *morga fo te ga te hubrvng*; er. resp. r. *fo* (*fä*) tähendab niihästi 'bekommen' kui 'müssen'. Saama tarvitamine selles mõistes on tavaline veel Noa-s ja Hiinus. Kuna Hii murretes *sāmā* ~ *sāma* võib tähendada ka 'können', siis lauses nagu *sa saad minna* ei oleks ilma muuta selge, kas peab või tohib minna. Mõistelist vahet tehakse aga lauserõhuga: *sa sād. minnā* tähendab 'sa võid minna', aga *sa sād minnā*. 'sa pead minema'. — Wiedemann EWb järgi *palju* on Saaremaal ka 'sehr' — *ta on palju paks ja p. raske* 'er ist sehr dick und schwer'; AES tunneb Rid *palļu* 'väga, liig' — *palļu raske*; tähendusvarjund on tuntud ka Hiiumaal. Siin on eeskujuks taaski olnud er., kus *mike* on mõlemat — 'viel' ja 'sehr'. Valga ümbruses on teine *palju* 'sehr' ala lahus kirjeldatust. Viimasel tuleb mõjustajana arvesse lä. keel.

Noa-s ja Hiius on tavalised konstruktsioonid: Noa *ta kõneleb rōtsi kēlē piāl* 'ta kõneleb rootsi keelt'; Phl *saksà kēlē pēl* 'saksa keeli'; Rei *ma ei olē ēsti kēle pāl oškānd kõneldagid*. Toodud lauseile on ehituselt täiesti sarnased Noa er. *han sprōkar opa svāensk*; Rei *ia tolar pō aēst* (~ *ia tolar aēst*). Kas pole r. mõju selleski, et kõigis neljas Hii vallas tarvitatakse palju laialdasemalt täisminevikku, kus mujal on pruugiks lihtminevik, seda eriti just eitavas kõnes? — Rei *ma ei olē rōtsi kēld oškand, kui ma si vehene oli; polē me uskund, et sà ni ruutu tulēd*; Phl *kaķs, mēst tullēd, mā bolē arū sān, kes nē ollēd* jne.

Ris-l on silmatorkavalt suur rootsi süntaksi mõju; päämiselt objekti tarvitamises tuleb see esile kõige ilmekamalt. Rannapoolsemais külis on objekt muude e. murrete seisukohalt täiesti vigane. Hulk sobivaid näiteid on AES stipendiaadid H. Rutoff ja J. Inglis talletanud murdekogudesse. Näiteks Alliklepa külast: *ei olē eà lastē ēs nīsugused asjad rākkida; ja aūd lahti lõppima ja lõppin aūd lahti ja vet pusärk lahti ja vatta suřnu sõrmed jälle kaņged, ei sà sõrmus ära; marī pēāb oma leib tegema justku obose julgād, sārlast peavād vaštlabā lehmā udār ā kietma* jne. Allakirjutanu on märkinud samast Vihterpalu vallast: *tuhka-bāval ei sjetta piad ega pañda ärjad ikkēs; Kurksi teċin punasega märk alla; tō sāgi sija*. On tähelepandav, et isegi üks Kurksist põlvnev rootsi soost õpetaja tegi murdepäraseid objektivigu. Tema arvates õpilased rääkivat valesti *tō obune kojū*, kuna pidavat öeldama: *tō obust kojū*. Objekti kohta olgu veel mõni näide Noa-st: *Eistrepa ma teċin üks lahti; ma pole mitte nein mušt lehm*.

Lõpuks on er. mõju ka selles, et Hiius ning mujalgi naabruses öeldakse meelest asemel *ēst*: Rei *sē oli nende meelest imelik*; Phl *se ollē neñnā armas koerā ēst* 'koera meelest' jne. Rootsi eeskujul on sügenenud veel Hii konstruktsioon *eñnast* ~ *heñnast õppēma* 'õppima' -- *ta õppēs henešē insināriks*.

Esitatud lühikese tõlgelaenude ülevaate lõpul viidatagu rootsi häälduse mõjule Lääne-Eesti murdeis. Sa-l, Hii-s, Noa-s ja Ris-l on e. *ō* muutunud er. mõjul *ō*-ks või *õ*-ks. Sõrves, Hii-s, Noa-s ja Ris-l on kas üldiselt või teatud tingimustel *ā* asemel rootsipärasem *æ* ~ *ε*. Konsonantismis osutavad er. mõju *f* esinemine Noa-s ja Ris-l, *s*- säilimine konsonandi eel sõna alguses, samuti *k*- säilimine *n* eel samas positsioonis. Kohati tuleb ette helilisi

*b, d, g* e. helitute meediate *B, D, G* asemel. Eesti-rootsi häälikulisest mõjust eesti murdeis on pikemalt kirjutatud allakirjutanu EK X, lk. 73 jj. Üht-teist on mainitud ka käesoleva kirjutise häälikuloolises osas.

### Lisa.

Tarvitatud eesti-rootsi algallikad on olnud niivõrt erineva foneetilise transkriptsiooniga, et on tingimata vajaline tuua kõrvuti kõik erisugused süsteemid ja lõpuks lisada üksikutele häälikutele soome-ugri teadusliku transkriptsiooni vastavad grafeemid. Muidu võiks sageli tekkida põhjendatud arusaamatusi.

OESvD	OÖSvD	Rootsi murde-alfabeet	Soome-ugri teaduslik alfabeet
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>á</i>	<i>á</i>	<i>a</i>	<i>ā</i>
<i>b</i>	<i>b</i>	<i>b</i>	<i>b</i>
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>
<i>ð</i>	<i>ð</i>	<i>ð</i>	<i>D</i>
<b><i>d</i></b>	<i>ɖ</i>	<i>ɖ</i>	
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e, ê</i>
<i>ə</i>			<i>ə</i>
<i>ë</i>	<i>i</i>		<i>i, î</i>
<i>é</i>	<i>ē</i>	<i>e</i>	<i>ē</i>
<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
<i>g</i>	<i>g</i>	<i>g</i>	<i>g</i>
<i>h</i>	<i>h</i>	<i>h</i>	<i>h</i>
<i>i</i>	<i>i, i, j</i>	<i>i, i</i>	<i>i, j(i)</i>
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ī</i>
<i>k</i>	<i>k</i>	<i>k, ģ</i>	<i>k, g</i>
<i>l</i>	<i>l</i>	<i>l</i>	<i>l</i>
<i>l</i>	<i>l, l</i>	<i>l, l</i>	
<i>λ</i>	<i>λ</i>	<i>λ</i>	<i>L</i>
<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>
<i>η</i>	<i>η</i>	<i>η</i>	<i>η</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>ó</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>ū, ū, ō</i>
<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p, þ</i>	<i>p, B</i>

OESvD	OÖSvD	Rootsi murde- alfabeet	Soome-Ugri teaduslik alfabeet
<i>r</i>		<i>r</i>	
<i>ř</i>	<i>r</i>	<i>R</i>	<i>r</i>
<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>
<b>s</b>	<i>š</i>	<i>š</i>	<i>š</i>
<i>z</i>	<i>z</i>	<i>z</i>	<i>z</i>
<i>t</i>	<i>t</i>	<i>t, d</i>	<i>t, D</i>
<b>t</b>	<i>č</i>	<i>č</i>	
<i>u</i>	<i>u, u</i>	<i>u</i>	<i>u, u, o</i>
<i>ü</i>	<i>u, ü</i>	<i>u, y</i>	<i>u, ü</i>
<i>ú</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u, ü</i>
<i>v</i>	<i>v</i>	<i>v</i>	<i>v</i>
<i>w</i>	<i>w</i>	<i>w</i>	<i>w (u)</i>
<i>å</i>	<i>o, ä</i>	<i>o</i>	<i>o, o</i>
<i>ä</i>	<i>ä</i>	<i>æ</i>	<i>æ, e</i>
<i>æ</i>	<i>æ</i>	<i>æ</i>	<i>æ, e</i>
<i>ö</i>	<i>ö</i>	<i>ö</i>	<i>ö</i>
<i>ø</i>	<i>ö</i>	<i>ö</i>	<i>ö</i>
<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>ø</i>	<i>ö</i>

Nagu vokaalide nõnda tähistatakse konsonantidegi kvanti-  
teeti rootsi murdealfabeedis joonekesega tähe all: *m, p, t* jne.  
Freudenthal-Vendell OESvD on aga selle praeguse uususe  
asemel kahekordne konsonant: *mm, pp, tt* jne. — Muud erine-  
vused üksikute teoste transkriptsiooni vahel pole niivõrt olulised,  
et nad võiksid tarvitajale sünnitada raskusi. — Trükitehnilistel  
ning muil põhjusil on r. transkriptsiooni kohati lihtsustatud.

## REFERAT.

### Die estlandschwedischen Lehnwörter in der estnischen Sprache.

#### Die Estlandschweden.

Die schwedischen Bauern und Fischer an der nordwestlichen Küste und auf den ihr gegenüberliegenden Inseln Estlands werden von den Esten *esti-rootslased* 'Estlandschweden' genannt. In der schwedischen Literatur findet man *estlands-svenskar* und *baltiska svenskar*. Das seltener vorkommende *aibofolk* ist halbpoetisch und hat ursprünglich nur die Bewohner der Inseln Klein- und Gross-Pakri (Rågö) bezeichnet.

Die Frage, wann die Schweden ihr heutiges Territorium besiedelt haben, kann nicht genau beantwortet werden. Der beste Kenner der estlandschwedischen Mundarten, Gideon Danell, schliesst aus einigen Ortsnamen, dass es schon in der heidnischen Zeit eine schwedische Kolonie in Nordwestestland gegeben habe. Der Archäolog Adolf Schück nimmt als Einwanderungszeit das Jahrhundert zwischen 1250 und 1350 an. Der Helsingforscher Sprachforscher E. T. Karsten hält noch heute an der falschen und veralteten Meinung fest, nach der die Schweden Estlands Reste eines germanischen Stammes seien, der in uralten Zeiten im Baltikum gelebt habe. Ganz sicher ist nur die Tatsache, dass wenigstens ein Teil der jetzigen Siedelungen vor dem Jahre 1294 entstanden ist. In dem erwähnten Jahre wird in Haapsalu ein besonderes die Schweden betreffendes Gesetz erlassen.

Früher ist das estlandschwedische Gebiet viel ausgedehnter gewesen. Noch im Anfang des 18. Jahrhunderts lebten einige Schweden in Anseküla auf Süd-Saaremaa. Zu derselben Zeit gab es schwedische Dörfer auch in Lääne-Nigula, in Nõva (Naiva) in Risti (Kors), in Leetsi in Harju-Madise und in Kirsalu in Keila. Im Jahre 1781 wanderte der grösste Teil der Dagöschweden nach der Ukraine aus, von wo die meisten

1929 wieder weiter — nach Schweden — zogen. — Heute gehören zum estlandschwedischen Gebiet Naissaar (Nargö), die Pakri-Inseln (Rågö), einige Stranddörfer in Kloostri (Padis) und Vihterpalu (Vipall) im Kirchspiel Risti (Kors), Riguldi (Rikull), Sutlepa (Sutlep), Paslepa (Pasklep), Osmussaar (Odensholm), Vormsi (Ormsö), das Städtchen Kärkla (Kärrdal) sowie Reigi (Räike) auf Hiiumaa (Dagö) und die Insel Ruhnu (Runö). Rein schwedisch sind nur Ruhnu, Vormsi, Riguldi, Osmussaar und die Pakri-Inseln. Stark gemischt und ziemlich estnisch geworden sind Paslepa, Sutlepa und Naissaar. Die Dörfer in Risti sind schon fast ganz estnisch ausser Kurksi (Korkis); im Aussterben begriffen ist die alte Mundart in Reigi und Kärkla. In Kärkla lebt nur noch eine einzige sehr alte schwedischsprechende Frau.

Das Estlandschwedische bildet eine selbständige Mundarten-Gruppe, der das Schwedische in Uusimaa (Nyland) in Finnland am nächsten steht. Vom Hochschwedischen weichen die estländischen Mundarten stark ab und zerfallen in die folgenden Untergruppen: 1. rågö-korsisch auf den Pakri-Inseln und in Risti; 2. nuckö-ormsöisch in Paslepa, Sutlepa, Riguldi und auf Osmussaar und Vormsi; 3. dagöisch in Reigi und Kärkla und 4. runöisch auf Ruhnu. Die heutige Mundart der Insel Naissaar ist mehr finnland- als estlandschwedisch.

### Überblick über die das Estlandschwedische behandelnde Literatur.

Das Gebiet der schw. Lehnwörter ist bis heute äusserst wenig behandelt worden. Es gibt darüber gar keine selbständigen wissenschaftlichen Untersuchungen; einige Verfasser haben nur bei Gelegenheit einige Zusammenstellungen geliefert. Die allerältesten Werke und Schriften, wie die von Arvid Moller, A. W. Hupel, E. Ahrens und Dr. Bertram, setzen gleichlautende schwedische und estnische Wörter ohne irgendwelche lautliche oder semasiologische Kriterien nebeneinander. Die meisten derartigen Zusammenstellungen haben für uns nur einen geschichtlichen Wert. Der Hauptfehler aller älteren Autoren ist immer derselbe: es wird niemals das für unsere Zwecke besonders wichtige Niederdeutsch berücksichtigt. — C. Russwurm ist der erste, der mit klarem Blicke von einem direkten eschw. Einflusse spricht. F. J. Wiedemann stellt das Terri-

torium dieses Einflusses richtig fest. Im Jahre 1892 erscheint in der estnischen Zeitung „Olewik“ ein längerer Aufsatz über die kulturellen und sprachlichen Beziehungen zwischen Schweden und Esten. Der Verfasser, Spuhl-Rotalia, zeigt uns unter anderem die Urquellen der schw. Lehnwörter: 1. der vorgeschichtliche Verkehr, 2. das schwedische Zeitalter in Estland, 3. die Estlandschweden und 4. die Schweden in Finnland. Da Rotalia keine sprachwissenschaftliche Vorbildung besass, konnte er natürlich, ungeachtet seines klaren Blickes und seiner Begabung, keine weiteren Resultate gewinnen.

Das erste Werk, wo unsere Frage streng wissenschaftlich erwogen wird, ist die Dissertation von Ralf Saxén „Finska lánord i östsvenska dialekter . . .“ In dieser Untersuchung und in einem seiner späteren Aufsätze liefert uns Saxén mehrere gute Etymologien. Die meisten Vergleiche sind sehr treffend und es sind darunter nur einige wenige, mit denen der Vf. der vorliegenden Schrift nicht einverstanden ist. Das finn. *korkki* ‘Kork’ kann natürlich < schw. *kork* stammen; für die estn. Entsprechung müssen wir aber das deutsche *Kork* als Vorbild annehmen. Ferner stammt das *prípashæst* ‘löshäst’ über das Estn. aus dem russ. *припряжная (лошадь)*. Die eschw. Formen, wie *fripasætk* usw., sind volksetymologische Neubildungen und keine Entwicklungen aus \**fripars* + (*häst*). Keine eschw., sondern russ. Lehnwörter sind die estn. *kasukas* ‘Pelz’ und *tita* ‘kleines Kind’. Da das estn. Wort *kars* ‘Netzsack’ mehr im Süden vorkommt, kann es nur < Nd. stammen. Eine vermutete eschw. Entsprechung \**kaš* hätte im Estn. \**kaš* ergeben. Ein nd. Lehnwort ist auch *laat* ‘Jahrmarkt’.

W. Schlüter bringt einige alt- resp. mittelschwedische Lehnwörter und konstatiert die Schwierigkeit, die dem Forscher begegnet, wenn er die schw. Lehnwörter von den nd. unterscheiden will.

Im Sommer 1909 macht W. Grünthal eine Forschungsreise nach Saaremaa, um dort unter anderen Aufgaben auch den eventuellen Einfluss des Schw. auf die lokalen estnischen Mundarten festzustellen. In seinem Reisebericht („Eesti Kirjandus“ 1910) nennt Grünthal auch einige eschw. Lehnwörter. Von den angegebenen sind *troi*, *laga*, *völling*, *tiidus* nicht eschw., sondern nd. oder r(eichs)schw.

Eine ganze Reihe eschw. Lehnwörter im Estn. erwähnt die Dissertation von H. J. Streng über die schw. Lehnwörter im

Finnischen: „Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielessä“. Obwohl der Verfasser sehr vorsichtig ist, kann er doch nicht ganz genau die Grenzlinie zwischen den nd. und den schw. Lehnwörtern ziehen und betrachtet daher eine Menge nd. Entlehnungen als schw.

Sehr unkritisch ist Heikki Ojansuu. Ohne irgendwelchen Grund will er ein jedes nd. Lehnwort zu einem eschw. stemmeln. In der Aufsatzreihe „Suomen kielen tutkimuksen työmaalta...“ führt er z. B. mehr als ein Dutzend Wörter auf, von denen nur ein einziges, nämlich *taldrik*, wirklich eschw. sein könnte. Die anderen sind nd., f(innland)schw. oder a(lt)schw.

Die erste estnische akademische Abhandlung, „Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I. Analüüs“ von Albert Saareste, behandelt neben anderen Etymologien auch zahlreiche direkte eschw. Lehnwörter. Fehlerhaft sind die Angaben über *vend* ‘Bruder’, das ein alter f.-ugr. Stamm ist, sowie über *undruk* ‘Weiberrock’ und *room* ‘Kummetriemen’, von denen das erstere < Nd. und das letztere < Aschw. stammt. — Da das Etymologisieren für Saareste nur eine Nebensache ist, sind die Vergleiche natürlich nicht endgültig ausgearbeitet. Deshalb schreibt einige Jahre später Wilhelm Wiget eine spezielle Ergänzung zu Saareste’s germanischen Lehnwörtern: „Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen“. Vor allen Dingen nennt Wiget vier Herkunftsquellen, die mit denen von Rotalia übereinstimmen. Er, als ein guter Kenner deutscher und schwedischer Mundarten, hat die Herkunft eines jeden Wortes gründlich behandelt. Der Vf. der vorliegenden Schrift kann jedoch in ein paar Fragen seine Meinungen nicht teilen. *Vaar* ‘Alter, Vater’ kann auch < Eschw. stammen und braucht nicht unbedingt < Rschw. während der Schwedenherrschaft in Estland entlehnt zu sein. *Päss* ‘Widder’ ist im Westen ein eschw. Lehnwort, im Osten aber natürlich ein finn. oder fschw., wie auch Wiget meint. Vor *lääger* ‘Dreschflegel’ und *puul* ‘junge Kuh, Stärke’ muss man ein grosses Fragezeichen setzen, wenn man sie mit den eschw. *lääge* und *fola* vergleichen will. Ferner ist *kuhti* ‘Jacke’ ein russ. Lehnwort; *hunt* ‘Wolf’ < D. und *rukk* ~ *ruka* ‘Kleid, Rock’ < Fschw. Wiget ist der erste, der die Frage der dänischen Lehnwörter im Estn. aufwirft. Von den drei beigebrachten Beispielen — *jung*, *pank* und *kokk* — stammen jedoch die beiden ersten < Eschw. und das dritte ist ein älteres westfinn. Wort.

Einiges über die eschw. Lehnwörter haben noch E. A. Tunkelo, J. Jõgever, E. N. Setälä, T. E. Karsten, der Verfasser dieser Zeilen und ein paar andere Sprachforscher geschrieben. E. N. Setälä hat in seinem „Bibliographischen Verzeichnis“ alle bis zum Jahre 1912 festgestellten älteren germ. Lehnwörter bibliographisch registriert. In dem Verzeichnis kommen auch mehrere eschw. Lehnwörter vor. Im Wörterverzeichnis unseres Werkes werden jene Quellen nicht erwähnt, die bei Setälä schon registriert sind.

### Lautgeschichtlicher Überblick.

Die meisten eschw. Laute sind im Estn. durch die ihnen am nächsten stehenden estn. wiedergegeben. Da die Entlehnungszeit jung ist, sind auf beiden Seiten keine wichtigeren späteren Lautentwicklungen vorgekommen. Deshalb werden hier, in dem deutschen Referat, nur ganz kurz einige besondere Erscheinungen berührt. Das Übrige wird aus den nebeneinandergestellten Beispielen im estnischen Texte ohne weiteres klar.

1. *trasù* ~ *träsu* 'Lappen' und *kraļ* ~ *krät* 'ein reichthumbringender Geist' haben schon im Eschw. zweierlei Vokalismus: *trasω* ~ *træsω* resp. *skrat* ~ *skræt*. *ja-* > *jä-* ist ein westestn. Lautwandel. (*k*)*nācas* 'schlecht gewachsen' < *knag* zeigt ein unerwartetes *ā* anst. *a*. Es kann hier vielleicht eine unbekannte (oder ausgestorbene) eschw. Form mit *-ā-* das Vorbild gewesen sein.

2. *klâver* 'Dreschflegel' ist eine Kontamination aus *lēçer* ~ *lâçer* und eschw. *λavω*.

3. *e* > *i* vor *η* und teilweise auch vor *n* ist eine estn. Erscheinung.

4. *rija* 'rote Kuh' < *rea* hat *i* anstatt *ê*. Diese Unregelmäßigkeit ist durch die Qualität des eschw. *e* bedingt, welches von einem Esten fast wie ein estn. *i* gehört wird. Ausserdem sind die Rufnamen zu besonderen Lautveränderungen geneigt.

8. Im Eschw. kommen mundartlich *o* und *ω* abwechselnd vor. Diese Abwechslung spiegelt sich auch im Estn. als *o* und *u*.

11. Noch häufiger als die im § 8 erwähnte ist die Abwechslung der eschw. *ω* und *u*. Im Estn. haben wir fast immer *u*, da die entlehnten Wörter aus solchen Gegenden stammen, wo Eschw. *ω* hat. Das Gesagte gilt auch für die langen *ω* und *u*.

12. Da das eschw. *ω* dem estn. Ohr bald näher zu *ū* bald näher zu *ō* klingt, sind in den Lehnwörtern beide Laute vertreten.

13. Siehe § 11.

15—17. Das eschw. *æ* ist ein Laut zwischen dem viel breiteren estn. *ä* und dem engeren *e*. In den Lehnwörtern kommen beide Substitutionen — *ä* und *e* — vor. Die Labialisierung zu *ō* ist eine estn. mundartliche Erscheinung.

20—22. Die eschw. Diphthonge sind im Estn. sehr bunt vertreten, da sie schon im Eschw. verschiedene Entwicklungen hinter sich haben. Fast jedes Lehnwort zeigt je nach dem Entlehnungsorte eine andere Entsprechung.

23—26. Die Vokale ausserhalb der ersten Silbe werden im Estn. durch dieselben Vokale vertreten wie die der ersten Silbe. Es sei nur das eschw. *-e-* besonders erwähnt, das viel enger und höher ist als das estn.: deshalb ist es manchmal durch das estn. *i* wiedergegeben worden. — Die langen Vokale in den zusammengesetzten Wörtern sind im Estn. durch die entsprechenden kurzen vertreten.

27—40. Stammvokale. Wie auch die meisten jüngeren nieder- und hochdeutschen Lehnwörter, zeigt der grösste Teil der eschw. den Stammvokal *-i-*. Diesen Vokal haben nämlich die meisten Neutra, Maskulina und Adjektiva, ein Teil der Verba und einige wenige Feminina. Die letzteren und manche Maskulina, ganz wenige Neutra und viele Verba haben als Stammvokal *-a-*. Die Buntheit des Stammvokals der Substantiva hängt davon ab, welche eschw. Form die Esten als Ausgangspunkt genommen haben, z. B. die Einzahl oder die Mehrzahl, die bestimmte oder die unbestimmte Form. Am besten sehen wir das bei den Maskulina, wo der *a*-Stamm von der Mehrzahl oder der bestimmten Form her stammt. Den Stammvokal *-u-* haben die Entsprechungen jener eschw. Feminina, die in der Ursprungssprache auf *-ω* enden. Einige Abweichungen von den beschriebenen Gesetzen sind durch Analogie bedingt, oder der eschw. Stamm hat im Estn. eine deminutive usw. Endung erhalten. — Eine interessante Erscheinung ist in § 39 beschrieben: mehrere Lehnwörter haben das eschw. Kennzeichen der Bestimmtheit am Ende bewahrt (*toràn, kaclà*), dem dann ein entsprechender Stammvokal angegliedert ist. Zum Schluss wird die Frage berührt, inwieweit ein Stammvokal als Kriterium von Bedeutung ist. Manche Sprachforscher sind der Meinung,

dass alle jüngeren germanischen Lehnwörter, die auf *-a* oder *-u* enden, ohne weiteres aus dem Schw. stammen. Diese Meinung ist falsch, da es zahlreiche ganz junge deutsche Lehnwörter mit *-a* und *-u* gibt. Viel wichtiger als der Stammvokal sind oft die territoriale Verbreitung und die Bedeutung des Wortes. In diese Arbeit sind nur jene *-a*-stämmigen Wörter, vor allen Dingen Verba, als schw. aufgenommen, wo das Verbreitungsgebiet die Herkunft mehr oder weniger unzweifelhaft gemacht hat.

41—52. Die anlautenden Konsonanten. Die Vertretung der eschw. anlautenden Konsonanten ist im Estn. sehr regelmässig und einfach. Bei *v*, *l*, *m*, *n* finden wir keine Veränderungen.

41. *k*-, *p*-, *t*- sind vor Vokalen, *r* und *l* geblieben, ausgenommen die Mundarten von Saaremaa, Muhu und Kihnu. Vor *n* kommt *k*- nur in Risti und auf Hiiumaa teilweise vor.

42. Die anlautenden eschw. *b*-, *d*-, *g*- sind im Estn. durch *p*-, *t*-, *k*- ersetzt. Die stimmhaften Mediae *b*, *d*, *g* kommen nur in einzelnen Dörfern vor.

43. Das anlautende *s*- ist im allgemeinen vor einem anderen Konsonanten verschwunden. Eine Ausnahme machen einige Gegenden in Noarootsi und Risti.

44. Ausser Pühalepa und teilweise Noarootsi und Risti ist das *h*- überall verschwunden.

45. Für das anlautende eschw. *f*- sehen wir zweierlei Vertretungen: vor den Vokalen ist *f* > *v*-, vor den Konsonanten *f* > *p*-. Ein beibehaltenes *f*- ist nur in der unmittelbaren Nähe der Schweden gewöhnlich.

51. Es fehlen gute Beispiele für anlautendes *ll*-. Es gibt nur zwei Wörter mit zwei verschiedenen Entsprechungen.

53—74. Die Vertretung der inlautenden Konsonanten gleicht in den Hauptzügen derjenigen der anlautenden.

53—57. Den eschw. *-k*-, *-p*-, *-t*- oder *-ǵ*-, *-ǔ*-, *-ǰ*- entsprechen im Estn. *-c*-, *-b*-, *-d*-, d. h. stimmlose Mediae. Einige Abweichungen können durch Analogie erklärt werden. Nach *l*, *m*, *n*, *r* klingen die eschw. *-k*-, *-p*-, *-t*- für das Ohr stärker, und deshalb begegnen wir hier im Estn. einem *-kk*-, *-pp*-, *-tt*-. Auslautend sind *-k*-, *-p*-, *-t* im Estn. ohne weitere Veränderungen erhalten. Der estn. Sprachstruktur gemäss sind die Tenuisklusile, ebenso wie die anderen Laute, dem Stufenwechsel unterworfen.

58. Die eschw. *-k*-, *-p*-, *-t* > estn. *-kk*- oder *-k̄*-, *-pp*- ~ *-p̄*-, *-tt*- ~ *-t̄*-, je nachdem wie ihre Position im Worte ist.

59. Den kurzen und langen eschw. inlautenden *-b-*, *-d-*, *-g-* entsprechen im Estn. *-b-*, *-D-*, *-G-*.

62. Das aus *-rt-* entstandene *-t-* ist im Estn. durch *-rt-* vertreten, da das estn. Ohr in diesem Laute *r + t* wahrnimmt. Mundartlich kann *-rt-* auch im Eschw. vorkommen.

64. Dem eschw. *-s-* entsprechen im Estn. *-s-* und *-rs-*. Die Wörter mit *-rs-* stammen aus solchen eschw. Mundarten, wo das *-r-* Element von *-s-* noch hörbar ist, oder sie sind älter als die Lautveränderung *-rs- > s*.

65. Über das inlautende *-f-* gibt es nur aus jenen Dörfern Beispiele, wo das *f* im Estn. vorkommen kann. Eine zu erwartende Entsprechung wäre *-hv-*, das die anderen jüngeren germanischen Lehnwörter zeigen.

71—72. Dem „dicken“ *-l-* entspricht im Estn. *-l-*. Für *-ll-* gibt es aber keine guten Beispiele. Wie ein Ortsname zeigt, wäre die natürlichste Entsprechung *-hl-*.

75. Ausserhalb aller Gesetze stehen jene Wörter, die in der Kindersprache vorkommen, oder die als Schimpfwörter oder Scherzausdrücke gebraucht werden.

### Das Wörterverzeichnis.

Über die im Wörterverzeichnis gebotenen Wörtervergleichen ist wenig zu sagen. Die meisten Beispiele sind auch ins Deutsche übersetzt, so dass ein Überblick über den estn. Text ohne grössere Schwierigkeiten möglich ist. Einige Wörter muss man jedoch besonders berühren. Bei manchen Entlehnungen ist ein nieder- oder hochdeutscher Nebeneinfluss unzweifelhaft, oder das Wort als solches stammt aus dem Eschw. nur in jenem Gebiet, wo die Schweden sehr nahe sind. Solche Wörter sind: *blink*, *hiivama*, *julla*, *kloov*, *laastük*, *laks*, *lekkima*, *praks*, *pärs*, *pöök*, *spillima*, *taldrik*, *tiivesrekk*, *tromm*, *ämber*. *Läger* ist eher deutsch als schw. Unbedingt auch < Fschw. stammen *nors*, *plika*, *pook*, *pukk*, *päss*, *simp* und *sump*. Ausserdem kann die letztere Sprache für *nukk* und *vadustaak* sogar eher als Urquelle gelten. *Hatt*, *kepp*, *käpp*, *sinkel* können auch ältere Lehnwörter sein, besonders aber *puul*. Bei *kuunar*, *moor*, *parlast* und *vaar* muss man das Rschw. als Nebenquelle in Betracht ziehen. Ferner versehen wir einige Vergleichen mit einem grossen Fragezeichen, wie *end*, *jampsima*, *kada*, *kruba*, die auch finnisch-ugrischen Ursprungs sein

können. *Rangid* ist ursprünglich ein westfinnisches Wort, später aber durch die eschw. Entsprechung lautlich beeinflusst worden.

### Überblick über die Lehnwörter.

Die Lehnwörter können uns oft viel mehr über verschiedene geschichtliche Tatsachen und Kultureinflüsse sagen als die direkten schriftlichen Urkunden. Meistens wandert Wort und Sache gleichzeitig von dem einen Volke zum anderen, aber doch nicht so unbedingt, wie man früher geglaubt hat. Die Estlandschweden als Einwohner entfernt liegender Gegenden haben immer unter einem grossen kulturellen Einfluss der Esten gestanden, die neue Strömungen aus Städten und Handelsflecken vermittelt haben. Ausser der Sprache beweist das auch die Sachkultur. Das einzige Gebiet, wo die Esten Schüler der Schweden gewesen sind, ist die Seefahrt. Von den 253 Lehnwörtern stehen 88 mit der See oder dem Wasser im Zusammenhang. S. 120 ff. sind alle hierher gehörigen und sonstigen Wörter nach Begriffsgruppen eingeteilt worden. Die See betreffen *meri ümbrusega* — die See mit ihrer Umgebung, *veesõidukeid ja veesõitu* — Wasserfahrzeuge und Wasserfahrt, *meremärke* — Seezeichen, *kalandust* — Fischerei, *hülgepüüki* — Seehundsfang, *merelinde* — Seevögel, *meretaimi* — Seepflanzen. Auf dem Gebiete des Ackerbaus (*põllundus*) und der Viehzucht (*loomakasvatust*) haben wir nur einige unbedeutende und zufällige Wörter, meistens aus Dörfern mit gemischter Bevölkerung. Interessanter ist die Abteilung Textilgewerbe (*tekstiiltööstus*), Kleidung (*rõivastus*) und Schmuck (*ehtimine*). Die Kopfbedeckungen *karbus* und *seppel* sind bei jenen Esten, die dicht neben den Schweden leben, bekannt und gelten als schwedisch. Weiter folgen *puutöö* — Tischler- und Zimmermannsarbeit, *toidud* — Speisen, *sepis* — Schmiedekunst, *aiandus* — Gärtnerei, *sport ja sõda* — Sport und Krieg. Auf dem Gebiete des Bildungswesens haben wir ein sehr interessantes Lehnwort: *riimid* 'Holzkalender'. Die Holzkalender sind überall in Estland, wo sie vorkommen, schwedischen Ursprungs. Besonders wichtig sind die Wörter, die Begriffe des Volksglaubens (*usundilised*) und Bräuche (*kombelised*) bezeichnen. Von ihnen gehören *kratt*, *leiger*, *nuudipäev*, *näkk*, *tont* zu der älteren Schicht und

sind sehr weit verbreitet. Mehrere Wörter bezeichnen verschiedene Verwandtschaftsstufen (*hõimlased*) und Generationsbeziehungen (*inimespõlv*). In Westestland sind die meisten ursprünglich estnischen Verwandtschaftsnamen fast spurlos verschwunden, und man bedient sich hier komplizierter Zusammensetzungen, wie *ema-õde* 'Mutterschwester, Tante'. In jenen Gegenden, wo die Berührungen mit dem Schwedischen rege sind, hat man kürzere und bequemere schwedische Bezeichnungen aufgenommen. Einzelne Wörter beziehen sich auf das Gebiet der Gesellschaft (*ühiskond*), der Anatomie, der Krankheiten (*haigus*) und der volkstümlichen Medizin (*arstimine*). Ausser den auf die See bezüglichen gibt es noch ein paar Dutzend Lehnwörter, die mit der Natur (*loodus*), der Flora (*taimestik*) und der Fauna (*loomastik*) im Zusammenhang stehen. Zum Schluss begegnen wir einer Menge pejorativer, komischer und witziger Ausdrücke. Oft hat ein Wort erst im Estnischen einen pejorativen oder komischen Beigeschmack erhalten. Die Wörter der Kindersprache stehen dieser Kategorie sehr nahe.

S. 123 werden die Wörter besonders aufgeführt, die auch in der estnischen Literatur- und allgemeinen Umgangssprache vorkommen. Das Verbreitungsterritorium des grössten Teils der estlandschwedischen Lehnwörter ist jedoch Nordwestestland, vor allen Dingen Hiiumaa, Noarootsi und Risti. Die Lehnwörter auf Hiiumaa stammen aus den lokalen schwedischen Mundarten, zum geringeren Teile auch von Vormsi und aus Noarootsi. Die letzteren Gegenden haben ihrerseits Lääne-Nigula und Ridala beeinflusst. Der Einfluss der Risti-Dörfer geht nach Harju-Madise, Keila, Kullamaa und Nissi. Saaremaa besitzt wider Erwarten nur sehr wenige Entlehnungen, die von Hiiumaa oder vom Festlande herübergekommen, oder aber die letzten Erinnerungen an die frühere einheimische schwedische Bevölkerung sind (*kurt, roogas*). Die Insel Ruhnu hat wegen ihrer Isolierung nur der Nachbarinsel Kihnu und dem Strande von Virumaa, wo die Ruhner ihre Seehundfangstellen hatten, einiges geliefert. — Je weiter wir uns von dem schwedischen Siedlungsgebiet entfernen, desto geringer wird die Zahl der Lehnwörter.

#### Das Alter der Lehnwörter.

Als eschw. werden in dieser Arbeit nur jene schw. Lehnwörter betrachtet, die erst dann übernommen worden sind, als

die eschw. Mundarten sich lautlich schon von den Muttermundarten abgesondert hatten. Als die Schweden ihr heutiges Gebiet besiedelten, stand ihre Sprache aller Wahrscheinlichkeit nach den übrigen schw. Mundarten sehr nahe, und deshalb werden die allerältesten Entlehnungen zu den aschw. Lehnwörtern gerechnet. Ausser eschw. und aschw. Lehnwörtern gibt es im Estn. noch zahlreiche fschw., mehrere nschw. aus der Schwedenzeit und sogar einzelne Argotausdrücke aus der Neuzeit (S. 124 f.). Der fschw. Einfluss tritt in Nord- und Nordostestland zutage. Als eschw. können wir alle jene schw. Lehnwörter ansehen, die vom 14. Jahrhundert an bis zum heutigen Tage aus den Schwedendörfern allmählich herübergekommen sind. Nach lautlichen und geschichtlichen Kriterien müssen die auf S. 126 erwähnten Entlehnungen zur älteren Schicht gehören. Die jüngsten sind solche, wo reinschwedische Laute, wie *f, b, d, h* (anlautend) usw., vorkommen.

#### Sonstiger estlandschwedischer Einfluss.

Der sprachliche Einfluss der Estlandschweden auf das Estnische beschränkt sich nicht auf die Lehnwörter: es gibt auch Übersetzungsentlehnungen, wovon einige Beispiele auf S. 126—128 gebracht sind. In Dörfern mit gemischter Bevölkerung und in der nächsten Nachbarschaft der schwedischen Ansiedlungen ist der estn. Satzbau oft stark verschwedischt. In Nord-Risti ist z. B. der Gebrauch des estn. Objekts dem estn. Sprachgeist äusserst fremd geworden. Endlich ist auf Saaremaa, Hiiumaa, in Noarootsi und Risti das typisch estn. mittlere *e* — in der Schriftsprache als *õ* bezeichnet — durch das schw. *ö, ä* durch *æ ~ ε* und teilweise auf Hiiumaa, in Noarootsi und Risti die stimmlosen *b, d, g* durch die stimmhaften substituiert.

## Tarvitatud allikaid<sup>1)</sup> ja lühendeid.

- A = W. Andersoni rahvaluule kogu Eesti Rahvaluule Arhiivis Tartus.
- AE = Album M. J. Eiseni 70. sünnipäevaks. Tartu 1927.
- AES = Akadeemilise Emakeele Seltsi murdekogud Tartus.
- Bibl. Verz. = E. N. Setälä, Bibliographisches Verzeichnis der in der Literatur behandelten älteren germanischen Bestandteile in den ostseefinnischen Sprachen. Helsingfors 1912—1913. (FUF XIII. Festgabe für Vilh. Thomsen. 2. Teil.)
- BWS = Joos. J. Mikkola, Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen. I. Slavische Lehnwörter in den westfinnischen Sprachen. Helsingfors 1894. (SUSA VIII.)
- D = Gideon Danelli eesti-rootsi murdekogu Uppsalas.
- DLL = Johann Sehwers, Die deutschen Lehnwörter im Lettischen. Inaugural-Dissertation. Zürich.
- DLmSK = Julius Mägiste, *oi-*, *ei-*deminutiivid läänemeresoome keelis. Läänemeresoome nominaaltuletus I. Tartu 1928. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XII. 2.)
- DME = K. Sallmann, Neue Beiträge zur deutschen Mundart in Estland. Reval 1880.
- DONE = P. Johansen, Über die deutschen Ortsnamen Estlands. Vortrag gehalten in der Estländischen Literarischen Gesellschaft am 18. Dezember 1929. Reval 1930. (Sonderabdruck aus dem „Revaler Boten“.)
- DW = Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Deutsches Wörterbuch. Leipzig 1854—.
- E = M. J. Eiseni vanavara kogu Eesti Rahvaluule Arhiivis Tartus.
- Eesti = A. Saareste, Eesti, eestlased ja Eesti keel. Tartu 1923.
- EGrammar = F. J. Wiedemann, Grammatik der ehstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte. St.-Petersbourg 1875.
- Eib = C. Russwurm, Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö. I—II. Reval 1855.
- EK = Eesti Keel. Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri. Tartu. I (1922) —.

1) Loendamata on jäetud teosed, mis tulevad mainimisele ainult ajaloolises ülevaates.

- EKirj. = Eesti Kirjandus. Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanne. Tartu. I (1906) —.
- EKS = Eesti Kirjanduse Seltsi ja Eesti Kirjameeste Seltsi vanavara kogud Eesti Rahvaluule Arhiivis Tartus.
- EKÄH = Lauri Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen uusittu painos. Helsinki 1929.
- ELG = Eestimaa Kirjandusliku Seltsi vanavara kogu Eesti Rahvaluule Arhiivis Tartus.
- EM = M. J. Eisen, Eesti mütoloogia. Tallinna 1919.
- EMRK = Eesti. Maa. Rahvas. Kultuur. Tartus 1926.
- ERA = Eesti Rahvaluule Arhiivi vanavara kogud Tartus.
- ERRA = I. Manninen, Eesti rahvariiete ajalugu. Tartu 1927. (Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III.)
- ES = I. Manninen, Etnograafiline sõnastik. Tartus 1925.
- ESL = Wilhelm Hupel, Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte, den revalschen und dörptschen, nebst einem vollständigen ehstnischen Wörterbuche. Zweyte durchgängig verbesserte und vermehrte Auflage. Mitau 1818.
- EtW = Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Achte verbesserte und vermehrte Auflage. Strassburg 1915.
- EtWNT = Frank's Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal. Tweede Druk door Dr. N. van Wijk. 's-Gravenhage 1912.
- EWb = Ferdinand Wiedemann, Ehstnisch-deutsches Wörterbuch. Zweite vermehrte Auflage. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften redigirt von Dr. Jakob Hurt. St. Petersburg 1893.
- EÕS = Eesti õigekeelsuse sõnaraamat. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu“ II täiendatud ja parandatud trükk. Tartus 1925 —.
- FBB = Vilh. Thomsen, Berøringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. København 1890.
- FLÖSvD = Ralf Saxén, Finska länord i östvenska dialekter. Stockholm 1895—1897. (SvLM XI<sub>3</sub>.)
- FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Helsingfors. I (1900) —.
- G = käsikirjalisi andmeid W. Grünthal-Ridala'l't.
- GEG = Õpetatud Eesti Seltsi vanavara kogud Eesti Rahvaluule Arhiivis Tartus.
- GFL = T. E. Karsten, Germanisch-finnische Lehnwortstudien. Ein Beitrag zu der ältesten Sprach- und Kulturgeschichte der Germanen. Helsingfors 1915. (Acta Societatis Scientiarum Fennicae XLVI:02.)
- GFUIA = Y. H. Toivonen, Zur Geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden Affrikaten. Helsinki 1927. (Sonderabdruck aus den FUF XIX.)
- GSE = Wilh. Thomsen, Über den Einfluss der germanischen Sprachen auf die finnisch-lappischen. Aus dem Dänischen übersetzt von E. Sievers. Halle 1870.

- GSI = Vilh. Thomsen, Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske. København 1869.
- H = Jakob Hurda vanavara kogu Eesti Rahvaluule Arhiivis Tartus.
- HÄGL = E. N. Setälä, Zur Herkunft und Chronologie der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen. Helsingissä 1906. (SUSA XXIII.)
- Idiot. = Wilhelm Hupel, Idiotikon der deutschen Sprache in Lief- und Ehstland. Nebst eingestreueten Winken für Liebhaber. Riga 1795. (Neue Nordische Miscellaneen. Stück XI—XII.)
- IF = Indogermanische Forschungen. Strassburg. I (1892)—.
- ISPO = Heikki Ojansuu, Itämerensuomalaisten kielten pronomioppii. Turku 1922. (Turun Suom. Yliopiston julkaisuja B I<sub>3</sub>.)
- KK = Keelekultuur. Keeleuendusyhingu väljaanne. Tartu. I (1928—9).
- KKO = Joh. Kujola, Karjalan kielen opas. Kielennäytteitä ja sanasto. Uusittu laitos. Helsinki 1922. (Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten III.)
- KV = B. Hesselmann, De korta vokalerna i och y i svenskan. Uppsala 1909. (Uppsala Univ. Årsskr.)
- KW = August Ahlqvist, Die Kulturwörter der west-finnischen Sprachen. Ein Beitrag zu der älteren Kulturgeschichte der Finnen. Deutsche, umgearbeitete Ausgabe. Helsingfors 1875.
- LF = Herman Vendell, Laut- und Formlehre der schwedischen Mundarten in den Kirchspielen Ormsö und Nukkö in Ehstland. Helsingfors 1881.
- LRU = Oskar Loorits, Liivi rahva usund. Tartu. I—III (1926—1928). (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XI<sub>1</sub>, B XII<sub>1</sub>, B XVI<sub>1</sub>.)
- LS = Arnold Kask ja Albert Saareste, Lisasõnastik sõnavara küsitlemiseks eesti murretest. Tartus 1930.
- LSGK = Ralf Saxén, Lisiä suomalais-germanilaisten kosketusten valaisemiseksi. Tampereella 1896. (Tampereen reaalityseo. Kertomus lukuvuodesta 1895—1896.)
- LV = Albert Saareste, Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I. Tartu 1924. (Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B VI<sub>1</sub>.)
- LVV = K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Redīgējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīgā 1923—.
- MEO = A. P., Meremehe elu ja olu. Eesti meremehe reisirakid ja jutustused. Tartu 1902.
- MNV = Karl Schiller u. August Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Bremen 1875—1881.
- MSPE = A. Saaberck-Saareste, Murdesõnad Põhja-Eestist. Tartus 1921.
- N = A. R. Niemi vanavara kogu Eesti Rahvaluule Arhiivis Tartus.
- NDEtW = H. S. Falk und Alf Torp, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch. I—II. Heidelberg 1911.

- NM = Gideon Danell, Nuckömålet I. Inledning ock ljudlära. Stockholm 1905.
- NNEtO = Alf Torp, Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania 1919.
- NRL = H. J. Streng, Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakeielessä. Helsinki 1915.
- ODS = Ordbog over det danske Sprog. Grundlagt af Verner Dahlerup med Understøtelse af Undervisningsministeriet og Carlsbergfondet — udgivet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Redigeret af H. Juul-Jensen samt J. Ernst-Hansen, Holger Hansen, Holger Sandvad. København 1919—.
- OESvD = A. O. Freudenthal och H. A. Vendell, Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna. Helsingfors 1887.
- OSS = Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien. Lund 1898—.
- OÖSvD = Herman Vendell, Ordbok över de östsvenska dialekterna. Helsingfors 1904—.
- PDM = Hubert Grimme, Plattdeutsche Mundarten. 2. Auflage. Berlin und Leipzig 1922.
- Runö = Ernst Klein, Runö. Folklivet i ett gammalsvenskt samhälle. Uppsala 1924.
- S = A. Saareste' murdekogudest ja suusõnul saadud andmed.
- SbGEG = Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. Tartu 1861—.
- Seemannspr. = Friedrich Kluge, Seemannsprache. Wortgeschichtliches Handbuch deutscher Schifferausdrücke älterer und neuerer Zeit. Halle 1911.
- SKTT = Heikki Ojansuu, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmää. I. Jyväskylä 1916.
- SIEtW = Erich Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch. Erster Band. A—L. Zweite unveränderte Auflage. Heidelberg 1924.
- SO = V. E. V. Wessman, Samling av ord ur östsvenska folkmål. Tillägg till H. Vendells Ordbok över de östsvenska dialekterna. Helsingfors 1925—.
- SRS = Elias Lönnrot, Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. Helsingissä 1874—1880. — A. H. Kallio. Lisäviikko Elias Lönnrotin Suomalais-Ruotsalaiseen Sanakirjaan. Helsingissä 1886.
- SUSA = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. Helsinki. I (1886)—.
- SUST = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. Helsinki. I (1890)—.
- SvDL = Johan Ernst Rietz, Svenskt dialekt-lexikon eller ordbok öfver svenska allmogespråket. Lund 1867.
- SvEtO = Elof Hellqvist, Svensk etymologisk ordbok. Lund 1922.
- SvLM = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmälen ock svenskt folklif. Tidskrift utgifven . . . genom J. A. Lundell. Stockholm 1879—.
- T = Nils Tiberge'i käest saadud andmed Reigi rootsi murde kohta.

- TSVJ = Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля. IV изд. С.-Петербургъ—Москва 1912—.
- ULMA = Svenska Landsmålsarkivet'i rootsi murdekogud Uppsalas.
- ULS = Lauri Kettunen, Untersuchung über die livische Sprache. I. Phonetische Einführung. Sprachproben. Tartu 1925. (Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B VIII. 3.)
- URW = A. O. Freudenthal, Upplysningar om Rågö- och Wichterpalmalet i Estland. Helsingfors 1875. (Bidrag till kändedom af Finlands natur och folk. 24. häftet.)
- VhGEG = Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. Tartu 1840 —.
- Vir. = Virittäjä. Uusi jakso. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsingissä 1897—.
- VKKJA = Albert Saareste, Viron kielikartaston julkaisemisaikeesta. Helsinki 1930. (Vähäisiä kirjelmiä LXVII.)
- VS = A. Noreen, Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. Lund. I—VII (1903—1906).
- VWFUS = O. Donner, Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischen Sprachen. Helsingfors. I 1874, II 1876.
- W = Gustav Wilberg'i käsikirjalisist kogudest saadud andmed.
- WDL = W. von Gutzeit, Wörterschatz der Deutschen Sprache Livlands. Riga 1859—.
- ÖSvD = O. F. Hultman, De östsvenska dialekterna. Helsingfors 1894. (Finländska bidrag till svensk språk- och folkliksforskning.)

adj.	= adjektiiv	mtud.	= määratud vorm
adv.	= adverb	murd.	= murdeline
ags.	= anglosaksi	n.	= erasugu
ak.	= akusatiiv	no.	= norra
algskand.	= algskandinaavia	nom.	= nominatiiv
as.	= alamsaksa	norm.	= normandia
bas.	= balti-alamsaksa	pl.	= mitmus
bs.	= balti-saksa	prs.	= olevik
dial.	= murdeline	r.	= rootsi
e.	= eesti	rom.	= romaani
eL.	= lõuna-eesti	rr.	= riigi rootsi
eLä.	= lääne-eesti	s.	= saksa
eP.	= põhja-eesti	sg.	= ainsus
er.	= eesti-rootsi	skand.	= skandinaavia
fri.	= friisi	sm.	= soome
fär.	= fäärö	sr.	= soome-rootsi
g.	= genitiiv	subst.	= substantiiv
germ.	= germaani	sääls.	= säälsamas
goot.	= gooti	sürj.	= sürjani
his.	= hispaania	šet.	= šetlandi
holl.	= hollandi	šot.	= šoti
ibid.	= säälsamas	taa.	= taani
id.	= sama	uisl.	= uus-islandi
ie.	= indo-euroopa	ur.	= uus-rootsi
ing.	= inglise	v.	= verb
isl.	= vana-islandi (vana-põhja)	vadj.	= vadja
it.	= itaalia	ven.	= vene
jüü.	= jüüti	vfr.	= vana-friisi
karj.	= karjala	vno.	= vana-norra
kas.	= kesk-alamsaksa	vnorm.	= vana-normandia
kholl.	= kesk-hollandi	votj.	= votjaki
klad.	= keskaja-ladina	vr̄b.	= verb
kn.	= kohanimi	vr̄d.	= võrdle
küs.	= kesk-ülemsaksa	vsaks.	= vana-saksi
lad.	= ladina	vt.	= vaata
lee.	= leedu	vtaa.	= vana-taani
lii.	= liivi	vr̄.	= vanem uus-rootsi
lsm.	= läänemere-soome	vüs.	= vana-ülemsaksa
lä.	= läti	üs.	= ülemsaksa.
m.	= meessugu		

## Sisujuhataja.

	Lk
Eessõna . . . . .	III
Eesti-rootslased . . . . .	1
Ülevaade eesti-rootsi laensõnu käsitlevast kirjan- dusest . . . . .	4
Häälikuline ülevaade . . . . .	17
Vokaalid . . . . .	17
Lühikesed ja pikad vokaalid esimeses silbis . . . . .	17
Diftongid . . . . .	22
Vokaalid järgsilpides . . . . .	23
Tüvevokaalid . . . . .	24
Konsonandid sõna alguses . . . . .	29
Konsonandid sõna sees . . . . .	33
Sõnaloetelu . . . . .	42
Ülevaade laensõnadest . . . . .	119
Laensõnade vanadus . . . . .	124
Muust eesti-rootsi mõjust eesti keelde . . . . .	126
Lisa . . . . .	130
Referat: Die estlandschwedischen Lehnwörter in der estnischen Sprache	132
Tarvitatud allikaid ja lühendeid . . . . .	143

## Trükivigu.

			On:	Peab olema:
Lk.				
12	8 rida	ülevalt	<i>hündanál</i>	<i>hündanál</i>
17	15 „	alt	<i>fastær</i>	<i>fästær</i>
„	14 „	„	<i>a-d</i>	<i>a-d</i>
25	17 „	„	<i>prät</i>	<i>prät'</i>
„	13 „	„	<i>lekkima</i>	<i>lekkima</i>
26	7 „	ülevalt	<i>baka</i>	<i>baka</i>
27	20 „	„	<i>lavω</i>	<i>lavω</i>
38	16 „	„	<i>truñmiauk</i>	<i>truñmi-auk</i>
43	10 „	alt	II 41	H II 41
44	11 „	ülevalt	delabialisatsioon	delabialisatsioon
„	15 „	alt	SKS	SRS
45	5 „	ülevalt	<i>kañk-pill</i>	<i>kañk-pill</i>
47	8 „	„	<i>hælvæt(e)</i>	<i>hælvæt(e)</i>
53	1 „	„	OOSvD	OÖSvD
69	6 „	„	<i>grulbræng</i>	<i>grulbræng</i>
74	21 „	„	<i>siès</i>	<i>siès</i>
92	3 „	alt	<i>ψrucè</i>	<i>ψrucè</i>
94	13 „	ülevalt	<i>pōkstāw</i>	<i>pōkstāw</i>
99	12 „	„	<i>rot</i>	<i>roĭ</i>
101	17 „	alt	õis,	õis-
104	3 „	ülevalt	<i>pill</i>	<i>pill</i>
114	5 „	„	<i>ega</i>	<i>lega</i>

ARH A-8603

